

2009

Greek Migration and Settlement in South America

Anastasios M. Tamis

University of Notre Dame Australia, a.tamis@bigpond.com

Follow this and additional works at: http://researchonline.nd.edu.au/arts_chapters

Recommended Citation

Tamis, A. M. (2009). Greek migration and settlement in South America. In K. Loukeris, & K. Petrakis (Eds). *The roads of the Greeks* (pp. 78-161). Athens, Greece: Polaris Publishing.

This Book Chapter is brought to you by the School of Arts at ResearchOnline@ND. It has been accepted for inclusion in Arts Book Chapters by an authorized administrator of ResearchOnline@ND. For more information, please contact researchonline@nd.edu.au.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Η μετανάστευση 100.000 Ελλήνων στις χώρες της Νοτίου Αμερικής ήταν ουσιαστικά προπολεμικό φαινόμενο (1880-1940), με εξαίρεση την εποίκηση των Ελλήνων στη Βραζιλία που συντελέστηκε στην περίοδο 1952-1970. Την ελληνική αυτή εποίκηση διέκρινε μεγάλη κινητικότητα, σποραδική εγκατάσταση, ελλιπή κοινωνική διαδίκτυωση και χαλαρή κοινοτική διάρθρωση. Οι πρώτες εγκαταστάσεις οργανώθηκαν σε λιμάνια, αφού κυρίως ναυτικοί και νησιώτες ήσαν στην πλειοψηφία τους οι πρωτοπόροι. Τα επαγγέλματα που άσκησαν ήσαν εποχικά, οι οργανώσεις που συνέπηξαν είχαν χαρακτήρα αλληλοβοηθητικό, οι συνθήκες διαβίωσης πρωτόγονες. Πλέοναζαν οι εργένηδες και τα γεροντοπαλήκαρα, συχνά ανέστιοι και ενδείς περιφέρονταν από πόλη σε πόλη για την εξασφάλιση εργασίας. Αργότερα (μετά το 1924) έστησαν τις πρώτες κοινότητες, ίδρυσαν εθνοπικιά σωματεία, αναζήτησαν να θεραπεύσουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες. Η εποίκηση των Ελλήνων υπήρξε άρρυθμη, αλυσιδωτή, και ανδροκεντρική. Στην πλειοψηφία τους ήσαν οικονομικοί μετανάστες και πρόσφυγες των δύσκολων μεσοπολεμικών καταστάσεων που συγκλόνισαν την Ελλάδα και τον ευρύτερο ιστορικό της χώρο.

Παρά τη συγγένεια του ελληνικού πολιτισμού με τον λατινικό, οι χώρες της Νοτίου Αμερικής δεν προσέλκυσαν μεγάλο αριθμό Ελλήνων εποίκων. Η έλλειψη μεθοδευμένης και κρατικά ελεγχόμενης μετανάστευσης, η κοινωνική και πολιτική αστάθεια που χαρακτήριζε τα πολιτεύματα των χωρών δεν τους δελέασαν. Κύρια χαρακτηριστικά του Ελληνισμού της Νοτίου Αμερικής υπήρξαν το μέγεθος και η ταχύτητα της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Το διάσπαρτο των μικρών αριθμητικά Κοινοτήτων και η εμφανής πίεση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας οδήγησαν στη θρησκευτική αλλοτρίωση χιλιάδων Ελλήνων και στη συνέχεια ακολούθησε ο εκλατινισμός μεγάλου μέρους του. Παράλληλα αρκετές χιλιάδες αλλοεθνών εξελληνίστηκαν, πολιτιστικά και γλωσσικά είτε μέσα από διεθνικούς γάμους είτε γιατί ασπάστηκαν την ορθοδοξία. Σε αντίθεση με κινήματα μισοξενίας που εκδηλώθηκαν σε χώρες με κυρίαρχη την αγγλοκελτική κοινωνία (Βόρειο Αμερική, Ωκεανία) στη Νότιο Αμερική δεν εκδηλώθηκαν κρούσματα εναντίον των μεταναστών. Αντίθετα εκδηλώθηκε έντονο φιλελληνικό ρεύμα που εκφράστηκε μέσα από την ντόπια λογοτεχνία αλλά και την επίσημη πολιτική των χωρών της.

Σοβαρότατο παρέμενε το πρόβλημα της εκμετάλλευσης και εμπορίας μεταναστών από επιτήδειους ταξιδιωτικούς πράκτορες. Πολλοί από τους πρωτοπόρους, ωστόσο, αναδείχτηκαν δεινοί έμποροι, καταξιωμένοι επιχειρηματίες και συνέβαλαν αποφασιστικά με ευεργεσίες τον Ελληνισμό της περιοχής. Οι Έλληνες έποικοι της Λατινικής Αμερικής ανέπτυξαν τη μεγαλύτερη οικονομική επιφάνεια και διακρίθηκαν περισσότερο σε επιχειρήσεις, βιοτεχνίες και βιομηχανίες από οποιαδήποτε άλλη περιοχή εγκατάστασης Ελλήνων στη Διασπορά. Στην περίοδο (1900-1940) εκδηλώθηκε ένας έντονος πατριωτισμός και αξιοσημείωτη δράση με επίκεντρο την Ελλάδα και τους Έλληνες.

Κοινοτυπική κατά το μεγαλύτερο μέρος της, υπήρξε η ιστορία της ιβηρικής αποικιοκρατικής περιόδου, σύνθητες φαινόμενο η σύγκρουση των κύριων τάξεων των ευγενών γαιοκτημόνων με τα λαϊκά στρώματα καθώς και η εκκλησιαστική υποδομή με την κυριαρχία της Καθολικής Εκκλησίας. Κατά την περίοδο των απελευθερωτικών κινημάτων, κοινοί, εν πολλοίς, υπήρξαν οι εθνικοί ήρωες της ανεξαρτησίας και όμοια τα πολιτικά ιδεολογικά ρεύματα που διαμορφώθηκαν κατά τη μετα-αποικιοκρατική περίοδο, με τους *ριζοσπάστες*, συντηρητικούς από την μια πλευρά και τους *ερυθρούς*, προοδευτικούς από την άλλη, έχοντας σχεδόν πάντα κυρίαρχη τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και τις ένοπλες δυνάμεις, άλλοτε ως παράγοντες επέμβασης και άλλοτε ως παράγοντες ρύθμισης του πολιτεύματος. Κοινή υπήρξε η πολιτική και η οικονομική αστάθεια στην περιοχή, με ελάχιστες, κατά περιόδους εξαιρέσεις, κοινή η τάση για διαμόρφωση ένοπλων κινημάτων αντίστασης, ένοπλων εξεγέρσεων και συντήρηση μόνιμων ανατρεπτικών δυνάμεων, κοινή και η υψηλή εγκληματικότητα, μετά το 1980, με την προοδευτική ισοπέδωση της μεσαίας αστικής τάξης και τη συρρίκνωση του ποσοστού των ευπορούντων πολιτών. Κοινή υπήρξε πάντα η εξάρτηση των οικονομιών των χωρών της Λατινικής Αμερικής από τις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες της Δύσης, κοινή και η γλωσσική πραγματικότητα με την επικράτηση της Ισπανικής σε όλες τις χώρες, πλην της Βραζιλίας.

Παρά την πλούσια υποδομή σε μεταλλεύματα, ορυκτά και πετρέλαιο, η οικονομία των χωρών της Ν. Αμερικής παρέμεινε αυστηρά εξαρτώμενη από τις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης, στην τεχνολογία και τις αγορές των οποίων στηρίχθηκε. Η οικονομική εξάρτηση αυτή, σε συνδυασμό με την έλλειψη έργων υποδομής, την υψηλή ανεργία, την κρατική υπερχρέωση και την άνιση κατανομή του εθνικού πλούτου, προκάλεσε διαρκείς εξωγενείς παρεμβάσεις στο πολιτικό σύστημα της χώρας και γέννησε την πολιτική και κοινωνική αστάθεια. Με τον κύριο όγκο της βιομηχανικής παραγωγής συγκεντρωμένο σχεδόν αποκλειστικά στην Αργεντινή και Βραζιλία, και με τη δραματική μείωση της βιομηχανικής παραγωγής στις χώρες αυτές, την τελευταία εικοσαετία του 20ου αιώνα, επιχειρήθηκαν διάφορες στρατηγικές όσον αφορά την οικονομική προσαρμογή και σταθεροποίηση, ακόμη και αναχρηματοδοτήσεις χωρίς επιτυχία, οι οποίες οδήγησαν τις χώρες της Νοτίου Αμερικής σε σοβαρότατη κρίση και αδυναμία εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους, με τραγικό κοινωνικό κόστος.

Ιδιαίτερα την πρώτη οκταετία του 21ού αιώνα δημιουργήθηκαν εύθραυστες και διαρκώς μεταβαλλόμενες πολιτικές ισορροπίες, με κίνδυνο και πάλι να αναδειχθούν οι ένοπλες δυνάμεις των χωρών τους σε ρυθμιστικό παράγοντα. Στη Βενεζουέλα η εθνική απεργία των εργατών πετρελαίου προκάλεσε σοβαρότατη εσωτερική κοινωνική κρίση (2002-2003), λαϊκές εξεγέρσεις, και είχε δραματικές συνέπειες για την παγκόσμια οικονομία, αφού η χώρα αυτή είναι η πέμπτη μεγαλύτερη χώρα σε εξαγωγές πετρελαίου. Στο Περού η διαφθορά και οι υπερεξουσίες του αυτοεξόριστου σήμερα Φουντζιμόρου προκαλούσαν αστάθεια και τροφοδοτούσαν τα ανατρεπτικά εσωτερικά κινήματα. Στην Ουρουγουάη και Αργεντινή έκλεισαν οι τράπεζες για να περιορίσουν την ανάληψη των αποταμιευμένων οικονομιών τους, με αποτέλεσμα το 2003, το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού (ΣΑΕ), σε συνεργασία με την Ορθόδοξη Ελληνική Μητρόπολη Νοτίου Αμερικής, να επιδοτεί την επιβίωση εκατοντάδων αναξιοπαθουσών ελληνικών οικογενειών. Στην Κολομβία και τη Βολιβία τα αριστερά ανατρεπτικά κινήματα έκαναν την παρουσία τους έντονα μέσα στις πόλεις με τρομοκρατική δράση, δολοφονίες και

βομβιστικές ενέργειες. Στη Χιλή η επιστροφή του δικτάτορα Pinochet, συνέχιζε να προκαλεί κοινωνική και πολιτική αναστάτωση, και στη Βραζιλία, που δοκιμαζόταν από την οικονομική ανισότητα, την πενία και την ανεργία, ούτε η ανάδειξη της σοσιαλιστικής Κυβέρνησης του πρόεδρου Luiz Inacio da Silva στην εξουσία δεν επέφερε την κοινωνική σταθερότητα και την αναμενόμενη οικονομική βελτίωση. Δικαιολογημένη, επομένως, κάτω από τις συνθήκες αυτές ήταν η απαισιοδοξία για το μέλλον των χωρών αυτών και η ραγδαία παλιννόστηση και έξοδος των Ελλήνων εποίκων εκείνων, οι οποίοι δεν είχαν δεσμεύσει τα κεφάλαιά τους σε επενδύσεις και βιοτεχνίες.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ

Η εποίκηση 35 000 Ελλήνων στην Αργεντινή διάρρησε 100 χρόνια (1870-1970) και γνώρισε διάφορες φάσεις. Ορισμένοι αναγάγουν την αφετηρία της ελληνικής εποίκησης στα μεγάλα εξερευνητικά ταξίδια του Χριστόφορου Κολόμβου, υποστηρίζοντας ότι ο Γενουάτης θαλασσοπλός έφτασε στα 1487 στους Βροντάδες της Χίου, ώντας η Χίος τότε αποικία των Γενουατών, όπου και ναυτολόγησε τέσσερις ναυτικούς για την ιστορική αποστολή του στην Αμερική το 1492. Άλλοι Έλληνες που καταγράφηκαν στην εθνική ιστορία της Αργεντινής είναι ο Υδραίος Νικόλαος Γεωργίου (Nicolas Jorge), ο οποίος έγινε πλοίαρχος το 1811 παίρνοντας μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα. Ο Μιχάλης Σαμουήλ Σπύρου (Miguel Samuel Spiro), προερχόμενος μάλλον από τη Μυτιλήνη, θυσιάσθηκε με άλλους επτά συντρόφους του, κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας Arroyo de la China ανατινάζοντας την πυριτιδαποθήκη του πλοίου του *Karmen*, κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα (28 Μαρτίου 1814). Ο Γεώργιος Καρδάσης (Jorge Cardassy), κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου, αγωνίσθηκε μαζί με τον στρατηγό Γαριβάλδη εναντίον του δικτάτορα Προέδρου Rosas και φονεύθηκε ηρωικώς μαχόμενος τον Μάρτιο του 1849. Ο Κωνσταντίνος Γεωργίου Σουπαλής (Constantino Jorge) από την Τήνο, αναδείχθηκε αντιπλοίαρχος του Πολεμικού Ναυτικού και ήρωας της Αργεντινής, κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου εναντίον του δικτάτορα Rosas. Πέθανε αργότερα (1896) στο Μπουένος Άϊρες και θαύτηκε με τιμές. Ο Σαμιώτης Ιωάννης Γεωργίου (Juan Jorge) εξερεύνησε (1855-1890) την απρόσιτη Παταγονία και τη Γη του Πυρός και το όνομά του έγινε θρύλος από τους Αργεντινούς. Πέθανε σε ηλικία 105 ετών στο χωριό Ocampo, κοντά στο Μπουένος Άϊρες.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα πολυάριθμοι πρωτοπόροι Έλληνες μετανάστες άρχισαν να εγκαθίστανται στις αναπτυσσόμενες τότε κωμοπόλεις της επαρχίας του Buenos Aires, ιδιαίτερα το Berisso, όπου λειτουργούσαν μεγάλα σφαγεία κρεάτων, τη La Plata και το αρχαίο λιμάνι της επαρχίας, την Ensenada. Ανάμεσά τους υπήρξε ο Ιωάννης Χαλίκης από τη Μύκονο, ο οποίος κατέπλευσε στο λιμάνι του Μπουένος Άϊρες το 1850, ως πλοίαρχος ιστιοφόρου. Οι Έλληνες πρωτοπόροι εγκαταστάθηκαν στη συνοικία Bocca του λιμανιού του Μπουένος Άϊρες, και εκεί ίδρυσαν γύρω στα 1860 τα πρώτα ελληνικά καφενεία. Συμπαγέστερες ομάδες Ελλήνων εποίκων εγκαταστάθηκαν από τα τέλη του

19ου αιώνα στα μεγάλα αστικά κέντρα της Αργεντινής, Cordoba, Beriso, Ensenada, La Plata, Mar Del Plata, Mendoza, Necochea και Rosario αλλά και σε κωμοπόλεις, όπου μετά από σκληρή εργασία σε κρατικές υπηρεσίες και ανθυγιεινά επαγγέλματα, ανέλαβαν σχεδόν αποκλειστικά το εμπόριο τσιγάρων, καραμελών και γλυκισμάτων και τα επαγγέλματα του ράφτη και του υποδηματοποιού.

Οι Μικρασιάτες επιχειρηματίες σημάδευσαν, με τη συμβολή τους, τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία του ελληνικού Έθνους, και βέβαια της Αργεντινής, ανάμεσά τους οι Αριστοτέλης Ωνάσης, Δημήτριος Δάνδολος, Κωνσταντίνος και Νικόλαος Κονιαλίδης. Οι έποικοι αυτοί, αφού εργάστηκαν προσωρινά στην εταιρεία τηλεφώνων, ξεκίνησαν τη φρενήρη επαγγελματική τους σταδιοδρομία με την εμπορία καπνών στην επαρχία Σάλτα της βόρειας Αργεντινής και στη συνέχεια με την εισαγωγή καπνών, σταφίδας και σύκων από την Ελλάδα για να καταλήξουν εφοπλιστές. Με κατάλληλους χειρισμούς απέκτησαν δύο φορτηγά ατμόπλοια και αργότερα (1938) παρέλαβαν τα πρώτα δύο πετρελαιοφόρα δεξαμενόπλοια από τα ναυπηγεία της Νορβηγίας, ύστερα από πρωτοβουλία που ανέπτυξε ο Α. Ωνάσης. Το 1938, ο Κονιαλίδης παντρεύθηκε την ετεροθαλή αδελφή του Ωνάση, Μερόπη, στη Νίκαια της Γαλίας, όπου ζούσε την εποχή εκείνη ο «ιπτάμενος» Ωνάσης και στη συνέχεια επέστρεψε στο Μπουένος Άϊρες, όπου εκλέχθηκε για δεύτερη φορά Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας. Ο Δημήτριος Δάνδολος, συντοπίτης του Αριστοτέλη Ωνάση, υπήρξε μεγάλη φυσιογνωμία ευεργέτη του Ελληνισμού στη Νότια Αμερική. Εγκαταστάθηκε στο Μπουένος Άϊρες, το 1910, με την επίσης Συμυρνιά συμβία του, Χρυσάνθη Λιβανόσφκι ενώ το 1920 ίδρυσε δική του βιομηχανία ταπητουργίας, απασχολώντας εκατοντάδες εργάτες, η πλειοψηφία των οποίων ήσαν Έλληνες.

Σημαντική υπήρξε για την αργεντινική οικονομία η συμβολή των Ελληνικής καταγωγής εμπόρων και βιομηχάνων και των ανδρών εκείνων που διέθεσαν τη ναυτική τους πείρα, και ως πλοηγοί οδήγησαν τα πρώτα υπερωκεάνεια «και ούτως μεγάλως ευεργέτησαν τον τόπον». Ουσιώδης υπήρξε για την εγκατάσταση των Ελλήνων και την οργάνωση των πρώτων παροικιών η συμβολή που προσέφεραν έμποροι όπως οι Ζουνίνος, Μοροζίνης, Ηλιάδης, Νικολάου, Υφαντίδης, Ορφανός, και Μαρουλάκης και βιομήχανοι όπως οι Λάμπας, Πασσιανώφ, Ξούδης, Δάνδολος, Ωνάσης και αδελφοί Κονιαλίδη. Σημαντικότερη, ωστόσο παρέμενε η προσφορά του απλού μετανάστη, που περιοδεύοντας διάφορα κράτη και επαρχίες της αχανούς νότιας Αμερικής και ασκώντας εποχιακά επαγγέλματα πρόθυμα και αβίαστα προσέφερε από το υστέρημά του σε κοινωφελείς σκοπούς.

Πολλοί Μικρασιάτες και Έλληνες των αλύτρωτων περιοχών των νήσων του Αιγαίου, της Βορείου Ηπείρου και της Ρωσίας κατέφυγαν στην Αργεντινή μετά το 1900, διανθίζοντας ποιοτικά τα επαγγέλματα και την κατάρτιση των Ελλήνων εποίκων της εποχής που υπήρξαν θύματα εκτοπισμού και προσφυγιάς των αλύτρωτων περιοχών του Ελληνισμού. Οι πρωτοπόροι αναζήτησαν εργασία στα εργοστάσια κατεφυγμένων κρεάτων στην πόλη Καμπάνα και στις επιχειρήσεις του Σάρατε, Λας Πάλμας και στην περιφέρεια των πόλεων του Λα Πλάτα. Αρκετοί μετανάστευσαν επίσης από πόλεις της Ρωσίας με συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, θύματα επερχόμενων συμφορών πολέμου ή δήμευσης των περιουσιών τους εξαιτίας καθεστωτικών αλλαγών. Σημαντικός αριθμός Ελλήνων αυτοεξορίστηκε ή κατέφυγε στην Αργεντινή από την Ελλάδα και την

πολεμόπληκτη Ευρώπη κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όπου και εγκαταστάθηκε προσωρινά. Το ρεύμα της εξόδου συνεχίσθηκε αμείωτο καθόλη τη διάρκεια της εμπόλεμης δεκαετίας του '40, ευεργετώντας σημαντικά όχι μόνον τις ελληνικές μεσοπολεμικές παροικίες της Αργεντινής αλλά και την οικονομία της χώρας. Χαρακτηριστική υπήρξε, για παράδειγμα, η εμφάνιση του Έλληνα ευεργέτη εφοπλιστή Ευγένιου Ευγενίδη στο Μπουένος Άϊρες από το 1942 έως το 1945. Οι δραστηριότητες του Ευγενίδη τετραπλασίασαν τις εξαγωγές της χώρας κι έσωσαν κυριολεκτικά τους σιδηροδρόμους της χώρας προμηθεύοντας ικανή ποσότητα του κάρβουνου, με αποτέλεσμα να κηρυχθεί ευεργέτης της Αργεντινής.

Μετά το 1945, η έκρυθμη κατάσταση στην Ελλάδα είχε δυσάρεστες συνέπειες για τον Ελληνισμό της Αργεντινής και των γύρω χωρών. Ο εμφύλιος μεταφέρθηκε στο Μπουένος Άϊρες. Η *Λαϊκή Επιτροπή Ελλήνων Αργεντινής προς Βοήθεια της Ελλάδας*, το *Εαμικό Μορφωτικό Κέντρο* και η εφημερίδα *Νέος Κόσμος* καταγγέλθηκαν από την Πρεσβεία ως σώματα «που εξυπηρετούν την κομμουνιστική μειοψηφία που επιζητεί να επιβάλλει εξτρεμιστική δικτατορία του προλεταριάτου στην Ελλάδα» και διέκοψε κάθε επικοινωνία. Το *Εαμικό Κέντρο* την εποχή εκείνη με το *Δελτίο* του και τον *Νέο Κόσμο* αποτελούσε τον πυρήνα δράσης και διαφώτισης των κομμουνιστών στην Αργεντινή, Βραζιλία, Ουρουγουάη και Χιλή. Το 1946 άρχισαν μαζικές διώξεις και η απομόνωση των αριστερών από παροικιακούς οργανισμούς και σωματεία. Την ίδια εποχή, σημειώθηκε βαθύτατη κρίση στις σχέσεις των συνδικάτων ναυτεργατών που λειτουργούσαν στην Αργεντινή και της ελληνικής εθνικής αντιπροσωπείας. Δεκάδες ναύτες ελληνικών πλοίων κατήλθαν σε απεργία στα λιμάνια της Αργεντινής διεκδικώντας περισσότερα δικαιώματα και προκαλώντας ανένδοτο συνδικαλιστικό αγώνα. Το αργεντίνικο κράτος επενέβηκε και φυλάκισε ογδόντα απεργούς ελληνικών караβιών τους οποίους κατηγόρησε και καταδίκασε για ανατρεπτική δράση.

Το 1951 ιδρύθηκε η Επισκοπή Νοτίου Αμερικής, υπαγόμενη στο κλίμα της Αρχιεπισκοπής Βορείου Αμερικής και ενθρονίσθηκε ο πρώτος Επίσκοπος στο Μπουένος Άϊρες Ειρηναίος. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι αλληλοβοηθητικοί σύλλογοι των παροικιών οδηγήθηκαν σε μαρασμό, αφού ήδη ανέτειλε στον κοινωνικό ορίζοντα η δεύτερη και τρίτη γενεά των πρωτοπόρων εποίκων και είχαν παρέλθει οι ημέρες της δύσκολης επιβίωσης. Όσα από τα σωματεία επανασυστήνονταν, μετά το 1960, άλλαζαν τα καταστατικά τους προσθέτοντας στις συλλογικές επιδιώξεις μορφωτικές και πολιτιστικές παραμέτρους. Με τη γήρανση των παροικιών από το 1970 και μετά, περιορίστηκαν αισθητά τα έντυπα που κυκλοφορούσαν και αυξήθηκε ο ρόλος της Εκκλησίας, η οποία μπορούσε πλέον να ελέγχει τις παροικίες των Ελλήνων μέσα από την κοινοτική ηγεσία, η οποία, από το 1948 και εξής βρισκόταν στα χέρια της οικονομικά κυρίαρχης και συντηρητικής τάξης. Μερίδα του τύπου (κυρίως η *Ελλάς*) επιχείρησε μετά το 1961 να προωθήσει νέα παροικιακά στελέχη στην εξουσία των κοινοτήτων για να αποκτήσουν λαϊκή βάση και να απαλλαγούν από τις χορηγίες των ευεργετών, οι οποίοι έμμεσα επέβαλαν την κηδεμονία τους.

Στο τελευταίο κύμα των μεταναστεύσεων (1962-1965) εντάσσονται οι αφίξεις ολιγάριθμων σχετικά μεταναστών δια μέσου της ΔΕΜΕ και ενός μικρότερου αριθμού ατόμων, κυρίως γυναικών, που κατέφθασαν ως «νύφες» για να παντρευθούν εργένηδες που είχαν εγκατασταθεί στην Αργεντινή πριν από το 1949. Μετά το 1970, η εναλλαγή

των πολιτικών καθεστώτων, η αστάθεια των Κυβερνήσεων, η ρευστότατη οικονομική κατάσταση και ο καλπάζων πληθωρισμός δεν επέτρεψαν στους Έλληνες εποίκους περιθώρια καλύτερων συνθηκών οργάνωσης. Το 1914, έτος απογραφής είχαν καταγραφεί συνολικά 5716 Έλληνες, εκ των οποίων οι 2816 ήταν εγκαταστημένοι στο Μπουένος Άιρες και το 1918, συνολικά 8345 άτομα. Ωστόσο οι αριθμοί αυτοί είναι αμφισβητήσιμοι, αν ληφθεί υπόψη ότι στις δύο απογραφές δεν θεωρήθηκαν Έλληνες όσοι κατάγονταν από τα Δωδεκάνησα και όλοι όσοι εγκαταστάθηκαν με οθωμανικά και αλλοεθνικά διαβατήρια. Στις 19 Απριλίου 1931 η εφημερίδα *La Prensa* σε ειδικό αφιέρωμά της εκτιμούσε τον αριθμό των Ελλήνων στις 20.000. Εκατοντάδες μικρασιάτες Έλληνες εγκαταστάθηκαν στην Ουρουγουάη και Αργεντινή, ώστε το 1938, ο αριθμός των Ελλήνων εποίκων που ήταν εγκαταστημένοι στο Μπουένος Άιρες και στα περίχωρα ανερχόταν σε 10.500 άτομα. Η Ελληνική Κοινότητα του Μπουένος Άιρες σε επίσημη έκθεσή της προς τον Πρέσβη της Ελλάδας στη Ν. Αμερική, Β. Δενδραμή σχετικά με τη δημογραφική κατάσταση κατέθετε στις 14 Δεκεμβρίου 1936 ότι ο αριθμός των Ελλήνων του Μπουένος Άιρες ανερχόταν σε 8000.

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια (1945-1955), ο πληθυσμός των Ελλήνων εποίκων και των επιγόνων της παροικίας του Μπουένος Άιρες ανήλθε σε 15000, ύστερα από την έλευση 2000 περίπου Ελλήνων από την ηπειρωτική Ελλάδα, κυρίως την Πελοπόννησο και τα Δωδεκάνησα. Μεγάλος αριθμός Ελλήνων προσφύγων του Εμφυλίου Πολέμου (1949) εγκαταστάθηκε αρχικά στην Αργεντινή και στη συνέχεια μετοίκησε στη γειτονική Βραζιλία. Το τελευταίο κύμα της κυβερνητικά ελεγχόμενης μετανάστευσης Ελλήνων οργανώθηκε στην Αργεντινή, δια μέσου της ΔΕΜΕ, στην περίοδο 1952-1965, όταν συνολικά 1100 Έλληνες εγκαταστάθηκαν, κυρίως στην πόλη Κόρντοβα, μέσα στα πλαίσια εργασιακής αποκέντρωσης που μεθόδευε η κυβέρνηση της Αργεντινής, και 4200 στη Βραζιλία. Ελάχιστοι Κύπριοι εγκαταστάθηκαν ως πρόσφυγες μετά το 1974 και ακόμη λιγότεροι από την Νότια Αφρική μετά το 1990. Πριν από την οικονομική κατάρρευση της χώρας το 2001, και την κοινωνική αναστάτωση που ακολούθησε, αρκετοί Έλληνες έποικοι από τη Βραζιλία, είχαν αναζητήσει ασφαλέστερες συνθήκες εποίκισης στην Αργεντινή. Ωστόσο, μετά το 2001, οι επίγονοι των πρωτοπόρων Ελλήνων που είχαν εγκαταλείψει τις πατρογονικές εστίες προς αναζήτηση καλύτερου μέλλοντος πριν από ένα αιώνα στην Αργεντινή, μετανάστευαν τώρα στην Ελλάδα, προς αναζήτηση ασφαλέστερου μέλλοντος στην αναπτυσσόμενη Ελλάδα, πρόσφυγες στη γη των γονέων τους. Ο δείκτης των διεθνικών γάμων αυξήθηκε στο 21% το 1950, σε 46% το 1960, σε 61% το 1974, σε 73% το 1988 για να αναρριχηθεί στο 95% μετά το 1995. Ο υψηλός δείκτης των διεθνικών γάμων, με λατίνο πατέρα, έφερε εκατοντάδες πάροικους να εκδηλώνουν ενδιαφέρον στα κοινά και να συμμετέχουν στα συμβούλια των κοινοτήτων, μετά το 1980.

Η οργάνωση των ελληνικών παροικιών της Αργεντινής ακολούθησε διαφορετική πορεία κοινωνικής συγκρότησης από τις παροικίες της υπόλοιπης ελληνικής διασποράς. Για παράδειγμα, ο Ελληνισμός της Αυστραλίας του Καναδά, της Νέας Ζηλανδίας και των ΗΠΑ ακολούθησε το κλασικό πρότυπο οργάνωσης της εθνο-θρησκευτικής κοινότητας. Οι Έλληνες της Αργεντινής, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, ήταν βιοπαλαιστές και ανειδίκευτοι βιομηχανικοί εργάτες, οι οποίοι ένιωσαν την ανάγκη να ιδρύσουν αρχικά συλλόγους αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης για να επιβιώσουν και

αργότερα ίδρυσαν Κοινότητες με εθνοθησκευτική δράση. Το 1905 ορισμένοι Έλληνες έποικοι ίδρυσαν τον *Ελληνικό Σύλλογο* σε μορφή συνάξεων στα δύο ελληνικά καφεενια-κέντρα της εποχής, χωρίς ιδιαίτερη δράση εξαιτίας της κοινωνικής ρευστότητας. Οι αντιφρονούντες αποσχίσθηκαν τρία χρόνια αργότερα (1913) και ίδρυσαν άτυπα την *Ελληνική Κοινότητα Μπουένος Άιρες* χωρίς να διεκδικήσουν αναγνώριση από τις πολιτικές αρχές της Αργεντινής. Κέντρα κοινωνικής συνάθροισης και εστίες ελληνικότητας, παρέμεναν τα ελληνικά καφεενια που είχαν ανοίξει Έλληνες στα λιμάνια της Ενσενάδα, του Λα Πλάτα και του Μπουένος Άιρες, όπως και τα πρώτα τυπογραφεία, όπου αργότερα, αναδύθηκαν μέσα απ' αυτά οι πρώτες εφημερίδες των Ελλήνων. Για παράδειγμα, το καφεενια του Χιώτη Αντώνη Ζέππου '*Το Στέκι των Φίλων*', το ξενοδοχείο των αδελφών Σοφρώνά και τα τρία άλλα καφεενια στο Μπουένος Άιρες εξυπηρετούσαν τις κοινωνικές ανάγκες των 12.000 Ελλήνων της εποχής ενώ στο καφεενια του Ν. Καλλιπολίτη, στην Ενσενάδα, ιδρύθηκε και λειτούργησε η πρώτη οργάνωση των Ελλήνων της Αργεντινής (1910), στην ταβέρνα του Ιωάννη Σέππου, από τα Καρδάμυλλα της Χίου στο λιμάνι του Μπερίσσο, ξεκίνησε κοινοτικό προγράμμα (1910-1914), στο εστιατόριο του Σταμάτη Βικιανού, από το χωριό Βίκη της Χίου και των αδελφών Δημ. και Νικ. Νιαμονίτη από τα Λειβάδια της Χίου και βρήκαν άσυλο δεκάδες χιώτες μετανάστες. Στο καφεενια του Αριστοτέλη Νίχα, από τα Μαστιχοχώρια της Χίου, στο Μπερίσσο τελούνταν Ορθόδοξες λειτουργίες από κοσμικούς (1914-1917), ενώ στο ίδιο καφεενια ο φωνογράφος έπαιξε το *Αναστάσεως Ημέρα* και το *Χριστός Ανέστη* για τους 40 θαμώνες Έλληνες Ορθοδόξους που γιόρταζαν το Πάσχα με ούζο, μεζέ και καφέ.

Η μικρή παροικία των Ελλήνων στις κωμοπόλεις La Plata, Berisso και Ensenada με νησιώτες, κυρίως Χιώτες ανειδίκευτους εργάτες των σφαγείων και των ψυγείων κρεάτων, κατόρθωσε να ιδρύσει το Μάρτιο του 1910, την *Ελληνική Ένωση (Sociedad Griega)* στο ελληνικό καφεενια του Νικολάου Καλλιπολίτη, στο λιμάνι της Ενσενάδα, όπου εργαζόνταν ως αχθοφόροι πολλοί Έλληνες που φόρτωναν καλαμπόκι, πετροκάρβουνο και σιτάρι, ή στα γειτονικά σφαγεία και ψυγεία κρεάτων. Οι περισσότεροι ήσαν Χιώτες, Κρητικοί, Δωδεκανήσιοι και από τη Μικρά Ασία, οι οποίοι μετανάστευσαν για να αποφύγουν τη θητεία τους στον τουρκικό στρατό. Ο τελικός μαρasmus της αδελφότητας επήλθε με την 25νθημερη γενική απεργία που κήρυξαν οι εργαζόμενοι τον Μάιο του 1915. Η ανέχεια εξώθησε πολλούς να αναζητήσουν εργασία σε άλλα μέρη με αποτέλεσμα να διαλυθεί ο σύλλογος στις 12 Μαΐου 1915. Στις 15 Απριλίου 1916, με πρωτοβουλία του Γεωργίου Γρύπαρη συγκεντρώθηκαν 80 έποικοι της περιοχής αρχικά στο καφεενια του Παντελή Κουφοπαντελή, από τις Βροντάδες της Χίου και στη συνέχεια στον κινηματογράφο του Μπερίσσο και παρουσία του Έλληνα Προξένου Κωνσταντίνου Βαρατάση ίδρυσαν την *Ελληνική Ένωσιν Ενσενάδα-Βερίσσο (Sociedad Union Helenica de Socorros Mutuos Berisso Ensenada)*, ενώ το 1928 ορισμένοι Έλληνες του Μπερίσσο οργάνωσαν σωματείο αλληλοβοήθειας το οποίο ονόμασαν *Άγιος Γεώργιος*.

Άλλες συλλογικές οργανώσεις των Ελλήνων περιελάμβαναν την *Πανελλήνιο Εκπαιδευτική Ένωσι «Ο Πλάτων»* (1934) στο Μπερίσσο, την *Κοινότητα Μπερίσο-Ενσενάδας (Colectividad Helenica Berisso-Ensanada)* (1935) που μετονομάστηκε το 1936 σε *Ελληνική Κοινότητα Μπερίσσο, Ενσενάδα και Λα Πλάτα*, ενώ το 1950, τα 160 μέλη των δύο τελευταίων σωματείων του Ελληνισμού αποφάσισαν τον τερματισμό της

διχοστασίας και την ένωση τους σε έναν οργανωμένο φορέα, με τίτλο *Ελληνική Κοινότητα Ενσενάδα, Μπερίσσο και Λα Πλάτα «Ο Πλάτων»*, με έδρα το Berisso.

Με την άφιξη νέων μεταναστών και τις τραγικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης (1927-1932) πλήθαιναν και τα κοινωνικά προβλήματα του Ελληνισμού. Η ύπαρξη ένδεκα αλληλοβοηθητικών συλλόγων μόνον στο Μπουένος Άϊρες στα δύσκολα χρόνια της ανέχειας και της ανεργίας έσωσε από τον αφανισμό εκατοντάδες Έλληνες μετανάστες. Χιλιάδες μετανάστες στα χακί περιφέρονταν στους δρόμους, πρώην στρατιώτες ευρωπαϊκών κρατών, αναζητώντας εργασία. Οι περισσότεροι δεν μπορούσαν να προσπορισθούν χρήματα και ρουχισμό. Οι ανάγκες επιβίωσης, τα κοινά προβλήματα και η εκμετάλλευση τους οδήγησαν στη διαμόρφωση συνασπισμών αλληλοβοήθειας, μέσα από τους οποίους σχεδόν αμέσως ξεπήδησαν οι κοινότητες των Ελλήνων και τα πρώτα συλλογικά τους όργανα. Το 1916, οι Έλληνες μετανάστες ίδρυσαν την *Ελληνική Ένωση Καμπάνας «Η Αλληλοβοήθεια»* με σκοπό την αμοιβαία συμπαράσταση. Επρόκειτο για ένα συντεχνιακό σύνδεσμο αλληλεγγύης που θα τους προσέφερε ασφάλεια, αφού η εργατική νομοθεσία της εποχής δεν προέβλεπε ούτε προστάτευε δυστυχήματα, ασθένειες και ανεργία.

Ο θάνατος ενός ομογενή εργένη και η αποτέφρωσή του από την τοπική δημαρχία, επειδή για μέρες το σώμα του παρέμενε στο νεκροτομείο αζήτητο οδήγησε στην ίδρυση του μεγαλύτερου ελληνικού σωματείου της Νοτίου Αμερικής, του *Αλληλοβοηθητικού Συλλόγου «Άγιος Δημήτριος»*, με στόχο τη μέριμνα των αναξιοπαθούντων και απόρων, τη διανομή φαρμάκων και την παροχή στέγης. Μέχρι την εποχή εκείνη, εργάτες διενεργούσαν εράνους για την περιθαλψη των ασθενών και ανέργων, για τον ενταφιασμό όλων αυτών που πέθαιναν απροστάτευτοι. Το 1960, το σωματείο γνώρισε οξύτατη οικονομική κρίση και κινδύνευσε με πλειστηριασμό της περιουσίας. Η συμβολή των μελών και συναντίληψή τους έσωσε το σύλλογο από τον αφανισμό, όπως καταθέτουν τα μέλη του Συμβουλίου της εποχής. Έκτοτε, ο σύλλογος ακμαιότατος οικονομικά, με κληροδοτήματα και περιουσία σε ακίνητα, συνέχιζε το 2008 να υπηρετεί τις κοινωνικές ανάγκες των λιγοστών μελών του.

Στις 9 Ιουλίου 1926, με την εμφάνιση της βαθιάς οικονομικής κρίσης, ιδρύθηκε από νησιώτες και Πελοποννησίους εποίκους στο εργατικό προάστιο Νουέβα Πομπέζια του Μπουένος Άϊρες ο *Ελληνικός Αλληλοβοηθητικός και Μορφωτικός Σύλλογος «Το Πανελλήνιον»* (Asociacion Helenica de Socoros Mutuos y Cultural 'Panelinion'), με στόχο την προστασία των αναξιοπαθούντων. Το 2008, τα μέλη του Πανελληνίου ανερχόταν σε 120 οικογένειες, καταβάλλοντας \$5 το μήνα για τις ανάγκες των 30 μαθητών του σχολείου, ενώ άλλες 200 οικογένειες παρέμεναν ανέντακτες, χωρίς ιδιαίτερο γλωσσικό δεσμό με την Ελλάδα και τους Έλληνες. Οι συνεδριάσεις του 15μελούς συμβουλίου γίνονται στην Ισπανική, ενώ ο δείκτης των διεθνικών γάμων είχε ξεπεράσει το 72%. Έλληνες εργάτες σιδηροδρόμων, οικοδόμοι και πλανώδιοι πωλητές τροφίμων από τη Μικρά Ασία και τα νησιά του Αιγαίου είχαν εγκατασταθεί από το 1910 στα περίχωρα του Μπουένος Άϊρες που ονομάζονται Μπάνφιλντ και Ρεμέδιος Δε Εσκαλάδα, γύρω από το τοπικό σταθμό τραίνου. Εκεί το 1929 ίδρυσαν ελληνικό σχολείο για τα παιδιά τους και λειτούργησαν σωματείο αλληλοβοήθειας, στα πρότυπα των άλλων παροικιών. Δωδεκανήσιοι, κυρίως Σύμιοι, ήσαν οι πρωτεργάτες της ίδρυσης του

Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συλλόγου «Σωκράτης» (Sociedad Hellenica Pro-Escuela Socrates), στο προάστιο Remedios de Escalada.

Στην πλούσια συνοικία Palermo τέσσερα χρόνια μετά την ίδρυση του «Αγίου Δημητρίου» (1922), ιδρύθηκε ο *Ελληνικός Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος «Η Ένωση» (Asociación Hellenica de Socoros Mutuos 'la Union')*. Η δράση του συλλόγου αυτού υπήρξε εφήμερη εξαιτίας της άστοχης πολιτικής της ηγεσίας του, ωστόσο μέσα από τις τάξεις του, που αποτελούσαν και πολλοί μορφωμένοι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, αναδύθηκε αργότερα (1928), με πρωτοβουλία του τότε Γενικού Προξένου της Ελλάδας στη Νότια Αμερική, Κωνσταντίνου Ξανθοπούλου, η ισχυρότερη κοινότητα των Ελλήνων στη Λατινική Αμερική, η *Ελληνική Κοινότητα του Μπουένος Αϊρες (Colectivida Hellenica de Buenos Aires)*, την οποία υπηρέτησαν οι κραταιότεροι Έλληνες της Αργεντινής, συμπεριλαμβανομένου και του Αριστοτέλη Σ. Ωνάση.

Στην πρώτη γενική συνέλευση (4 Μαρτίου 1928) στην αίθουσα Teatro Central, από τους 200 παρισταμένους, ψήφισαν τελικά 107 και εξέλεξαν ως πρόεδρο του προσωρινού Διοικητικού Συμβουλίου τον Βασίλειο Λάππα, με αντιπρόεδρο τον Γ. Χαρουλάκη, γραμματέα τον Ι. Γερανάκη, υπογραμματέα τον Θ. Φραντζεσκάκη, ταμιά τον Α. Σακελλαρίου, υποταμιά τον Ν. Λουράντο και συμβούλους, κατά σειρά επιτυχίας, τους Σ. Σπυριδωνίδη, Ι. Σαμαρσάκο, Ε. Καφφέ, Λ. Κατωπόδης, Ι. Μπούσαλη, Σ. Μαϊνάρη, Α. Ωνάση, Σ. Αδαμαντίδη, Α. Γαβρά και Λ. Τσαλαπάτη. Από το 1933 και μετά επιχειρήθηκε «άνοιγμα» της ηγεσίας της Κοινότητας να ορίσει αντιπροσώπους της στις πρωτεύουσες των γειτονικών κρατών, με στόχο τη διεύρυνση της δράσης της, εξαιτίας κυρίως της συρρίκνωσης των πόρων της και συχών ενδοκοινοτικών κρίσεων.

Ο πόλεμος (1940-1945) δημιούργησε προϋποθέσεις συνοχής του Ελληνισμού. Οργανώθηκαν συνεργεία προσφοράς υπηρεσιών για την πολεμόπληκτη Ελλάδα, συνεργάστηκαν συλλογικοί φορείς της ομογένειας και καλλιεργήθηκαν σχέσεις συνεργασίας με τη μείζονα αργεντινική κοινωνία με αφορμή τον πόλεμο. Δεν έλειψαν όμως και οι διενέξεις με αφορμή τη μεθοδευμένη προσπάθεια της πρεσβείας να παρεισδύσουν οι εύποροι πρόκριτοι του Ελληνισμού, στων οποίων τις οικονομικές χορηγίες στηριζόταν η Κοινότητα, στη διοίκηση των κοινών. Ο Πρέσβης της Ελλάδας ενεργά ενθάρρυνε τους χορηγούς επιχειρηματίες να αναμινγνούνται και να έχουν λόγο στη διοίκηση των κοινών, γεγονός που προκαλούσε τη δυσθυμία και την αντίδραση των ηγετών εκείνων που επιδίωκαν απλά την τήρηση των δημοκρατικών διαδικασιών, άσχετα από το οικονομικό εκτόπισμα των μελών.

Μετά το 1950 ακολούθησε η περίοδος της ωρίμανσης της Κοινότητας με την έλευση του Ειρηναίου ως μόνιμου Επισκόπου των Ορθοδόξων και έδρα της Επισκοπής του Μπουένος Αϊρες, με τη λειτουργία ελληνικής ραδιοφωνικής εκπομπής, κυκλοφορία του κοινοτικού *Δελτίου*, την ίδρυση, ως κοινοτικού φορέα, του *Ελληνοαργεντινού Αθλητικού Συλλόγου* (1954), που αργότερα μετατράπηκε σε *Ελληνικό Αθλητικό Κέντρο*, την αγορά υπαίθριου γηπέδου με τίτλο *Ολύμπια* και την οργάνωση βιβλιοθήκης με τίτλο *Όμηρος* (1960). Η εισαγωγή του Συντάγματος του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε όλες τις Κοινότητες των Ελλήνων της Διασποράς, που μεθόδευσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο, σε στενή συνεργασία με την Κυβέρνηση Καραμανλή και τον Υπουργό

Εξωτερικών Ευάγγελο Αβέρωφ, προκάλεσε σοβαρότατη διχοστασία και στον Ελληνισμό της Νότιας Αμερικής τον Απρίλιο του 1960. Οι οπαδοί του κοινοτικού θεσμού και οι προοδευτικότερες δυνάμεις στις τάξεις των διανοουμένων και του τύπου, με προεξάρχουσα την εφημερίδα *Ελλάς*, αντιδρούσαν στην εκστρατεία υπαγωγής των κοινοτήτων στην κηδεμονία της Αρχιεπισκοπής και τη μετατροπή τους σε εκκλησιαστικές κοινότητες, με τη βαθμιαία μεταφορά της περιουσίας των ναών στο Property Trust της Αρχιεπισκοπής. Από την άλλη, οι ευεργέτες της Κοινότητας και οι συντηρητικότεροι των χορηγών διέβλεπαν στην Εκκλησία διάρκεια και σταθερότητα και προπαγάνδιζαν υπέρ της υπαγωγής.

Το 2009 ο αριθμός των ελλαδογεννημένων μελών αποτελούσε πλέον μειονότητα (29%), ωστόσο διατηρούσαν λειτουργικές σχέσεις συνεργασίας με τους αργεντινογεννημένους, οι οποίοι κατέλαβαν τις θέσεις εξουσίας. Τα 960 μέλη της Κοινότητας κατέβαλαν ετήσια συνδρομή \$60, διατηρούσαν λέσχη με κολυμβητήριο, γήπεδο ποδοσφαίρου και εκδρομικές εγκαταστάσεις 35 χιλιόμετρα από την Κοινότητα. Κοινότητες των Ελλήνων λειτούργησαν επίσης στη δεύτερη μεγαλούπολη της Αργεντινής, το Ροσάριο ως *Ελληνικός Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος Ποσειδών*(1927) και αργότερα (1942) η «*Ελληνική Κοινότητα Ροσάριο*» (*Asociacion "La Colectividad Helenica de Rosario*), στην πόλη Σαλαδίτζιο ο *Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος η Πρόοδος* (1928), στη μεγαλούπολη Κόρντοβα, εργαζόμενοι σε δημόσια έργα και στους σιδηροδρόμους αποφάσισαν να οργανώσουν τον *Αλληλοβοηθητικό Σύλλογο Ελλήνων Κόρνδοβας* (1933) και αργότερα (1952) οι 2800 Έλληνες έποικοι εκεί ίδρυσαν την *Ελληνική Κοινότητα της Κόρντοβα*. Στη Mar Del Plata ιδρύθηκε στις 16 Αυγούστου 1952 η *Ελληνική Κοινότητα Mar Del Plata* με ναό, ειδική αίθουσα τελετών και σχολείο και κυκλοφόρησε στην Ισπανική το περιοδικό *Φωνή της Ελλάδος*. Λειτούργησαν επίσης με πλούσια δράση μέχρι και το 2008 η *Ελληνική Κοινότητα Comodoro Rivadavia*, καθώς και κοινότητες στις πόλεις Bahia Blanca στη Salta, στη San Julian, στη San Juan, στη Mendoza, στην Campana, στην Κίλμες και στη Zarate.

Από το 1927 μέχρι και το 2007 ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στην Αργεντινή πάνω από 40 εθνοτοπικιστικά σωματεία με εφήμερη διάρκεια, κυρίως από νησιώτες (Τάμης 2006), προκειμένου να εξυπηρετήσουν αλτρωτικούς στόχους (Δωδεκανησίοι, Ηπειρώτες), να θεραπεύσουν κοινωνικές ανάγκες και να στηρίξουν την αλληλεγγύη και την αγαθοεργία. Ιδρύθηκαν επίσης ιδεολογικά συλλογικά όργανα, κυρίως αριστερής υφής με έντονη συνδικαλιστική δράση, τα μέλη των οποίων εντάχθηκαν λειτουργικά στα αργεντίνικα θεσμικά όργανα και συνέβαλαν στην κοινωνικο-οικονομική πορεία της χώρας.

Αναμφισβήτητα κύριο οικονομικό αφελτήριο των Ελλήνων εποίκων της Αργεντινής, όπως και του ευρύτερου νοτιοαμερικανικού χώρου, υπήρξε η ελληνική ναυτιλία. Η ναυτική κίνηση και τα κερδοφόρα αποτελέσματά της, γέννησαν ισχυρές οικονομικά ναυτιλιακές επιχειρήσεις Ελλήνων σε όλες τις χώρες της Νότιας Αμερικής, οι οποίες συνέβαλαν ενεργά στην οργάνωση των ελληνικών παροικιών και στην πολιτική και κοινωνικο-οικονομική επίδραση των κοινωνιών υποδοχής. Η εμπορική και ναυτιλιακή δραστηριότητα των Ελλήνων συνεχίστηκε με αμείωτη δράση κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Οι Έλληνες εφοπλιστές και διευθυντές ναυτιλιακών

επιχειρήσεων επικράτησαν στην αγορά της Αργεντινής, της Βραζιλίας, της Χιλής και της Ουρουγουάης, με αποτέλεσμα να δεχθούν, κατά καιρούς, την εχθρική εκστρατεία των εκδιδόμενων αγγλόγλωσσων εφημερίδων, την οποία συντόνιζαν οι ανταγωνιζόμενοι πλοιοκτήτες και έμποροι, κυρίως βρετανοί.

Η δημογραφική και οικονομική ακμή του Ελληνισμού της Αργεντινής συμπίπτει με την περίοδο 1930-1945. Στο διάστημα αυτό ιδρύθηκαν για να προστατεύσουν τα συμφέροντα των Ελλήνων εμπόρων εποίκων της Αργεντινής, τουλάχιστον τέσσερις συλλογικοί φορείς. Οργανωμένοι, στα όργανα αυτά πολιτικής πίεσης, οι πρωτοπόροι κατόρθωσαν να επιβάλλουν τις απόψεις τους και να διεκδικήσουν, για λογαριασμό των συντεχνιών που αντιπροσώπευαν, συγκεκριμένα προνόμια και διευκολύνσεις αλλά και να εξασφαλίσουν συνεργασία με τα εμπορικά και συνδικαλιστικά όργανα της Αργεντινής κοινωνίας. Οι πρώτες συνάξεις των εμπόρων που είχαν το όραμα της συλλογικής παρουσίας οργανώθηκαν το φθινόπωρο του 1930 στο Μπουένος Άϊρες και πέντε μήνες αργότερα λειτούργησε η Ένωση Ελλήνων Εμπόρων «Ο Ερμής» (*Union Comercial Helenica Hermes*). Στις 18 Νοεμβρίου 1933 ιδρύθηκε το *Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο της Αργεντινής (Camara de Comercio Helenica)*, με αφορμή τους περιορισμούς που επέβαλε η Αργεντινή στην εξαγωγή συναλλάγματος. Η λυσίτελης παρέμβαση των σωματείων του Ελληνισμού στα κέντρα αποφάσεων της Αργεντινής εξομάλυνε χρονίζουσες εκρεμότητες εμπορικών συναλλαγών και επιτάχυνε τις διαδικασίες ολοκλήρωσης των συμβάσεων προς ωφέλεια όχι μόνο της Ομογένειας αλλά και της Ελλάδας.

Αρκετοί Έλληνες έποικοι, από τις αρχές του 20ού αιώνα διακρίθηκαν ως έμποροι εδωδίων προϊόντων και εξελίχθηκαν σε χονδρέμποροι του είδους τους. Ιδιαίτερα πλούσια υπήρξε η δράση που ανέπτυξαν στη Νότια Αμερική γενικότερα οι έποικοι που επιδόθηκαν στην εισαγωγή, εμπορία και διάθεση ελληνικών προϊόντων. Επαγγελματίες και τεχνίτες, κυρίως ράφτες, αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες και υποδηματοποιοί, καζάντισαν στις αρχές του 20ού αιώνα και ανέπτυξαν πλούσια κοινοτική και πατριωτική δράση στηρίζοντας οικονομικά δράσεις κοινής ωφέλειας και αλληλεγγύης του οργανωμένου Ελληνισμού. Εκατοντάδες Έλληνες εργάστηκαν ως πλανώδιοι φωτογράφοι στα θέρετρα της Αργεντινής, ιδιαίτερα τη *Mar Del Plata* και Μπουένος Άϊρες και άλλοι ως πλανώδιοι πωλητές καραμελών και ζαχαρωτών. Στα 1938, μόνον στο Μπουένος Άϊρες οι Έλληνες διατηρούσαν περίπου 500 μικροκαταστήματα ειδών καπνιστού και καραμελάδικα, εμπορευόμενοι στα μικρά τους περίπτερα και άλλα ψιλικά είδη, λ.χ. λαχεία, και ξηρούς καρπούς. Το 1942, το 80% των τσιγαροπωλών, μικροπωλητών τσιγάρων και καπνοϋπαλλήλων της πρωτεύουσας ήσαν Έλληνες. Δικαιολογημένα, επομένως, οργανώθηκαν επαγγελματικά σε συντεχνία με την επωνυμία *Συντεχνία Ελλήνων Σιγαροπωλών*. Η έντονη επαγγελματική και εμπορική παρουσία των Ελλήνων εποίκων στην πρωτεύουσα της Αργεντινής είχε ως αποτέλεσμα να δελεάσει διοικητικά και τις τράπεζες της εποχής, οι οποίες άνοιξαν «Ελληνικά Τμήματα», διοικούμενα από «προσωπικόν καθαρώς ελληνικόν». Για παράδειγμα η *Banco Holandes Unido*, η οποία για να διευκολύνει τις οικονομικές συναλλαγές των πελατών της «δι οιονδήποτε σημείον της Αργεντινής, Ελλάδος, Δωδεκανήσων, Αλβανίας, Τουρκίας και όπου αλλού υπάρχουν Έλληνες» ίδρυσε ελληνικά τμήματα στο κεντρικό της υποκατάστημα και σε παράρτημά της στο εμπορικό κέντρο της πόλης (Τάμης, 2006).

Με αποκλειστικό στόχο την καλλιέργεια ιδιαίτερων πνευματικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας, των Ελλήνων και της Αργεντινής, ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στο Μπουένος Άϊρες από το 1923 πολυάριθμα πολιτιστικά σωματεία. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1932, ιδρύθηκε και λειτούργησε ο ισχυρότερος πολιτιστικός σύνδεσμος Αργεντινών και Ελλήνων με τίτλο *Ελληνικός Σύνδεσμος (Liga Helenica)*, με πρωτοβουλία του ευπατρίδη έμπορα Κωνσταντίνου Καρούλια. Στόχοι της σύστασής του υπήρξαν η καλλιέργεια πνευματικών και πολιτιστικών σχέσεων των Ελλήνων με τους ντόπιους και η σύσφυξη των σχέσεων μεταξύ Αργεντινής και Ελλάδας, ώστε να προωθηθούν αρτιότερα τα εμπορικά και ναυτιλιακά συμφέροντα τους.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα αρκετοί Έλληνες διακρίθηκαν στα γράμματα και στις επιστήμες, ως πανεπιστημιακοί, ιατροί, εμπειρογνώμονες του κράτους, διευθυντές μεγάλων κρατικών υπηρεσιών και στρατιωτικοί. Αξιόλογη επίσης υπήρξε η καλλιτεχνική δράση που ανέπτυξαν οι Έλληνες έποικοι της Αργεντινής από τις πρώτες ακόμη μέρες της εγκατάστασης στις αρχές του 20ού αιώνα. Αμέσως μετά τον πόλεμο (1945), μεγάλες προσωπικότητες της κλασσικής μουσικής, όπερας και μουσουργοί, μουσικοσυνθέτες, τραγουδιστές και θεατρώνες επισκέφθηκαν την Αργεντινή και έδωσαν παραστάσεις στα μαγαλύτερα θέατρα και μέγαρα μουσικής της πρωτεύουσας. Ορισμένοι εύποροι έποικοι στράφηκαν προς τη λογοτεχνική δημιουργία και στήριξαν με ποιήματα και άρθρα εθνικά θέματα του Ελληνισμού. Σχεδόν όλοι τους ερχόμενοι στο Μπουένος Άϊρες είχαν ήδη αναπτύξει πλούσια λογοτεχνική δράση και είχαν δημοσιογραφήσει με ψευδώνυμο σε έγκριτες εφημερίδες της Κωνσταντινούπολης, της Αθήνας, της Αλεξάνδρειας και των μεγάλων πόλεων της Βόρειας Αμερικής. Η ομάδα αυτή των διανοουμένων ποδηγέτησε την πνευματική ηγεσία της Ομογένειας και έλεγξε για μεγάλο διάστημα (1920-1950), τον τύπο και τα φιλολογικά περιοδικά της Νότιας Αμερικής.

Μετά τον τερματισμό της ελληνικής μετανάστευσης (1970) στην Αργεντινή και την άνοδο της δεύτερης και τρίτης γενιάς εποίκων ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων διακρίθηκε στα γράμματα, στις εικαστικές τέχνες, στη λογοτεχνία, στη μουσική, στο θέατρο και κινηματογράφο, χρησιμοποιώντας την ισπανική και αντλώντας τα θέματά τους από την Αργεντινή. Μόλις το 1960 ο λογοτέχνης Ανδρέας Αθανασίου τιμήθηκε με το Βραβείο της Αργεντινής Ένωσης Συγγραφέων, ο πεζογράφος Ελευθέριος Δημητρόπουλος τιμήθηκε δύο φορές, το 1981 με το Βραβείο του Δήμου Μπουένος Άϊρες και το 1984 με το Κρατικό Βραβείο λογοτεχνίας. Στο χώρο της ποίησης διακρίθηκε ο Γιώργος Παλιολούκας για την ποιητάρικη του έκφραση, στιχουργώντας χαρακτήρες και γεγονότα των Ελλήνων της Αργεντινής.

Με αφορμή τη διάσωση των μνημείων της Ακρόπολης και την έκκληση της Ουνέσκο για ανάληψη εκστρατείας ώστε να προστατευθεί το σύμβολο του δυτικού πολιτισμού, μία ομάδα Αργεντινών διανοουμένων και ακαδημαϊκών στο Μπουένος Άϊρες ίδρυσε το 1979 το Σύλλογος Ελληνικού Πολιτισμού Καρυάτιδες (*Asociación Argentina de Cultura Helenica "Cariatide"*). Ο Σύλλογος σύντομα συγκέντρωσε προσωπικότητες που είχαν σχέση με την ελληνική φιλοσοφία, αρχιτεκτονική, λογοτεχνία, θέατρο και πολιτισμό οι οποίοι έθεσαν ως στόχο τους να στείλουν προς το ευρύτερο κοινό μήνυμα παιδείας, γνώσης και ελευθερίας. Το 1995, με πρωτοβουλία του

Συλλόγου εισήχθη η διδασκαλία της Ελληνικής στο Καθολικό Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άϊρες, χωρίς όμως να αποτελέσει αξιολογήσιμο μάθημα επί πτυχίω. Η δράση του Συλλόγου, που διοικείται από Αργεντινούς ακαδημαϊκούς, φίλους της Ελλάδας και του πολιτισμού της, προσέλκυσε το ενδιαφέρον του Υπουργείου Παιδείας και Δικαιοσύνης της Αργεντινής με εύσημα που του αφιέρωσε αλλά και Αργεντινών που παρακολούθησαν το πλήθος των διαλέξεων και συμποσίων που οργάνωσε. Ιδιαίτερα λειτουργικός ήταν ο ρόλος της φιλόλογου Άνας Γεωργάλου στη λειτουργία του *Ινστιτούτου Ελληνικού Πολιτισμού (Insitituto Griego de Cultura)*, το οποίο ιδρύθηκε στις αρχές του 1984 και εξέδιδε το περιοδικό *Logos Helenico* με άρθρα και σημειώματα Ελλήνων λογοτεχνών προκειμένου να παρουσιάσει στην Αργεντινή τον ελληνικό λόγο και δι' αυτού το «φαινόμενο 'homo hellenicus'». Το 1984, ο Λευκαδίτης Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας της πρωτεύουσας Έκτωρ Μαραγκός, ίδρυσε σε μνήμη του πατέρα του Θεόδωση Μαραγκού που είχε εγκατασταθεί στην Αργεντινή το 1926, το *Ίδρυμα Θεόδωση Μαραγκού* με στόχο τη λειτουργία δώρου ραδιοφωνικού προγράμματος με θέμα την Ελλάδα. Το 2008, απευθυνόταν σε ακροατήριο 20.000 Αργεντινών, από τους οποίους, εκτιμούνταν ότι, οι 8000 ήσαν ελληνικής καταγωγής.

Στο χώρο των εικαστικών τεχνών το 2008 διακρίνεται και μεσουρανάει ο νομομαθής Μιχάλης Λεωνίδας Κανατάκης (1968-), με χαρισματικές τάσεις προς την πλαστική τέχνη και τη ζωγραφική. Σημαντική υπήρξε και η εμφάνιση του “μεταβυζαντινού” αγιογράφου Κώστα Σαλαταφέδη, ο οποίος διακόσμησε τις τοιχογραφίες του ναού του Ταξιάρχη Μιχαήλ της Κοινότητας “Σωκράτης”. Αρκετοί Έλληνες της τρίτης γενιάς έχουν εξελιχθεί χοροδιδάσκαλοι ελληνικών παραδοσιακών χορών και μπαλέτου, έχοντας εκπαιδευτεί σε χοροδιδασκαλεία της Ελλάδας και της Αργεντινής.

Το 1905, με την ίδρυση του *Ελληνικού Συνδέσμου* στο Μπουένος Άϊρες κυκλοφόρησε το πρώτο δεκαπενθήμερο έντυπο του Ελληνισμού στη Νότια Αμερική με τίτλο *Πρόμαχος*. Έκτοτε η ιστορία του ελληνόγλωσσου τύπου στην Αργεντινή συνεχίσθηκε πλούσια σε δράση και ποικιλία εντύπων μέχρι το 1979, οπότε και τερματίζεται η κυκλοφορία τους. Το 1912 κυκλοφόρησαν τα έντυπα *Ελληνισμός, Εθνική, Νέα Ελλάς* και μετά το 1914 οι σατιρικές και πολιτικές εφημερίδες *Το Ρόπαλο, Φως* και *Μάστιξ* με εφημερη διάρκεια επειδή υποστήριζαν «συμφέροντα φαύλων παροικοπατέρων και φατριών ή να ικανοποιήσουν τα καπρίτσια των εκδοτών» τους. Την ίδια εποχή κυκλοφόρησε το φύλλο *Απόμαχος* (1914), η σατιρική εφημερίδα *Πανελλήνιον* (1915), η λαϊκή εφημερίδα *Κήρυξ* (1917), η προοδευτική εφημερίδα *Ρωμιός* (1919) και η μαχητική αριστερή εφημερίδα *Αγών* (1926). Η πυκνότητα εμφάνισης των ελληνόγλωσσων εντύπων οφείλονταν, κατά κύριο λόγο στην ύπαρξη ελληνικών τυπογραφιών, στις ραγδαίες παγκόσμιες εξελίξεις και στη ανάγκη ενημέρωσης των πρωτοπόρων. Βασικό ρόλο διαδραμάτισε και η άφιξη χιλιάδων μεταναστών, οι οποίοι εμπορούνταν από την κομμουνιστική ιδεολογία και η «επικράτηση ρεύματος συμπαθείας προς τον ρωσικό κομμουνισμό». Εν τω μεταξύ το 1921 είχε εκδοθεί στο Μπουένος Άϊρες σε μικρό σχήμα, η συντηρητική εφημερίδα *Νέα Ζωή* με στόχο να υπηρετήσει τα συμφέροντα της ανερχόμενης τάξης των Ελλήνων εμπόρων και βιομηχάνων της Αργεντινής. Στις 11 Οκτωβρίου 1924, κυκλοφόρησε η πλέον έγκριτη εφημερίδα του προπολεμικού Ελληνισμού της Νοτίου Αμερικής, με ιδρυτή τον Νεοκλή Τριανταφυλλίδη και διευθυντή τον Γεώργιο Παρασκευαΐδη, με τίτλο *Πατρίς* (1924-1973). Η *Πατρίς* συνέχισε τη

συντηρητική πολιτική της, συντάχθηκε με τη χούντα των Αθηνών, από την οποία συντηρούνταν οικονομικά, και έκλεισε το 1973 με το θάνατο του Βαϊρακλιώτη.

Το 1926, κυκλοφόρησε με εφήμερη διάρκεια και ισχνή κυκλοφορία, το περιοδικό *Παρνασσός*, έχοντας ως μοντέλο αθηναϊκά έντυπα της εποχής. Το 1927 εμφανίστηκε στο Μπουένος Άϊρες το φύλλο *Παροικιακή Ηχώ* και δύο μήνες αργότερα το πρώτο ελληνόγλωσσο κομμουνιστικό έντυπο της Λατινικής Αμερικής με τίτλο *Κομμουνιστικό Βήμα*, το οποίο στήριζαν Έλληνες Κομμουνιστές που είχαν οργανωθεί σε σύλλογο από το 1925 ως «Μαξιμαλιστές». Η δραστηριότητα του περιοδικού διακόπηκε τρία χρόνια αργότερα, όταν στελέχη της κομμουνιστικής οργάνωσης διώχθηκαν από τις μυστικές υπηρεσίες της Αργεντινής, πολλοί από τους οποίους εξορίστηκαν και απελάθηκαν. Το 1932 η *Ελληνική Μορφωτική Ένωση* του Μπουένος Άϊρες κυκλοφόρησε και τετρασέλιδο δελτίον ενημέρωσης με τίτλο *Boletin* [Δελτίον], το οποίο διένεμαν τα στελέχη της δωρεάν. Το 1929 κυκλοφόρησε περιοδικά και με ασυνεπή ποιότητα, η σατιρική εφημερίδα *Ο Κόπανος*, το 1929 μέχρι το 1936 μία από τις μεγαλύτερες ελληνόγλωσσες εφημερίδες της Λατινικής Αμερικής, η *Ακρόπολη*, με διευθυντή τον Βασίλειο Γραββάνη, αργότερα (1934), εκδόθηκε η σοσιαλιστική εφημερίδα *Αθήναι*, πάλι από Ζαχαρία Σκαρπαθιώτη, τυπογράφο στο επάγγελμα. Το 1938 κυκλοφόρησε η πλέον μακροβιότερη εφημερίδα του Ελληνισμού της Αργεντινής *Ελλάς*, (1938-1978) σε μεγάλο σχήμα και τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, με διευθυντή της τον Πολύβιο Μαζαράκη. Το 1945 την εφημερίδα ανέλαβε ο Δημήτριος Λογοθέτης καθιερώνοντας στο λογότυπο το σύνθημα «η εφημερίδα των Ελλήνων της Νοτίου Αμερικής». Η συντηρητική εφημερίδα φιλοξενούσε άρθρα που προάγγελλαν την «εμφύλια διένεξη» και καλλιεργούσαν την αποστροφή κατά των αριστερών.

Το 1938 κυκλοφόρησε η εφημερίδα *Πυρσός* με διευθυντή τον Α. Αρβανίτη. Επρόκειτο για εφημερίδα μεγάλων διαστάσεων, με έμφαση την παροικιακή δραστηριότητα και την εμπορική κίνηση των Ελλήνων. Στην διετία 1937-1938 εμφανίστηκε μεγάλος αριθμός σατιρικών περιοδικών και εφημερίδων που εξυπηρετούσαν εφήμερους πολιτικούς στόχους, αλλά δεν συνέβαλαν δημιουργικά στην ωρίμανση της παροικίας της πρωτεύουσας που ζούσε την εκτροπή της συλλογικής πολυφωνίας. Τα έντυπα αυτά κυκλοφόρησαν περιοδικά, χωρίς συνέπεια και ποιότητα και το κυριότερο χωρίς να έχουν ως στόχο τους το συμφέρον του αναγνώστη. Συγκεκριμένα εμφανίστηκαν τα σατιρικά έντυπα *Παροικιακό Πάνθεον*, *Γουδοχέρι* και ο *Γερωπαράξενος*, *Νότιος Αμερική* και *Παρνασσός*. Από τον Αθανάσιο Βαϊρακλιώτη είχαν κυκλοφορήσει τρεις σατιρικές εφημερίδες με τους τίλους *Ελπίδα*, *Αγάπη* και *Πίστη*, οι οποίες ήταν μηνιαίες, μικρού σχήματος.

Ορισμένα φύλλα, προκειμένου να κερδίσουν σε κυκλοφορία και να επιβληθούν στην πλειοψηφία των παροίκων, που ανήκαν ιδεολογικά στην εργατική τάξη, εξαπέλυσαν εκστρατεία φθοράς κατά συγκεκριμένων προκρίτων του Ελληνισμού και της Πρεσβείας, τους οποίους κατηγορούσαν για ιδιοτέλεια και ωφελιμισμό. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε παραίτηση τον Πρόεδρο της Κοινότητας, εφοπλιστή Ν. Κονιαλίδη (14 Οκτωβρίου 1938), εξώθησε ευπατρίδες ευεργέτες να αναβάλουν υποσχεθείσες δωρεές για την ανέγερση του σχολείου και προκάλεσε αρνητική νοοτροπία ένταξης στα κοινά,

γεγονός που οδήγησε το *Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο* να ψηφίσει σε συνέλευσή του έντονη διμαρτυρία.

Το 1941, με την άφιξη στην Αργεντινή της εκτάκτου αποστολής του πρώην Υπουργού Εθνικής Ασφάλειας της Ελλάδας, Κ. Μανιαδάκη, ομάδα αριστερών εποίκων με πρωτοβουλία του Πέτρου Δάνδολου κυκλοφόρησε την κομμουνιστική εφημερίδα *Νέος Κόσμος*, «σαν μια κοινωνική ανάγκη, συγκεκριμένα της εργατικής τάξης, των βιοπαλαιστών της παροικίας, των ναυτεργατών, της ποροδευτικής διανοήσης...». Η εφημερίδα αυτή, που προωθήθηκε ενεργά δια μέσου *Ομίλου Φίλων* και μελών οπαδών του κομμουνιστικού κόμματος. Το αριστερό αυτό έντυπο συνέχισε την κυκλοφορία του, παρά την έντονη αντίδραση που σχηματίστηκε στους παροικιακούς κύκλους μέχρι τον Απρίλιο του 1948, όταν άνδρες της Ειδικής Ασφάλειας της Αργεντινής εισέβαλαν στα γραφεία της εφημερίδας, συνέλαβαν το προσωπικό της και τους φυλάκισαν για ανατρεπτική δράση. Την ίδια στιγμή έκαναν έφοδο και στο *Εαμικό Κέντρο* και συνέλαβαν όλους όσοι βρέθηκαν στα γραφεία του. Με βάση το νόμο 4144, ως αλλοδαποί που συνελήφθησαν για ανατρεπτική δράση, καταδικάστηκαν σε απέλαση, που ισοδυναμούσε με εκτέλεση στην Ελλάδα. Χάριν στην επέμβαση των Ιταλών κομμουνιστών οι καταδικασθέντες τελικά οδηγήθηκαν στη Γιουγκοσλαβία.

Στην περίοδο 1955-1975 κυκλοφόρησαν δεκάδες εφήμερα έντυπα, νόμιμα και παράνομα, από κοινοτικούς φορείς (*Ένα Μάτι που όλα τα Βλέπει* (1956-1967), οργανωμένους Ορθοδόξους και πιστούς άλλων ομολογιών (Σπουδαστές των Γραφών, Στρατός Σωτηρίας), πολιτιστικά και μορφωτικά σωματεία, πολιτικά μορφώματα (*Δελτίο Πληροφοριών για τη Δημοκρατία στην Ελλάδα, Ελεύθερη Φωνή*) καθώς και δημοσιογραφικούς κύκλους (περιοδικό *Πατρίς* (1956), *Ελπίς* (1958)). Το 1958 έκανε την εμφάνισή του το παροικιακό περιοδικό *Ελληνισμός*, του οποίου η κυκλοφορία διακόπηκε και επανεμφανίστηκε το 1972 με ιδιοκτήτη τον Δημήτριο Ρούτση, επιβλητικό σε οργάνωση ύλης και εμφάνιση, χωρίς όμως διάρκεια. Το 1979, με την εγκατάστασή του στο Μπουένος Άϊρες, ο Μητροπολίτης Γεννάδιος μετέφερε από το Κιό της Βενεζουέλας τη μηνιαία εφημερίδα *Ελληνικό Φως*. Το 2008, ο ελληνόφωνος τύπος έχει περιορισθεί στο μηνιαίο έντυπο που κυκλοφορεί η Αρχιεπισκοπή Νοτίου Αμερικής με τίτλο *Ελληνικό Φως* (*Luz Helenica*) και ένα μηνιαίο δίγλωσσο περιοδικό που εκδίδει το πολιτιστικό Ίδρυμα «Θεοδόσης Μαραγκός» με τίτλο *Η Ελλάδα Σήμερα* (*Grecia Hoy*). Η ταχύτατη γλωσσική ισοπέδωση της ελληνικής ακόμη και μεταξύ των ελλαδογεννημένων μεταναστών λειτούργησε ως ισχυρός παράγοντας απόκλισης αναγνωσιμότητας από τα ελληνόγλωσσα μέσα ενημέρωσης μετά το 1980, οπότε και δεν κυκλοφορεί κανένα εμπορικό ελληνόγλωσσο φύλλο στην Αργεντινή. Ήδη από το 1940, οι περισσότεροι σύλλογοι είχαν αρχίσει να υιοθετούν την ισπανική επίσημη γλώσσα των σωματείων και στην ισπανική εξέδιδαν τις επίσημες ανακοινώσεις και τις προσκλήσεις τους.

Τα πρώτα ελληνόφωνα ραδιοφωνικά προγράμματα οργανώθηκαν με τίτλο *La voz del aire*, από το 1932 ως το 1939 στο *Radio Portena*, για να συνεχισθούν μέχρι το 1945 με τίτλο *La Marcha del los siglos* στο *Radio Nacional*. Το 1948, ύστερα από ολιγόχρονη απουσία, ο *Εργατικός Σύλλογος «Άγιος Δημήτριος»* άρχισε την εκπομπή *San Demetrio* στο *Radio Mitre* μέχρι το 1949. Ένδεκα χρόνια αργότερα (1960), λειτούργησε το ελληνόφωνο πρόγραμμα *Grecia ayer, hoy, y siempre* στο κρατικό ραδιοφωνικό σταθμό

Radio Nacional για να διακοπή το 1974 και να επαναλειτουργήσει με τον ίδιο τίτλο από το 1992 έως το 1995 στο *Radio Municipal* και *Radio Nacional*. Το 2008, τα ελληνόφωνα προγράμματα συνέχιζαν τη λειτουργία τους σε κοινοτικούς και κρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας. Στην πρωτεύουσα λειτουργούσαν δύο εβδομαδιαίες ελληνόφωνες εκπομπές, τη μία, δύωρη, οργάνωνε και επιχορηγούσε το *Ίδρυμα Θεοδόσης Μαραγκός*, την άλλη η Κοινότητα και η Αρχιεπισκοπή.

Η Κοινότητα του Μπουένος Άιρες από της ιδρύσεώς της οργάνωσε ελληνόγλωσσα προγράμματα με στόχο τη εθνογλωσσική διατήρηση των μελών της Κοινότητας. Το 1928, ιδρύθηκε και λειτούργησε ελληνικό σχολείο, πεντατάξιο για τα παιδιά των πρωτοπόρων που ήταν διασκορπισμένα στην ευρύτερη περιοχή του Μπουένος Άιρες. Ελληνόγλωσσες σχολές λειτουργούσαν εκτός από την Ελληνική Κοινότητα του Μπουένος Άιρες, στην εργατική συνοικία Νουέβα Μπομπέζα από το Σύλλογο «Πανελλήνιον» και στην εργατοσυνοικία Banfield από το Σύλλογο «Σωκράτης». Τα έξοδα της λειτουργίας του κάλυπταν οι συνδρομές μελών, πολιτιστικές εκδηλώσεις, χορηγίες μαικήνων και ερανικές προσπάθειες, ενώ, από το 1933, η Κοινότητα κατέβαλε μηνιαίες χορηγίες και επιδόματα στους ανωτέρω συλλόγους προς κάλυψη των εξόδων τους.

Ωστόσο μεγάλη παρέμεινε η αποχή των μαθητών σχολικής ηλικίας από τις ελληνόγλωσσες τάξεις των τριών φορέων και στις οποίες προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες αρχικά η δασκάλα Μαρία Καλικά και στη συνέχεια οι δάσκαλοι Αλέξανδρος Χίου, Αναστάσιος Μαυρίδης και Ευάγγελος Παπακυριακόπουλος. Μέχρι το 1940, ενώ ο αριθμός των παιδιών σχολικής ηλικίας ξεπερνούσε τα 700, μόνο τα 180 παιδιά εγγράφονταν στις τάξεις τους. Σταθμό για την εξέλιξη της ελληνόγλωσσης παιδείας στην Αργεντινή στάθηκε ο διορισμός του διδασκάλου Νικολάου Καστρινάκη ως διευθυντή των κοινοτικών σχολείων στο Μπουένος Άιρες και της αρσακειάδας δασκάλας και συζύγου του, Σοφίας Καστρινάκη. Ο εκπαιδευτικός αυτός είχε υπηρετήσει σε σχολεία της γενέτειράς του Κρήτης και της Αθήνας και είχε διατελέσει διευθυντής αστικών σχολών του κράτους.

Παρά το έντονο φιλελληνικό πνεύμα που διακρίνει το αργεντίνικο λαό, την ύπαρξη σχολείων που φέρουν το όνομα «Ελλάς» και ονόματα μεγάλων Ελλήνων τραγικών ποιητών και του Ομήρου, δεν υπήρξε ιδιαίτερη κρατική μέριμνα στην Αργεντινή για τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας. Η εξιδανίκευση του ελληνικού στοιχείου από τους Αργεντινούς, εξαιτίας της αγάπης τους για την αρχαία Ελλάδα, οδήγησε εκατοντάδες ντόπιους σπουδαστές να ενδιατρίψουν στην ελληνομάθεια και να εγγραφούν στα ελληνόγλωσσα τμήματα. Η καλλιέργεια της ελληνομάθειας, ωστόσο, αποτέλεσε αποκλειστικά μέριμνα των Κοινοτήτων των Ελλήνων, οι οποίες ίδρυσαν τα πρώτα απογευματινά σχολεία μετά το 1910 και το πρώτο ημερήσιο ελληνοαργεντινό σχολείο το 1982, ύστερα από πρωτοβουλία του Μητροπολίτη Γεννάδιου και την οικονομική στήριξη της Κοινότητας και των Ίδρυμάτων Α. Ωνάση και Ι. Κρητικού. Αγοράσθηκε, με συνεργασία του πρέσβη Άννινου και του εφοπλιστή Ι. Κρητικού κατάλληλο οικόπεδο και ανεγέρθηκε το Ελληνικό Εκπαιδευτικό και Πολιτιστικό Κέντρο στο προάστιο Παλέρμιο, όπου στεγάστηκε το ημερήσιο Δημοτικό και Γυμνάσιο με τη

φιλοδοξία του Μητροπολίτη Γενναδίου να λειτουργήσει και πανεπιστημιακό ινστιτούτο, όπου θα διδάσκονταν βυζαντινές και νεοελληνικές σπουδές. Το 2008, το δημοτικό σχολείο λειτουργούσε υπό την ευθύνη της Κοινότητας, με 300 παιδιά, εκ των οποίων το 38% ήταν ιταλικής και ισπανικής καταγωγής, διατηρώντας παράλληλα χοροδιδασκαλείο και θεατρικό εργαστήριο. Το Γυμνάσιο και το Λύκειο, με 210 μαθητές το 2007, λειτουργούσε ως *Ινστιτούτο Αθηναγόρας*, προς τιμή του πρώην Αρχιεπισκόπου Αμερικών και Πατριάρχη, υπό την ευθύνη της Μητρόπολης με ιδρυτική διευθύντριά του τη χαρισματική εκπαιδευτικό Maria F. de Garcia Gaspar. Τα λειτουργικά έξοδα του σχολείου κάλυπτε η Δημαρχία του Μπουένος Άϊρες, υπό την προϋπόθεση ότι τα 60% της διδασκαλίας θα τελούνταν στην ισπανική, με υποχρεωτική τη διεύθυνση από Αργεντινό εκπαιδευτικό, ενώ τα έργα υποδομής και συντήρησης κάλυπταν ευεργέτες, ανάμεσά τους και το ίδρυμα Ωνάση.

Στην περίοδο 1990-1999 λειτούργησε ημερήσιο πρωτοβάθμιο ελληνικό σχολείο και από την Κοινότητα της Κόρντοβα, το οποίο όμως χωρίς ιδιαίτερη στήριξη οικονομική αναγκάστηκε να κλείσει, αφού το Υπουργείο Παιδείας της Αργεντινής χρηματοδοτούσε μόνον κατά 50% τις λειτουργικές ανάγκες των σχολείων αυτών. Τα ελληνόγλωσσα προγράμματα δεν ήταν εντεταγμένα στη ημερήσιο πρόγραμμα, αλλά λειτουργούσαν τις απογευματινές ώρες, προσελκύοντας ακόμη και μαθητές άλλων κρατικών σχολείων. Η Ελληνική Κυβέρνηση από το 1981, εφάρμοσε το θεσμό της απόσπασης Ελλήνων εκπαιδευτικών, γεγονός που αναζωοπύρωσε την ελληνομάθεια στην Αργεντινή και ουσιαστικά οδήγησε σε αναγέννηση την ελληνική παιδεία που είχε μέχρι την εποχή εκείνη ουσιαστικά ισοπεδωθεί.

Το 1983 είχε ιδρυθεί στην αργεντινή πρωτεύουσα το *Ινστιτούτο Ελληνικού Πολιτισμού (Instituto Griego de Cultura)* με στόχο τη διάχυση και προβολή του ελληνικού πολιτισμού και παιδείας στον ευρύτερη ισπανόφωνη κοινωνία. Με πρωτοβουλία της ηγεσίας του εισήχθηκε εφήμερα το 1991 στο Καθολικό Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άϊρες και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

Οι πρωτοπόροι Έλληνες Ορθόδοξοι, κυρίως μικρέμποροι και ναυτικοί, πλοηγοί και υπάλληλοι του λιμεναρχείου του Μπουένους Άϊρες με πρωτοβουλία του Διευθυντή του Λιμεναρχείου, πλοιάρχου Εμμανουήλ Χατζηδάκη, επισκέφθηκαν τον Απρίλιο του 1888 τη Ρωσική Πρεσβεία στο Μπουένος Άϊρες αιτούμενοι το διορισμό ιερέως, με την υπόσχεση να συνεισφέρουν οικονομικά για τη συντήρηση του εφημερίου και την ενοικίαση προσωρινής αίθουσας. Με εντολή του Τσάρου της Ρωσίας, Αλεξάνδρου Γ΄ στις 14 Ιουνίου 1888 διορίστηκε ως εφημέριος των Οθοδόξων της Αργεντινής ο ιερέας Κωνσταντίνος Israstsoff. Ρώσσοι και Έλληνες Ορθόδοξοι ενοίκιασαν αίθουσα στη γωνία των οδών Carillos Calvo και Defensa του Μπουένος Άϊρες, την οποία μετέτραψαν σε ναό. Από το 1905, ωστόσο, καθήκοντα εφημερίων ανέλαβαν Έλληνες Ορθόδοξοι ιερείς, κυρίως από τα νησιά του Αιγαίου, οι οποίοι αρχικά χρησιμοποίησαν ως ναούς τις αίθουσες κοινωνικής συνάθροισης των Ελλήνων και τα καφενεία της εποχής. Προσπάθειες κάποιων οραματικών ιερέων να ανεγείρουν ελληνικό ορθόδοξο ναό δεν τελεσφόρησαν και ο πρώτος ναός που ανεγέρθηκε με κρατικό δάνειο το 1917, τελικά πουλήθηκε σε δημόσιο πλειστηριασμό από αδυναμία των λιγοστών ορθοδόξων να πληρώνουν εμπρόθεσμα το ενυπόθηκο δάνειο. Μετά το 1937, ύστερα από πολύχρονη

παρουσία περιοδεύοντων ιερέων και ενδοκοινοτικής αταξίας, την πνευματική πρόνοια των Ορθοδόξων του Μπουένος Άιρες ανέλαβε με μεγαλύτερη πρόνοια η Αρχιεπισκοπή Βορείου Αμερικής, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν διορίστηκε ως πρώτος Επίσκοπος Νοτίου Αμερικής, ο πρώην εφημέριος των Ελλήνων Ορθοδόξων στη Βενεζουέλα, Αρχιμανδρίτης Γεννάδιος Χρυσουλάκης. Η ποιμαντορία του Γενναδίου υπήρξε εποικοδομητική και, παρά τις εγγενείς αντιξοότητες της περιοχής, επιτυχής. Το 2008 στην Αργεντινή λειτουργούσαν ένδεκα ελληνορθόδοξοι ναοί, οι περισσότεροι εκ των οποίων με περιοδεύοντες ιερείς, εξαιτίας της αδυναμίας των επαρχιακών κοινοτήτων να συντηρήσουν οικονομικά μονίμους εφημέριους. Η αναδιοργάνωση της Αρχιεπισκοπής της Νοτίου Αμερικής το 2004 και η διοικητική ανεξαρτησία της από τη Βόρεια Αμερική, γέννησε περισσότερα οικονομικά προβλήματα, καθώς μια φτωχή σχετικά επαρχία είναι πλέον υποχρεωμένη να συντηρεί ναούς και εφημερίους σε μια αχανή ήπειρο με σχετικά μικρό και φθίνοντα πληθυσμό Ορθοδόξων. Μοναδική ελπίδα βελτίωσης της κατάστασης αποτελεί η εκστρατεία προσέλευσης στην Ορθοδοξία αλλογενών πιστών, ιδιαίτερα σε χώρες με ιθαγενές στοιχείο. Ο νέος Μητροπολίτης Νοτίου Αμερικής, Ταράσιος, πνεύμα ενωτικό και ηγέτης με ιδιαίτερα επικοινωνιακά προσόντα, έχει αναλάβει αγώνα προκειμένου να βελτιώσει τα οικονομικά της επαρχίας του, προκειμένου να αναπτύξει αποστολικό έργο.

Καθ' όλη τη διάρκεια του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αμέριστο παρέμεινε το ενδιαφέρον των Ελλήνων της Αργεντινής προς τους πολεμόπληκτους της Ελλάδας, όπως μαρτυρούν τα έγγραφα και η δράση του οργανωμένου Ελληνισμού. Εκατοντάδες κιβώτια με τρόφιμα, ρουχισμό, ιατροφαρμακευτικό υλικό, εργαλεία, αντικείμενα πρώτης ανάγκης αποστάλθηκαν από τους φορείς του Ελληνισμού στην Ελλάδα μέσω του Ερυθρού Σταυρού. Την αποστολή των δεμάτων ακολουθούσαν συχνά επιστολές διαμαρτυρίας διότι ήταν δυσχερής η παράδοση των δεμάτων στους αποδέκτες που καλούνταν να καταβάλλουν υψηλά τέλη «προς κάλυψιν διαφόρων εξόδων παραλαβής». Τις δυσκολίες πρόσβασης απέδιδε ο Ερυθρός Σταυρός στα σχεδόν παντελώς κατεστραμμένα οδικά συγκοινωνιακά δίκτυα της Ελλάδας. Με πρωτοβουλία του ευργέτη Δημητρίου Δάνδολου και τη συμμετοχή ηγετών των λαϊκών τάξεων, ιδρύθηκε τον Μάιο του 1942, η *Επιτροπή Βοηθείας της Ελλάδας των Ελλήνων της Αργεντινής* (Comision Helenica de Ayuda a Grecia), η οποία, σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, μέχρι τα τέλη του 1946, προσέφερε πάνω από 48.000 πέσα στα συμμαχικά ταμεία και 70.000 στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό.

Το φιλελληνικό πνεύμα καλλιέργησαν συστηματικά στην Αργεντινή τόσο η παρεχόμενη παιδεία και εκπαίδευση της χώρας, όσο και οι Έλληνες ευεργέτες, μεγάλες προσωπικότητες του εμπορίου και της βιομηχανίας, οι οποίοι με τη γενναιοδωρία και τις κοινωφελείς δραστηριότητές τους ενέπνευσαν αγάπη και σεβασμό των Αργεντινών για τους Έλληνες και την Ελλάδα. Για παράδειγμα, ο Αργεντινός Καθηγητής Ελληνικών Dr. Leopoldo Loghi, που μετετράπηκε σε απόστολο της ελληνικής ιδέας στη Λατινική Αμερική, υπήρξε ένθερμος φίλος του εφοπλιστή Νικολάου Κονιαλίδη. Στη διάρκεια του μεσοπολέμου, Αργεντινοί, προσωπικότητες του πνεύματος ενστερνίσθηκα τις απόψεις των Ελλήνων για τα εθνικά τους δίκαια και συμπαρατάχθηκαν σε οργανώσεις τους εκφράζοντας ποικιλόμορφα, με άρθρα και διαλέξεις, τη σύμπλευσή τους. Ανάμεσά τους οι λογοτέχνες Leopoldo Lugones, Ricardo Rojas, Alvaro Lafinur, Josefina Melo

Parravicini, Manuel Galvez και Pedro Obligado, οι οποίοι αφιέρωσαν ποιήματά τους στην Ελλάδα και καλλιέργησαν συστηματικά τον φιλελληνισμό στη Νότια Αμερική. Ύστερα από τη γενναιόφρονη στάση του ελληνικού λαού κατά της τριπλής κατοχής (1941-1944), αναδύθηκε μεγάλος αριθμός Αργεντινών λογοτεχνών, οι οποίοι εμπνεύστηκαν από τη θυσία του και συνέθεσαν ποιήματα και μουσικά σχήματα με θέμα τα παιδιά της Ελλάδας και τον ηρωισμό του λαού της. Για παράδειγμα, ο ποιητής Carlos Arturo Orfeo αφιέρωσε ειδική ωδή στα παιδιά της Ελλάδας με τίτλο «Ω παιδιά της Ελλάδας, πεινασμένα και λυπημένα (*Oh niño de Grecia, famelico y triste*). Δεκάδες άρθρα και επιφυλλίδες για την Ελλάδα και τους Έλληνες εμφανίσθηκαν στις ισπανόφωνες εφημερίδες της Αργεντινής (*La Nacion, La Prensa, La Razon, Antena*) της Ουρουγουάης (*El Pais, El Nacional, El Debate*) και της Χιλής (*El Mercurio*), προβάλλοντας τη συμβολή των Ελλήνων εποίκων αλλά και την παλιά τους πατρίδα.

Λειτουργικές και ιδιαίτερα αδελφικές διατηρήθηκαν οι σχέσεις των Ελλήνων εποίκων και των οργανισμών τους με άλλες ομόδοξες εθνοτικές ομάδες της χώρας, κυρίως τους Συρολιβανέζους, και τους Αρμενίους όπως αποδεικνύεται από την ύπαρξη δεκάδων επιστολών, που ανταλλάχθηκαν μεταξύ των ηγετών τους. Η Διοίκηση της Αρμενικής Εκκλησίας, η οποία είχε ιδρυθεί το 1925, συχνά απέστειλε επιστολές ευαρέσκειας στην Ελληνική Κοινότητα του Μπουένος Άϊρες για τις δωρεές που προσέφεραν έκριτοι πρόκριτοι της ομογένειας, ενώ εναργής διατηρήθηκε η συνεργασία τους σε θέματα εκκλησιών και οργάνωσης των εποίκων και κοινής αντιμετώπισης προβλημάτων που είχαν σχέση με εργασιακά και πολιτιστικά θέματα. Στις 23 Μαΐου 1952 ιδρύθηκε στην Αθήνα, ύστερα από πρωτοβουλία του ευπατρίδη Προέδρου του Ελληνικού Συνδέσμου Αργεντινής Κωνσταντίνου Καρούλια, η *Ελληνοαργεντινή Ένωση Κυριών*, με σκοπό «την πνευματική και ψυχική επαφή των δύο λαών», σε ένδειξη φιλίας προς την Αργεντινή «η οποία επανειλημμένως εκδήλωσε την αγάπη και την συμπάθειάν της προς το λαό μας». Ο Καρούλιας παρεπιδημούσε στην Αθήνα, ύστερα από ενθάρρυνση της Εβίτας Περόν, προκειμένου να αξιολογήσει τις ανάγκες του άπορου πληθυσμού της Αθήνας για να τύχει της φροντίδας του Ιδρύματος Εύα Περόν.

Πρώτος επί τιμή Πρόξενος της Ελλάδας στην Αργεντινή υπήρξε ο Πέτρος Βασιλικός, μέχρι και τον θάνατό του οπότε τη διπλωματική αντιπροσωπεία της Ελλάδας ανέλαβε μέχρι το 1914 η Πρεσβεία της Γαλλίας. Τη χρονιά αυτή η Ελλάδα αποφασίζει να αναβαθμίσει την εθνική της αντιπροσωπεία στη Νότια Αμερική. Αναβαθμίζει σε Γενικό το Προξενείο και διορίζει ως ιδρυτικό Γενικό Πρόξενο της, το διπλωμάτη καριέρας Αλέξανδρο Βαρατάση με διπλωματικές ευθύνες για όλες τις χώρες της Νότιας Αμερικής όπου είχαν διορισθεί επί τιμή Πρόξενοι και υποπρόξενοι. Τον Βαρατάση, διαδέχθηκε το 1916 ο Άγγελος Άννινος, μέχρι το 1918 που ανέλαβε διπλωματικά καθήκοντα ο Πεζάς και στη συνέχεια, ένας από τους πλέον δημοφιλείς προξένους καριέρας ο Κωνσταντίνος Ξανθόπουλος. Τον χαρισματικό αυτό διπλωμάτη αντικατέστησε ο Αριστοτέλης Ωνάσης και αυτόν ο Νικόλαος Κονιαλίδης.

Το 1935, το Ελληνικό Γενικό Προξενείο αναβαθμίσθηκε σε Πρεσβεία και στις 19 Σεπτεμβρίου του 1936, ιδρυτικώς πρέσβης ανέλαβε ο Βασίλειος Δενδραμής (1936-1945), με δικαίωμα εκπροσώπησης της Ελλάδας αρχικά στην Αργεντινή και Βραζιλία και αργότερα σε ολόκληρη τη Νότια Αμερική. Ο πρέσβης Β. Δενδραμής, με την άφιξή

του, είχε να αντιμετωπίσει πρωτίστως την καχυποψία και την αρνητική στάση των εργατών και όλων εκείνων που αντιδρούσαν στην εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά στην Ελλάδα. Οι κινήσεις του ως επίσημου αντιπροσώπου της ελληνικής κυβέρνησης, απολάμβαναν της έγκρισης της συντηρητικής ηγεσίας του Ελληνισμού και της τάξης των εμπόρων και βιομηχάνων, ωστόσο, αντιμετωπιζόταν με συγκρατημένη και, αργότερα, ανοικτή αντίδραση του μέσου πάροικου. Ο Δενδραμής αναμίχθηκε ενεργά στα κοινοτικά και εμπορικά της παροικίας, έδειξε εφευκτικότητα στους αντιδρούντες στην πολιτεία του παροίκου, τάχθηκε υπέρ της διοίκησης των κοινών από τους ολίγους ευεργέτες και χορηγούς της Κοινότητας, λειτούργησε περισσότερο ως εθναρχηγέτης παρά ως διπλωματικός, είχε λόγο για την εν γένει πορεία του Ελληνισμού και άποψη για την καθημερινότητα των παροίκων. Η παρουσία του οφέλησε τον Ελληνισμό της Νότιας Αμερικής, συντόνισε τις δραστηριότητες της Ομογένειας σε κρίσιμες περιόδους, προώθησε τα εκπαιδευτικά πράγματα, και, ελλείψει ισχυρής παρουσίας της Εκκλησίας, καλλιέργησε εθναρχική νοοτροπία.

Οι Έλληνες κομμουνιστές εμφανίσθηκαν συντηρητικά στην αρχή (1920), χωρίς να οργανωθούν σε σώμα, εξαιτίας της εχθρικής στάσης των αργεντίνικων αρχών. Πέντε χρόνια αργότερα (Απρίλιος 1925), οι κομμουνιστές εμφανίσθηκαν στην Πρωτεύουσα της χώρας ως «Μαξιμαλιστές» (όρος που λησμονήθηκε προοδευτικά) και ίδρυσαν τη *Γλωσσική Ελληνική Ομάδα*, τα ιδρυτικά μέλη της οποίας ήσαν και μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος της Αργεντινής. Η δράση της οργάνωσης αυτής υπήρξε περιορισμένη, αφού στελέχη της υποβλήθηκαν σε συνεχή παρακολούθηση των μυστικών αρχών της Αργεντινής, πολλά από τα οποία εκτοπίσθηκαν εξορίσθηκαν ή απελάθηκαν. Με αφορμή την υποψηφιότητα του Α. Δαμιανού, ως υποψηφίου δημοτικού συμβούλου του Μπουένος Άιρες, ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1928, το μοναδικό σωματείο πολιτικού χαρακτήρα του Ελληνισμού της Νότιας Αμερικής, με τίτλο *Ελληνο-Αργεντινό Πολιτικό Κέντρο (Centro Politico Helleno-Argentino)*. Στόχος του Κέντρου υπήρξε η προώθηση υποψηφίων πολιτευτών σε δημαρχιακές εκλογές, η τοποθέτηση ομογενών σε θέσεις εξουσίας και η καλλιέργεια σχέσεων συνεργασίας με ομοιόδεατες Αργεντινούς του συντηρητικού κόμματος της χώρας που λειτουργούσε ήδη από το 1853. Το *Ελληνο-Αργεντινό Πολιτικό Κέντρο* συνέχισε τη δράση του μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, (1943) προάγοντας Έλληνες και Αργεντινούς σε εκλογικές αναμετρήσεις, με δραστήριο πρόεδρο το Σπύρο Μηνά και ένα επιτελείο στελεχωμένων παροίκων. Η ασταθής κοινωνική κατάσταση και το δύσκολο πολιτικό κλίμα δεν επέτρεψαν ιδιαίτερη δράση στον ελληνικό αυτό φορέα. Το 1929, Έλληνες από το χώρο του κέντρου και της προοδευτικής αριστεράς συνεργάσθηκαν με το *Κόμμα των Ριζοσπαστών* («ραντικάλιστών»), προκειμένου να επανεκλεγεί ο παλαίμαχος Πρόεδρος Ιριγόζεν στις εκλογές του 1930 και ίδρυσαν το *Ελληνοαργεντινό Ιριγοζενικό Πολιτικό Κέντρο*. Στόχος των οργανωτών υπήρξε η πολιτογράφηση των προοδευτικών ομογενών με αντιπαροχή την ίδρυση γραφείου εξεύρεσης εργασίας για τους ομογενείς ανέργους. Το Κέντρο σημείωσε επιτυχία, συνεργάσθηκε στενά με τους ραντικάλιστές, οι οποίοι κέρδισαν την εξουσία, για να αντραπεί όμως βίαια ο Πρόεδρος Ιριγόζεν το 1930 και να εγκαθιδρυθεί δικτατορία.

Ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων εποίκων αναμίχθηκε στην πολιτική ζωή της Αργεντινής, παρά το ασταθές πολιτικό κλίμα. Ο Κρητικός Κωνσταντίνος Μαντάσας,

αφού περιπλανήθηκε στη Χιλή, Περού και Βολιβία, τελικά εγκαταστάθηκε στην πόλη Σάλτα, της βόρειας Αργεντινής όπου και αναμίχθηκε σε πολιτικές οργανώσεις της περιοχής του. Στη δεκαετία του 30 εκλέχθηκε βουλευτής της Σάλτας με το Κόμμα των Ριζοσπαστών. Στο χώρο της πολιτικής διακρίθηκε και ο αμφιλεγόμενος στρατηγός Χρήστος Νικολαΐδης, ο οποίος διαδραμάτισε αρνητικό ρόλο στα χρόνια της τελευταίας μεταπολίτευσης που ακολούθησε τον ατυχή Αγγλο—Αργεντινό πόλεμο του 1982. Το 1996 ο βουλευτής Γεώργιος Θεοδοσίου, υπηρετούσε επίσης και στο Συμβούλιο της Ελληνικής Κοινότητας του Banfield, περιοχής με λαϊκά στρώματα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΒΟΛΙΒΙΑΣ

Η Βολιβία υπήρξε αναπόσπαστο κομμάτι των πολιτισμών αρχικά των Colla (600-1200) και στη συνέχεια των Incas (13-16ος αιώνα μ.Χ.), οι οποίοι κυριάρχησαν στην αχανή αυτοκρατορία, που ήταν εξαπλωμένη στη σύγχρονη Βολιβία, Περού, Ισημερινό, βόρεια Χιλή και μέρος της Αργεντινής. Επίσημη γλώσσα των πολιτισμών αυτών ήταν η Quechua, η οποία ακόμη ευρέως χρησιμοποιείται, στα ορεινά διαμερίσματα των απέραντων οροσειρών των Άνδεων. Η χώρα φέρει το όνομα του μεγάλου ελευθερωτή της Λατινικής Αμερικής Simon Bolivar (1783-1830), του “El Libertador”, που ελευθέρωσε την Κολομβία, Βενεζουέλα, Ισημερινό, Περού και Βολιβία από την ισπανική αποικιοκρατία.

Η διακυβέρνηση της χώρας συνεχίσθηκε μέχρι και τις μέρες μας από στρατοκράτες και διαρκή πραξικοπήματα των ενόπλων δυνάμεων, από εφήμερους συνασπισμούς πολυπληθών και ισχυρότατων πολιτικών κομμάτων, από κρίσεις που προκαλούσαν σκάνδαλα ναρκωτικών και παράνομες οικονομικές συναλλαγές και την ανακύκλωση των ιδίων πολιτικών προσώπων, με τα अपαράλλακτα πολιτικά προγράμματα του παρελθόντος (εφαρμογή προγράμματος λιτότητας, κρατικοποίηση μεγάλων βιομηχανικών μονάδων, ισοπέδωση της βιομηχανίας κακάου). Η Βολιβία, παρά το γεγονός ότι παρέμεινε ανεκμετάλλευτη και γεωγραφικά δυσπρόσιτη χώρα, με το μεγαλύτερο σε αναλογία πληθυσμό ινδικής καταγωγής, προσέλκυσε ικανό αριθμό Ελλήνων εποίκων. Απέραντο οροπέδιο 1.6 εκατομ. τετραγ. χιλιομέτρων με υψηλότατα ηφαιστιογενή όρη και πλουσιότατο υπέδαφος ορυκτών, πλουσιότατη σε ορυκτά, μέταλλα και χλωρίδα, η Βολιβία εποικίσθηκε από Έλληνες στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα.

Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες γραπτές μαρτυρίες σχετικά με την πρώτη ελληνική εγκατάσταση, μέχρι το 1936. Σύμφωνα όμως με τις πρώτες καταγεγραμμένες πηγές, οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες έφθασαν στη Βολιβία μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων (1914). Οι πρωτοπόροι, πριν από τον πόλεμο, διασκορπίστηκαν σε ολόκληρη την αχανή χώρα δημιουργώντας αριθμητικά πολλές αλλά αδύναμες ομάδες εποίκων στην Πρωτεύουσα Λα Παζ (La Paz) και στις πόλεις και κωμοπόλεις Cochabamba, Baures, Chulumán, Montero, Portezuelo, Puerto Suarez, Santa Cruz de la Sierra, Tarija, Todos Santos, Trinidad, Tupiza Vitichi

Μέχρι το 1936, είχαν καταγραφεί 37 Έλληνες ως έποικοι στη Βολιβία, στην πλειοψηφία τους Κρητικοί, ασκώντας διάφορα επαγγέλματα. Για παράδειγμα, ο Δημήτριος Τριανταφύλλου μετανάστευσε από τη γενέτειρά του Κροκύλειο της Δωρίδος το 1907, αρχικά για την Χιλή και αργότερα (1929) για τη Βολιβία. Στην πρωτεύουσα της χώρας Λα Παζ άνοιξε ένα από τα μεγαλύτερα αρτοποιεία της πόλης με τον όνομα Panaderia Helenica. Στη βολιβιανή πρωτεύουσα λειτουργούσαν ήδη δύο άλλα ελληνικά αρτοποιεία, το Atenea του Γεωργίου Μπελιγρή και ο φούρνος του Παναγιώτη Ρέκα. Ο Τριανταφύλλου νυμφεύθηκε την Κωνσταντίνα Αυγεροπούλου και έκανε επτά παιδιά, τα οποία δημιούργησαν οικογένειες στη Βολιβία και διατήρησαν ελληνική συνείδηση στα χρόνια της μαζικότερης μεταπολεμικής μετανάστευσης. Στην πρωτεύουσα Λα Παζ είχαν εγκατασταθεί και διατηρούσαν μικρές επιχειρήσεις οι Τιμολέων Ωριανός και ο Μιχάλης Μιναχής, που ειδικεύονταν στις εμπορικές διακινήσεις, ενώ στη δεκαετία του '30 διατηρούσαν εμπορικά, ραφεία, αρτοποιεία, φωτογραφεία, κρεοπωλεία και φρουτάδικα, τα περισσότερα με τους λογότυπους *Ελλάς* και *Αθηνά*.

Μετά τον πόλεμο σημειώθηκε ελαφρά αύξηση του αριθμού των Ελλήνων εποίκων, κυρίως από τη γειτονική Βραζιλία, με κύριο κέντρο εποίκησης την πόλη Σάντα Κρουζ ντε λα Σιέρρα, όπου είχαν εγκατασταθεί κρητικοί κυρίως έποικοι, που εργάζονταν στα κρατικά έργα και στους σιδηροδρόμους της Βραζιλίας, πριν από τον δεύτερο μεγάλο πόλεμο. Επίγονοι των πρωτοπόρων, έχοντας εδραιωθεί κοινωνικά διεκδίκησαν με επιτυχία προνομιούχες θέσεις στο κρατικό σύστημα της χώρας. Οι επίγονοι του Ηλία Δωράκη πέτυχαν ως αξιωματικοί του Βολιβιανού στρατού και αεροπορίας, ενώ ένας από αυτούς, ο Δ. Δωράκης αναμείχθηκε στην πολιτική και αναδείχθηκε υφυπουργός. Οι απόγονοι του Νικολάου Παπαδοπούλου από την πόλη Τρινιτάντ, αναδείχθηκαν ανώτατοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, ενώ ο πόντιος Κοτσαμανίδης, αποκτώντας την εμπιστοσύνη του Υπουργού Εσωτερικών, διορίστηκε Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου και διακρίθηκε για τους αγώνες του κατά του λαθρεμπορίου ναρκωτικών.

Το 1994, κοινωνικά εδραιωμένοι έποικοι αποφάσισαν να ιδρύσουν τον *Σύλλογο Ελλήνων Βολιβίας* στη Σάντα Κρουζ και δρομολόγησαν ελληνόγλωσσα προγράμματα με στόχο τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στους Βολιβιανούς, ύστερα από τις θετικότερες επιδόσεις των λιγοστών Ελλήνων στο κρατικό μηχανισμό της χώρας. Το 2008, οι περισσότεροι Έλληνες της Βολιβίας έχουν αφομοιωθεί γλωσσικά και διατηρούν την ελληνικότητά τους μέσα από την παράδοση, αναγνωρίζοντας στον εαυτό τους εθνογεννητική συνέχεια με την Ελλάδα και τους Έλληνες. Αποίμαντοι θρησκευτικά και χωρίς διπλωματική παρουσία, οι 140 Έλληνες της Βολιβίας, έχουν εκλατινισθεί. Μοναδική διπλωματική αρχή τους είναι το άμισθο Ελληνικό Προξενείο στην πόλη Σάντα Κρουζ, που διευθύνει έποικος της δεύτερης γενιάς.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑΣ

Διάφοροι θρύλοι σχετίζονται με την ιστορία της εγκατάστασης των πρωτοπόρων Ελλήνων στη γη του Σιμόν Μπολίβαρ. Άλλοι αναφέρονται στον Juan Griego, που έζησε στο νησί Margarita, Nueva Esparta της Βενεζουέλας στα τέλη του 19ου αιώνα, άλλοι στον Καλύμνιο που καζάντισε σε ναυτιλιακές επιχειρήσεις στο Μαρακάϊμπο στις αρχές του 20ού αιώνα. Συστηματικότερα όμως οι Έλληνες πρωτοπόροι έρχονται στη Βενεζουέλα κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και εγκαθίσταται στη πρωτεύουσα Καρακάς, όπου και ανοίγουν μικρές επιχειρήσεις ζαχαρούχων προϊόντων και επιδίδονται σε επαγγέλματα όπως των πλανώδιων πωλητών τροφίμων και φωτογράφων.

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1946-1959), διαδραματίζεται η συστηματικότερη μετανάστευση Ελλήνων από την Ελλάδα, τη Ρουμανία, την Αύγυπτο και Μέση Ανατολή, όπου συνολικά 2 250 μετανάστες αναζητούν ευοίωνες συνθήκες εγκατάστασης και αργότερα (1960-1970), άλλοι 140 έποικοι από τη Γερμανία. Οι περισσότεροι απασχολήθηκαν ως ανειδίκευτοι εργάτες στα κρατικά έργα και μικροπωλητές λουλουδιών, τροφίμων και φθηνών κοσμημάτων, κατορθώνοντας να στήσουν ενωρίς μικρές βιοτεχνίες υποδημάτων, γυναικείων εσωρούχων, υφαντουργεία, καταστήματα υφασμάτων και ετοιμών ενδυμάτων, όπου αργότερα (1990-2002), με τις επιχειρήσεις αυτές επικράτησαν οικονομικά σε ολόκληρη τη χώρα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 εμφανίσθηκαν οι πρώτες μεγάλες ελληνικές βιομηχανίες υποδημάτων, υφασμάτων και επιχειρήσεις σε εισαγόμενα μπαχαρικά, γλυκά, σε ανεγέρσεις οικοδομών και κατασκευές.

Οι πρωτοπόροι ίδρυσαν τον *Ελληνικό Σύνδεσμο Βενεζουέλας (Asociacion Griega De Venezuela)* (1950-1967) σε μορφή κοινότητας με εμπνευστές και ηγέτες τους τους επιχειρηματίες Γεώργιο Σπυρόπουλο, Χρήστο Τραπεζούντιο, Νικόλαο Μουτόγλη, Διογένη Δουζόγλου και Παναγιώτη Τραυλό. Πρωταρχικός στόχος του Συνδέσμου ορίσθηκε η εθνογλωσσική διατήρηση των Ελλήνων με την ίδρυση και λειτουργία ελληνόγλωσσου σχολείου και Ναού. Δέκα χρόνια αργότερα (Οκτώβριος 1959), κατά τη διάρκεια συνέλευσης των μελών, που ακολούθησε ύστερα από τη συγκέντρωση του απαιτούμενου ποσού για την ανέγερση του κοινοτικού κέντρου, παρουσία του Αρχιεπισκόπου Αμερικής Ιακώβου, επήλθε διχαστασία. Ο Αρχιεπίσκοπος πρότεινε να οργανωθεί ο Ελληνισμός της Βενεζουέλας σύμφωνα με το ισχύον Καταστατικό της Αρχιεπισκοπής Αμερικής, το οποίο απέκλειε και απαγόρευε τη συμμετοχή θρησκευτικά ετεροδόξων, αλλοεθνούς καταγωγής Ελλήνων (Εβραίων, Αρμενίων κ.ά), αλλοεθνών συζύγων και μελών που είχαν πάρει μέρος στην Εθνική Αντίσταση. Την πρόταση του Αρχιεπισκόπου υιοθέτησε η πλειοψηφία των μελών και με πρωτεργάτες τους Διογένη Δουζόγλου, Νίκο Μουτόγλη, Παναγιώτη Ρουφογάλη, Όμηρο Κουγιουμτζόπουλο και Γιάννη Βέϊκο ίδρυσαν την *Ελληνική Ορθόδοξο Κοινότητα Βενεζουέλας (Comunidad Ortodoxa Griega De Venezuela)*. Οι διαφωνούντες με την πρόταση, με ηγέτη το Γιώργο Σπυρόπουλο συνέχισαν να υπηρετούν τα εναπομείναντα μέλη του Συνδέσμου. Για ένα διάστημα (1950-1967) και οι δύο οργανώσεις διεκδίκησαν την αντιπροσώπευση του Ελληνισμού, μέχρι της τελικής επικράτησης της Κοινότητας, η οποία παρά τις σοβαρές ενδοκοινοτικές διενέξεις, οι οποίες έσυραν πολλούς ηγέτες στα πολιτικά δικαστήρια της Βενεζουέλας, κατόρθωσε να εξελιχθεί σε ένα ισχυρότατο οικονομικά συλλογικό φορέα του Ελληνισμού.

Στην περίοδο 1964-1969, ο Ελληνισμός της Βενεζουέλας ταλαιπωρήθηκε από τις σοβαρές έριδες που ξέσπασαν στην Ελληνική Κοινότητα, από προσωπικές αντιζηλίες. Τις διενέξεις αυτές ενέτεινε η ανάμειξη του ελληνόφωνου τύπου, με άρθρα των εφημερίδων *Ελληνικός Τύπος* και *Ελληνική Φωνή*. Τελικά, η εμφάνιση στη Βενεζουέλα του φωτισμένου κληρικού, Αρχιμανδρίτη Γεννάδιου Χρυσουλάκη ως εφημερίου των Ορθοδόξων, άμβλυσε τη διχοστασία και επιτεύχθηκε η ειρήνευση των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Ο Γεννάδιος αναδείχθηκε σε μεγάλη μορφή του Ελληνισμού της Βενεζουέλας, ανέλαβε εκδότης εφημερίδων, έβαλε τις βάσεις του εκπαιδευτικού συστήματος και της ελληνόγλωσσης παιδείας και εγκαινίασε πρόγραμμα οργάνωσης του Ελληνισμού σε άλλες πόλεις της Βενεζουέλας. Για τους λόγους αυτούς μερικά χρόνια αργότερα (1979) εκλέχθηκε Αρχιεπίσκοπος Νοτίου Αμερικής με έδρα το Μπουένος Αϊρες, μέχρι της τελικής παραίτησής του το 2001.

Ο Ελληνισμός της Βενεζουέλας μετά τις αθρόες παλιννοστήσεις (1990-2002), μετοικεσίες και μεταναστεύσεις σε χώρες με ασφαλέστερο κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς (1989-1999) το 2008 δεν ξεπερνούσε τα 2 400 άτομα. Ο αριθμός αυτός είναι δηλωτικός της καλπάζουσας συρρίκνωσης του αριθμητικού δυναμικού της Ομογένειας σε όλες τις χώρες της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής, κυρίως όμως της Βενεζουέλας και της Βραζιλίας. Οι δύο αυτές χώρες, παρά τη φαινομενική ευημερία και το ουσιαστικά επίπλαστο υψηλότερο κατά κεφαλή εισόδημα στη Λατινική Αμερική που παρουσιάζουν, μετά την ισοπέδωση της μεσαίας αστικής τάξης, ζουν την πολιτική και κοινωνική αναστάτωση σε καθημερινό επίπεδο. Η οικονομική εξαθλίωση, που τραυμάτισε την παραγωγικότητα και εξαπλασίασε το εξωτερικό χρέος της χώρας προκάλεσε αχαλίνωτο πληθωρισμό και αλλεπάλληλες πτωχεύσεις, με αποσταθεροποιητικές συνέπειες για την πολιτική και κοινωνική κατάσταση. Ο πλούσιος πετρελαϊκός φορέας, που ελέγχεται από το κράτος, δεν οδήγησε σε αναδιανομή των κερδών, με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι παραγκοσυνοικίες της μιζέριας, οι *φαβέλες* και τα *μπάριος* στα μεγάλα αστικά κέντρα και να προκληθεί τεράστια και ανεξέλεγκτη εγκληματικότητα. Αυτή η κατάσταση οδήγησε σε μαζική έξοδο των Ελλήνων από τη χώρα, θυσιάζοντας ακόμη και τις επιχειρήσεις τους, με αποτέλεσμα να μειωθεί ο συνολικός πληθυσμός των Ελληνικών παροικιών από 4.740 το 1983 στο σημερινό ισχνότατο αριθμό.

Το 34% των εναπομεινάντων Ελλήνων κατάγονταν από την Πελοπόννησο και κυρίως τη Μεσσηνία, το 28% από τα αστικά κέντρα και τα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας και το 16% από τα βόρεια νησιά του Αιγαίου, κυρίως Χίο και Μυτιλήνη. Μεγάλος σχετικά αριθμός εποίκων μετανάστευσε στη Βενεζουέλα από τη Γερμανία (1962-1971) και από τη Ρουμανία (1947-1956). Ο αριθμός των διεθνικών γάμων, πριν από την πολιτική και την κοινωνική αστάθεια που παρουσιάζει συγκαιρινά η χώρα, είχε ξεπεράσει το 62 τοις εκατό σύμφωνα με τα αρχεία της Αρχιεπισκοπής Νοτίου Αμερικής (1996). Σημειώθηκε όμως συγκράτηση του δείκτη διεθνικών γάμων, σύμφωνα με νέες έρευνές μας (2004), εξαιτίας του ότι τα τελευταία δέκα χρόνια (1994-2004), οι Ελληνο-Βενεζουελάνοι στέλνουν τα παιδιά τους, μετά τις εγκύκλιες σπουδές τους, στην Ελλάδα, όπου και διαμένουν με τις μητέρες τους, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να παντρευθούν στην Ελλάδα. Το 2004, ο αριθμός των ελληνικών οικογενειών που παλιννόστησαν ανερχόταν σε 740, γεγονός που οδήγησε στην ίδρυση και λειτουργία *Συλλόγου Ελληνο-Βενεζουελάνων* στην Αθήνα.

Η *Ελληνική Ορθόδοξος Κοινότητα Βενεζουέλας (Comunidad Ortodoxa Griega De Venezuela)*, το 2008 ήταν το πλέον αντιπροσωπευτικό συλλογικό όργανο του Ελληνισμού της Βενεζουέλας. Στις οργανωμένες και σε μορφή φρουρίου άρτιες εγκαταστάσεις της, λειτουργούσε ελληνόγλωσσο σχολείο, με ντόπιους δασκάλους και έναν διορισμένο εκπαιδευτικό από την Ελληνική κυβέρνηση, καθώς και περικαλλής ναός βυζαντινού ρυθμού, που εγκαινιάστηκε τον Φεβρουάριο του 1992, με πρεσβυτέριο. Στο σιδερόφρακτο, εξαιτίας του υψηλού βαθμού εγκληματικότητας, κοινοτικό κτηριακό συγκρότημα, λειτουργούσε επίσης βιβλιοθήκη, πολιτιστικό κέντρο, αίθουσα εκμάθησης χορών και τεράστιος χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων. Το 2008, Κοινότητες των Ελλήνων και Σύλλογοι λειτουργούσαν με κοινωνική και εκπαιδευτική προσφορά, στο Μαρακάϊμπο, Μπαρκισιμέντο, Μαρακάϊ, Οκουμάρε Ντελ Τούι, Πόρτο Οντάνς και Σαν Φιλίπε, ενώ στην κοντινή Βαλέντσια το 1997-1999 αναγέρθηκε περικαλλής ναός για τις θρησκευτικές ανάγκες των Ελλήνων της περιοχής.

Η Εκκλησία παραμένει, όπως και παλαιότερα, πόλος έλξης και εν πολλοίς συσπείρωσης του Ελληνισμού, παρά τις έντονες αντιπαραθέσεις και ενδοκοινοτικές συγκρούσεις, αν και εξαιτίας των αυθαίρετων παρεμβάσεων της Εκκλησίας, πολλοί Έλληνες διέκοψαν κοινωνία και σχέση με τις Κοινότητες και την Ορθοδοξία, προσχωρώντας σε άλλες ομολογίες ή παραμένοντας ανέντακτοι. Η κοινωνικο-οικονομική ανάδυση της δεύτερης και τρίτης γενιάς έφερε πολλούς Ελληνο-Βενεζουελάνους μακριά από τα κέντρα προβολής του ελληνικού πολιτισμού. Ωστόσο, η έλλειψη ιερών, προκαλεί εγγενή προβλήματα στον μοναδικό εφημέριο των Ορθοδόξων, οποίος αναγκάζεται να ταξιδεύσει εκατοντάδες χιλιόμετρα εβδομαδιαίως στην αγανή χώρα για να ικανοποιήσει τις εκκλησιαστικές ανάγκες των Ορθοδόξων.

Δραστήρια υπήρξε η ανάμειξη της Ομογένειας στην αθλητική κίνηση της χώρας, παρά τον ισχύ αριθμό των Ελλήνων εποίκων, αναδεικνύοντας δύο εθνικούς πρωταθλητές, το Στυλιανό Μπιτέρνα στην κολύμβηση και τον Νικόλαο Πέτρου στην ελληνορωμαϊκή πάλη. Ο Μπιτέρνας μάλιστα αγωνίστηκε και με τα χρώματα του Παναθηναϊκού καταρρίπτοντας τα ρεκόρ όλων των αποστάσεων κολύμβησης, με αποτέλεσμα να υποβληθούν ενστάσεις για τη συμμετοχή του «αλλοδαπού», από τις άλλες ομάδες του πρωταθλήματος της Ελλάδας. Ο Πέτρου ανέπτυξε μεγάλη δράση σε όλα τα κράτη της Λατινικής Αμερικής, εργάστηκε ως προπονητής στις στρατιωτικές σχολές της Βενεζουέλας και της Κολομβίας και έμεινε γνωστός ως El Griego. Άλλοι αθλητές που διακρίθηκαν είναι ο Δημήτρης Παπατριανταφύλλου (κολύμβηση), Ανδρέας Κομνηνάκης (καλαθόσφαιρα), και ο Κωστας Χατζής (καταδύσεις), ο οποίος επί σειρά ετών διατέλεσε και επίτιμος Πρόξενος της Ελλάδας στην πόλη Μαρακάϊμπο.

Στην περίοδο 1982-2002 σημειώθηκε στη Βενεζουέλα η κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική ανέλιξη των Ελλήνων αλλά και, λόγω πολιτισμικής συγγενείας τους με τους νοτιοερωπαϊκούς συμπολίτες τους, μεγάλος αριθμός διεθνικών γάμων. Τα τελευταία δέκα χρόνια (1998-2008), μέγιστο κοινωνικό πρόβλημα παραμένει η ισοπέδωση της μεσαίας αστικής τάξης και η αύξηση της φτώχειας, γεγονός που οδήγησε σε δραματική άνοδο της εγκληματικότητας. Μεγάλος είναι επίσης ο αριθμός των επιστημόνων ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι κατέκτησαν σπουδαίες θέσεις κύρους στο κοινωνικό και κρατικό

σύστημα της χώρας. Με τον τερματισμό της νοτιοευρωπαϊκής μετανάστευσης (1974), οι Έλληνες της Βενεζουέλας, προσανατολίσθηκαν στην ίδρυση μικρών επιχειρήσεων και εμπορίου, όπου και επικράτησαν. Οι Έλληνες της Βενεζουέλας διαπρέπουν στο χώρο της βιομηχανίας, της βιοτεχνίας, των επιχειρήσεων και λιγότερο του εμπορίου. Στο χώρο των επιχειρήσεων, ελληνικές βιομηχανίες λειτουργούν στην Πρωτεύουσα και στην επαρχία με εργοστάσια αρωματοποιίας, υφαντουργίας, χαρτοποιίας, βιομηχανίας ξύλου, ηλεκτρικών ειδών, πλαστικών, μαρμελάδας και χρωμάτων. Οι επιχειρήσεις των Ελλήνων διακρίνονται στις εισαγωγές, ανταλλακτικά αυτοκινήτων, ρουχισμό, θαλάσσιες έρευνες, δημόσια έργα και κινηματογραφικές επιχειρήσεις. Υπάρχει μεγάλος αριθμός ελληνικών βιοτεχνιών, που συνήθως εργοδοτούν ντόπιο έμπυχο δυναμικό, ιδιαίτερα στις κατασκευές και παραγωγή υποκαμίσων, γραβατών, ενδυμάτων, μπαταριών, γυναικείων εσωρούχων, υποδημάτων, ειδών ρουχισμού, χρωμάτων και χημικών προϊόντων. Το 2002 είχαν καταγραφεί 346 ελληνικά καταστήματα στο Καρακάς και στις κύριες πόλεις της ελληνικής εποίκισης, από τα οποία τα περισσότερα (49%) ήταν καταστήματα ενδυμάτων και τα 28% καταστήματα υποδημάτων και δερμάτινων ειδών.

Το 1968 λειτούργησε στο Καρακάς ημερήσιο δίγλωσσο ελληνικό σχολείο, το οποίο ίδρυσαν οι Έλληνες γονείς της περιοχής, σε συνεργασία με το παρακείμενο προς αυτό ισπανόφωνο σχολείο. Σύντομα όμως, εξαιτίας ενδοκοινοτικών ερίδων, περιήλθε στη δικαιοδοσία της Ελληνικής Κοινότητας και από ημερήσιο μετατράπηκε σε εβδομαδιαίο απογευματινό. Το 2008, λειτουργούσαν ελληνόγλωσσα προγράμματα στο Καρακάς με 80 μαθητές και ένα νηπιαγωγείο με 15 μαθητές και σχολή ελληνικού χορού με 48 παιδιά. Ελληνόγλωσσα προγράμματα λειτουργούσαν επίσης στο Μπαρκισιμέντο, την Βαλέντσια και στο Μαρακάϊ.

Το 1974 ιδρύθηκε ελληνικός πολιτιστικός όμιλος με πρωτεργάτη τον ηθοποιό και καλλιτέχνη Αλέκο Ζανιέτο και την αδελφή του Αμαλία, οι οποίοι είχαν ανεβάσει στο Εθνικό Θέατρο του Καρακάς με επιτυχία κλασικό έργο της αρχαιότητας. Η επιτυχία της εκδήλωσης ώθησε πολλούς νέους ελληνο-βενεζουελάνους να συμπήξουν συλλογικό φορέα με τίτλο *Οργάνωση Νέων Ελλήνων Βενεζουέλας (ONEB) (Juventud Griega De Venezuela)*. Ο φορέας αυτός ανέπτυξε πλουσιότατη πολιτιστική δράση για δέκα χρόνια, ανεβάζοντας θεατρικά έργα, οργανώνοντας χορούς, εκδόσεις ελληνικών βιβλίων στην ισπανική, συναυλίες, εμφανίσεις σε τηλεοπτικούς σταθμούς της χώρας και συμμετέχοντας σε φολκλορικούς αγώνες και αποσπώντας κολακευτικά σχόλια διεθνώς. Το 1981, η φιλολογική αυτή ομάδα των νέων εξέδωσε μηνιαίο δελτίο με τον τίτλο *Πήγασος*, υπό την καλλιτεχνική διεύθυνση του Κώστα Παλαμίδα. Το δελτίο αυτό κυκλοφόρησε μέχρι το Μάιο του 1984, οπότε εξαιτίας ενδοκοινοτικής διχοστασίας, η ONEB ανέστειλε τη δράση της. Ωστόσο μέλη της ομάδας, με ηγέτες τον ηθοποιό μουσικό και σκηνοθέτη Παντελή Παλαμίδα και το μουσουργό Κώστα Παλαμίδα ίδρυσαν το Σύνδεσμο Λαϊκού Τραγουδιού *Αοιδός (Aedos)*, που ανέπτυξε πλουσιότατη δράση εκτελώντας μουσικά κονσέρτα και συναυλίες και μελοποιώντας τραγούδια ντόπιων στιχουργών. Στο χώρο των γραμμάτων ξεχώρισε ο Νικόλαος Παλαμίδης (Πάλδης), ο οποίος, πέρα από το ότι ίδρυσε πέντε εφημερίδες του Ελληνισμού, διακρίθηκε ως ο κατ' εξοχή λογοτέχνης του Ελληνισμού της Βενεζουέλας

Η πρώτη ελληνική εφημερίδα κυκλοφόρησε το 1959 από τον Κίμωνα Νόβακ με τίτλο *Αγγελιαφόρος* και είχε ως στόχο της κυρίως να διαφημίζει τα κτηματομεσητικά συμφέροντα της εταιρείας που την εξέδιδε. Το μηνιαίο αυτό φύλλο κυκλοφόρησε μέχρι τις αρχές του 1961. Ακολούθησε (Απρίλιος 1962), η έκδοση της μηνιαίας *Ελληνικά Νέα* με εκδότη της τον Νικόλαο Παλαμήδη, ο οποίος είχε πείρα ως δημοσιογράφος και τυπογράφος. Το Σεπτέμβριο του 1964, ο Παλαμήδης εξέδωσε την εφημερίδα *Ελληνικός Τύπος*. Επρόκειτο για ένα μηνιαίο φύλλο, που η κυκλοφορία του διήρκεσε μόνον τρία χρόνια. Το 1965 πουλήθηκε στον εφημέριο των Ορθοδόξων Γεννάδιο Χρυσουλάκη, ο οποίος και διόρισε ως διευθυντή της έκδοσης το Σπύρο Αγουρίδη. Τον Αύγουστο του 1966 αυτός μετέθεσε τη διεύθυνση της εφημερίδας με τη συναίνεση του Γενναδίου, εκ νέου στον Παλαμήδη, ο οποίος στο μεταξύ είχε αποφασίσει την έκδοση της *Ελληνικής Φωνής*, που αναδείχθηκε στη μεγαλύτερη εφημερίδα του Ελληνισμού της Βενεζουέλας. Η εγκαθίδρυση της Χούντας στην Ελλάδα, είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθούν οι επεμβάσεις σε βάρος των ελληνόγλωσσων εφημερίδων της χώρας, γεγονός που οδήγησε σε οικονομικές περιπέτειες τους εκδότες. Το 1968, η *Ελληνική Φωνή* πουλήθηκε και πάλι στον Αρχιμ. Γεννάδιο, ο οποίος τη μετονόμασε σε *Ελληνικό Φως*. Με το όνομα αυτό συνέχισε την έκδοσή της μέχρι το 1972, οπότε λόγω σοβαρών οικονομικών προβλημάτων έκλεισε. Ένα χρόνο ενωρίτερα, είχε κυκλοφορήσει η συντηρητική δεκαπενθήμερη εφημερίδα *Ελληνικές Ειδήσεις*, την οποία εξέδιδε ο Τζακ Μπακατσιάς μέχρι την πτώση του Χούντας. Εννέα χρόνια αργότερα ο Στράτος Δουκάκης, εξέδωσε τη δεκαπενθήμερη *Άνθρωποι* για δύο χρόνια (1980-1982). Είναι αξιόλογη επίσης η προσπάθεια του Νικολάου Παλαμήδη να εκδώσει και να κυκλοφορήσει δωρεάν κατά καιρούς τις σατιρικές εφημερίδες *Η Πλάκα* (1964), *Ελεύθερη Σάτιρα* (1968) και *Μούντζα* (1972) με το ψευδώνυμο «Το Ταμ-Ταμ». Στα χρόνια της Χούντας των συνταγματαρχών εκδόθηκε επίσης μία αντιστασιακή εφημερίδα με τίτλο *Δημοκρατία*, που δημοσίευε κυρίως προκηρύξεις.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 λειτούργησε ελληνόφωνο πολιτιστικό πρόγραμμα με τίτλο *Σύγχρονη Ελλάδα (Grecia Actual)* στο ραδιοφωνικό σταθμό FM 97.7 (*Emisora Cultural De Caracas*) το οποίο παρουσίαζαν για 30 λεπτά κάθε Τρίτη το απόγευμα οι Παντελής Παλαμήδης και η Coromoto Galvis. Το πρόγραμμα επιχορηγούσαν ελληνικές επιχειρήσεις και μετέδιδε ιστορικά κείμενα, χρονικά, πληροφορίες από την Ελλάδα και ειδήσεις.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα λειτούργησε στη Βενεζουέλα επίτιμη Ελληνική προξενική αρχή που είχε ανατεθεί στην αρχοντική οικογένεια των Palassio Blanco, δυναστεία νομομαθών και πολιτικών. Ο τελευταίος επίγονος της οικογένειας, ήταν ο Estefan Palassio-Blanco, νομομαθής και πρόσωπο δημοφιλές που υπηρέτησε με συνέπεια της Ελλάδα και τους πρωτοπόρους εποίκους. Το 1967, η δικτατορική κυβέρνηση των Αθηνών, απομάκρυνε τον βενεζουελάνο ευπατρίδη και διόρισε επίτιμο πρόξενό της, τον Τάκη Ανδρουτσόπουλο, συγγενή του τότε πρωθυπουργού, Αδαμαντίου Ανδρουτσόπουλου. Στη συνέχεια καθήκοντα επίτιμου προξένου ανέλαβαν οι Κώστας Δούρος, Διογένης Δουζόγλου και τελευταία ο εφημέριος των Ορθοδόξων και κατοπινός Αρχιεπίσκοπος κεντρικής και νοτίου Αμερικής, Γεννάδιος Χρυσουλάκης. Το 1994, ιδρύθηκε και λειτούργησε στο προάστιο Alta Florida, η Ελληνική Πρεσβεία με πρώτο διπλωμάτη καριέρας τον Πρέσβη Νικόλαο Δημάδη.

Οι Έλληνες της Βενεζουέλας παρά το γεγονός ότι διατήρησαν θετικότερες επαφές με τα κυριότερα πολιτικά κόμματα της χώρας, ήτοι το *Κόμμα της Δημοκρατικής Δράσης (Accion Democratica)* και το *Κόμμα της Συνεργασίας (Copei)*, εν τούτοις δεν διεκδίκησαν θέσεις στο μηχανισμό των Κομμάτων και δεν ανέδειξαν Ελληνοβενεζουελάνους πολιτικούς. Ωστόσο μαχητικότερη υπήρξε η θέση του Ελληνισμού όσον αφορά τα γεγονότα που σχετίζονται με τη Μακεδονία και την Κύπρο, ασκώντας σοβαρή επιρροή στην κοινή γνώμη της χώρας και στους πολιτικούς. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έπαιξε η επιχειρηματική κοινότητα των Ελλήνων, ασκώντας διακριτικά πολιτική πίεση σε Κυβερνητικούς παράγοντες των συντηρητικών κυρίως Κυβερνήσεων της χώρας.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΣ

Συνολικά 30 000 Έλληνες μετανάστευσαν κι εποίκισαν τη Βραζιλία τα τελευταία 120 χρόνια. Η εγκατάστασή τους στην αχανέστατη αυτή χώρα γνώρισε τρεις περιόδους: (α) την *πρώιμη περίοδο (1880-1917)*: Στη φάση αυτή εκπατρίστηκαν κυρίως ναυτικοί και φιλοπερίεργοι τυχοδιώκτες, θύματα μεγάλων κοινωνικο-πολιτικών αναστατώσεων και μετανάστες που αναζητούν την ελπίδα στις χώρες του Νέου Κόσμου. Η εγκατάστασή τους υπήρξε φερέοικη και γνώρισε μεγάλη κινητικότητα, (β) *τη μεσοπολεμική περίοδο (1918-1940)*: Στη φάση αυτή σημειώνονται μεταναστευτικά ρεύματα από τα νησιά του Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα και τη Μικρά Ασία που οργάνωναν κυρίως μεταναστευτικά γραφεία και ναυτικές εταιρείες. Πάνω από 1500 περίπου Έλληνες, στην πλειοψηφία τους εργάτες επιχειρήσεων και έμποροι, εγκαταστάθηκαν στο Σάο Πάολο, Ρίο Ιανέιρο, Κουριτίμπα, Φλωριανόπολη και Πόρτο Αλέγκρε. (γ) *Στη μεταπολεμική μετανάστευση (1952-1965)*: Η φάση αυτή διακρίνεται από τη μαζικότητα του εκπατρισμού, όταν 13.000 Έλληνες, στην πλειοψηφία τους ανειδίκευτοι εργάτες από την Πελοπόννησο και τη Μακεδονία, εγκαταστάθηκαν στην απέραντη χώρα. Το 2008 ο αριθμός των Ελλήνων εποίκων της Βραζιλίας δεν ξεπερνούσε τις 10.500 άτομα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία (86%) δεύτερης και τρίτης γενιάς, με κύριες πόλεις εγκαταστάσεις και κοινωνικής συγκρότησης των Ελλήνων το Σάο Πάολο και το Ρίο.

Στο πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα, Μικρασιάτες πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στο Σάο Πάολο, όπου επιδόθηκαν στο εμπόριο και στις βιοτεχνίες. Αρκετοί Κρητικοί και Ηπειρώτες συμπεριλαμβάνονται στους πρωτοπόρους εποίκους της Βραζιλίας, οι οποίοι ασχολήθηκαν με το εμπόριο και με τέχνες που έφεραν από την παλιά τους πατρίδα. Σχεδόν στην ολότητά τους οι πρωτοπόροι περιόδευσαν χώρες και πόλεις της Βραζιλίας πριν από την τελική τους εγκατάσταση, που τους εξασφάλιζε την οικονομική άνεση, θυσιάζοντας πολλές φορές τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, που θα τους παρείχε η εγκατάσταση σε μια μεγάλη ελληνική παροικία. Σε αρκετές περιπτώσεις η κινητικότητα ορισμένων εποίκων έσπαζε τα συγκεκριμένα γεωγραφικά σύνορα μιας χώρας και εξελισσόταν σε μια οικουμενική περιπλάνηση. Για παράδειγμα, ο Γραβριήλ Κομνηνός ανεχώρησε από το Καστελλόριζο το 1904 και εγκαταστάθηκε αρχικά στη Μελιτόπολη της Ρωσίας μέχρι το 1913, για να εγκατασταθεί στη συνέχεια (1917) δια του Πόρτ Σάϊν στην Αυστραλία όπου και διέμεινε τέσσερα χρόνια. Το 1921 μετανάστευσε

στη Φλωριανόπολη, όπου πήρε μέρος στην ίδρυση της αρχαιότερης εκεί ελληνικής κοινότητας της Βραζιλίας, για να εγκατασταθεί το 1927 στην γειτονική πόλη Παραναγούα και το 1931 στην πόλη Πόντα Γκρόσσα, όπου άνοιξε εμπορικό κατάστημα.

Η μετανάστευση των Ελλήνων στη Βραζιλία δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής από την άποψη της εναρμονισμένης εποίκησης, της κοινωνικής συγκρότησης και της οικονομικής ενσωμάτωσης. Όσοι κατόρθωσαν να ιδρύσουν δικές τους επιχειρήσεις και καταστήματα και να εδραιωθούν, εγκαταστάθηκαν μόνιμα, από τους υπόλοιπους οι περισσότεροι μετανάστευσαν σε άλλες χώρες της περιοχής ή παλιννόστησαν. Υπήρξαν και περιπτώσεις οικογενειών που δοκιμάστηκαν και προσέφυγαν προς βοήθεια στα προξενεία και στις φιλόπρωγες αδελφότητες. Το οικονομικό σύστημα της χώρας και η εργασιακή πολιτική δεν ευνοούσε υψηλούς μισθούς σε εργαζομένους και υπαλλήλους, γεγονός που εξωθούσε τους Έλληνες εποίκους ή να καταφύγουν στο εμπόριο για να επιτύχουν οικονομικά ή να εγκαταλείψουν τη χώρα. Μετά την περίοδο της μαζικής μετανάστευσης (1952-1965), κάποιες εποικήσεις που ήταν ολιγάριθμες προπολεμικά, κατόρθωσαν να αυξηθούν, με αποτέλεσμα να ιδρυθούν εκεί εθνογλωσσικές κοινότητες με έντονη πολιτιστική και εθνική δράση.

Ευάριθμοι Έλληνες έποικοι εγκαταστάθηκαν προπολεμικά στο Σάο Πάολο και έβαλαν τις βάσεις της ελληνικής παροικίας, ως πρόκριτοι του Ελληνισμού και ηγέτες του. Οι έποικοι αυτοί, κυρίως Δωδεκανήσιοι, επιδόθηκαν σε επαγγέλματα που απαιτούσαν μικρό κεφάλαιο και λιγιστές γνώσεις της πορτογαλικής, κυρίως εστιατόρια και καφενεεία. Οι περισσότεροι από αυτούς διασκορπίστηκαν στην αχανή χώρα, αναζητώντας δικά τους πρόσωπα για να επιβιώσουν. Η σποραδική εγκατάσταση Ελλήνων εποίκων σε μικρές πόλεις και κωμοπόλεις της Βραζιλίας τους ανάγκασε να νυμφευθούν ντόπιες, με αποτέλεσμα να μη διατηρήσουν την εθνογλωσσική ταυτότητα οι επιγόνόι τους. Καστελλορίζιοι ναυτικοί και θαλασσινοί από την Κάσο και τη Λέρο εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Σάντα Καταρίνα, στη νότια Βραζιλία, στα τέλη του 19ου αιώνα. Χαρακτηριστική υπήρξε η δράση του Στέφανου Κοτζιά και του γιου του Αναστασίου, οι οποίοι, ως καπετάνιος και μηχανικός, ξεμπάρκαραν το 1895, εγκαταστάθηκαν στη Φλωριανόπολη και επιδόθηκαν στη ναυτική τέχνη. Σύντομα απέκτησαν τρία μικρά πλοία (Σαρδηνία, Λέων των Θαλασσών και Καστελλόριζο), ύψωσαν την ελληνική σημαία, διότι στερούνταν τη βραζιλιανή ιθαγένεια, και ανέλαβαν το διαμετακομιστικό εμπόριο στη θαλάσσια περιοχή της πολιτείας Σάντα Καταρίνα.

Τα επαγγέλματα που άσκησαν οι Έλληνες της Βραζιλίας, μέχρι το 1980, οπότε αναδύθηκε η γενιά των εμπόρων ενδυμάτων και υφασμάτων, των μικροεπιχειρηματιών και των παντοπωλών, ήταν σκληρά και ανθυγιεινά. Ιδιαίτερα, κατά την περίοδο 1950-1965, όταν ήταν αναγκασμένοι να εργάζονται σε εργοστάσια, σιδηροδρόμους, τουβλάδικα, ασβεστοποιεία, εργαστήρια και λιμάνια. Η μαζική έξοδος των Ελλήνων μικροεμπόρων και γυρολόγων στην αχανή επαρχία, δημιούργησε το συνάφι των *πουκαμισάδων*, τους οποίους συναντούσαν συχνά όσοι έποικοι ταξίδευαν στην ενδοχώρα. Τους πουκαμισάδες ενθάρρυναν οι Ελληνοεβραίοι μικροβιοτέχνες του Bom Retiro, ανάμεσά τους οι Σάββας Τορόμ, Θωμάς Χρυσοχέρης κ.ά. Έτσι άρχισε ο Ελληνισμός στις δεκαετίες 1950 και 1960 να εξαπλώνεται. Όσοι μπόρεσαν να

επιπλεύσουν οικονομικά εγκαταστάθηκαν μόνιμα, οι άλλοι μετοίκησαν σε άλλες χώρες της Νότιας Αμερικής και ορισμένοι παλιννόστησαν.

Μετά το 1948 άρχισαν να καταφθάνουν στη Βραζιλία εκτοπισμένοι από τους πολέμους Έλληνες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, θύματα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου. Για παράδειγμα, ο Γεώργιος Φραγκούλης μετανάστευσε στη Βραζιλία το 1948 από την Αυστρία, όπου είχε εκτοπισθεί από το 1942, όταν τον συνέλαβαν οι Γερμανοί κατακτητές ως όμηρο πολέμου στην Ελλάδα, και τον φυλάκισαν εκεί. Ο Ηλίας Γεωργόπουλος από τη Μητρόπολη της Πελοποννήσου, πήρε μέρος στον εμφύλιο με τους αντάρτες, φυλακίστηκε και στη συνέχεια εκτοπίστηκε. Την ίδια εποχή (1948-1958) εγκαταστάθηκε στη Βραζιλία μεγάλος αριθμός Ελληνο-Ισραηλιτών, θύματα των δύσκολων καταστάσεων του πολέμου και του αντισημιτισμού. Ο Μάνθος Φραγκής εγκαταστάθηκε στο Σάο Πάολο το 1957 με τους γονείς και τα τρία αδέρφια του, ως αποτέλεσμα “της χρεωκοπίας των εμπορικών επιχειρήσεων του πατέρα του για λόγους θρησκευτικούς” στην Ελλάδα, ύστερα από πρόσκληση ομοφύλων τους που ζούσαν στη Βραζιλία. Ο Μιχάλης Γρούσιος από τη Φλώρινα βρέθηκε στη Γερμανία πριν από την έναρξη του Πολέμου όπου και παντρεύθηκε με ντόπια. Κατά τη διάρκεια του Πολέμου αμφότεροι εργάστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και έζησαν φρικτές στιγμές εξόντωσης του εβραϊκού πληθυσμού. Αρκετοί Έλληνες από την Κωνσταντινούπολη διέφυγαν ως πρόσφυγες εξαιτίας των μεταπολεμικών τουρκικών διωγμών και του Σεπτεμβριανού πογκρόμ του 1956, στη Βραζιλία. Η οικογένεια του Γεωργίου Ξυλάρα εγκατέλειψε την Κωνσταντινούπολη, εγκαταστάθηκε προσωρινά στην Ίμβρο, μετά στην Αθήνα, και μετανάστευσε το 1959 στον Σάο Πάολο.

Ίσως καμμία άλλη χώρα της ελληνικής διασποράς δεν γνώρισε τόσους φιλοπερίεργους Έλληνες μετανάστες όσο η Βραζιλία και το Περού. Η δίψα της κατάκτησης των άγνωστων, η πάλη με τον κίνδυνο, η ανακάλυψη διαμαντιών και χρυσού, οδήγησαν ομάδες Ελλήνων στους τεράστιους υδροβιότοπους του Αμαζονίου, σε καταυλισμούς κανιβάλων στα απέραντα δάση της Βραζιλίας. Στην περίοδο 1964-1970, στην ευρύτερη περιοχή του Αμαζονίου δρούσαν πέντε ομάδες Ελλήνων τυχοδιωκτών (Τάμης, 2006). Μετά το 1970, οι έποικοι έμαθαν την πορτογαλική, και με τις πρώτες οικονομίες ξεκίνησαν τη μεγάλη κατάκτηση του εμπορίου, εκμεταλλευόμενοι τις λαϊκές αγορές, τις *feiras*, ως μεταπωλητές και μικροπωλητές. Αρχικά άπλωσαν εφημερίδες στα πεζοδρόμια των λαϊκών, αργότερα έστησαν πάγκους με ποικίλα εμπορεύματα, έγιναν μικροπωλητές, μεγάλωσαν, καζάντισαν, έστησαν καστήματα, πολυκαταστήματα και επιχειρήσεις.

Μετά το 1965, ακολούθησε σοβαρή ανεργία, ως επακόλουθο της σοβαρής οικονομικής δυσπραγίας, που είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της τιμής του καφέ, των ορυκτών και άλλων προϊόντων της χώρας και μειώθηκε σημαντικά ο αριθμός των Ελλήνων εποίκων. Οι περισσότεροι στράφηκαν στην Αυστραλία και Καναδά και λιγότεροι στις ΗΠΑ και Αφρική. Αρκετοί Ελληνοβραζιλιάνοι επέστρεψαν στην Ελλάδα και λιγότεροι αναζήτησαν διεξόδους με την εγκατάστασή τους σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Αρκετοί νεομετανάστες έπεσαν θύματα εκμετάλλευσης παλαιότερων εποίκων στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν άδεια μόνιμης παραμονής

(permanencia definitiva) ή εργάστηκαν χωρίς αμοιβή προκαλώντας την επέμβαση των συνδικάτων.

Στη Βραζιλία λειτούργησαν επτά ναοί και σχετικά ελάχιστοι εθνοτοπικοί οργανισμοί (σε αναλογία οι λιγότεροι από οποιαδήποτε άλλη χώρα υποδοχής της ελληνικής διασποράς), ωστόσο δεν σημειώθηκε ιδιαίτερη πρόοδος εξαιτίας της παρεμβατικής πολιτικής της εθνικής αντιπροσωπείας στις ομογενειακές υποθέσεις, της ενδοπαροικιακής ανταγωνιστικότητας που προκάλεσε σοβαρές έριδες και έντονη διχοστασία και της πολιτικής που εφάρμοσε μία ουσιαστικά ενδεής και στερούμενη κληρικών Εκκλησία. Ο αριθμός των μικτών γάμων κρατήθηκε χαμηλός μέχρι το 1980, ωστόσο γνώρισε έξαρση στα χρόνια που ακολούθησαν. Το 2008, σχεδόν το 95% των ατόμων κάτω των 30 ετών που κατάγονται είτε από ομογενείς ή μικτούς γάμους, συνάπτουν μικτούς γάμους.

Η πρώτη οργανωμένη ελληνική εποίκηση στη Βραζιλία συντελέστηκε στην Πολιτεία της Σάντα Καταρίνα και την πρωτεύουσά της Φλωριανόπολη από το 1890, όπου είχε κατευθυνθεί η πλειοψηφία των Καστελλορίζιων εποίκων της προπολεμικής περιόδου. Εκεί ιδρύθηκε αρχικά (1927) ο *Ελληνικός Σύλλογος Άγιος Κωνσταντίνος* και αργότερα την *Ελληνική Κοινότητα Σάντα Καταρίνα* με έδρα τη Φλωριανόπολη. Εκεί επίσης λειτούργησε ο πρώτος Ορθόδοξος ναός της Λατινικής Αμερικής από τους Συρολιβανέζους Ορθόδοξους το 1905 και εκεί ανεγέρθηκε ο πρώτος Ελληνικός Ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου, βασιλικού ρυθμού. Στην πλειοψηφία τους νησιώτες από τα Δωδεκάνησα, τη Μυτιλήνη και τη Σάμο, οι πρωτοπόροι αυτοί έποικοι αναδείχθηκαν ευεργέτες της παροικίας τους και της πολιτείας, συνέβαλαν οικονομικά στη βραζιλιανή οικονομία της περιοχής, ως έμποροι και βιομήχανοι, διακρίθηκαν στις επιστήμες και στην πολιτική ζωή, ενώ ο Γεώργιος Λασέρδας, γιος του Καστελλορίζιου πρωτοπόρου Κομνηνού Λασέρδα, αξιώθηκε να εκλεγεί Κυβερνήτης της Σάντα Καταρίνα το 1956.

Δωδεκανήσιοι, σχεδόν στην ολότητά τους έποικοι, κυρίως Καστελλορίζιοι, Ικάριοι και Ροδίτες, ίδρυσαν στις αρχές του 20ού αιώνα τη δεύτερη παλαιότερη ελληνική παροικία της Βραζιλίας στην πόλη Κουριτίμπα της πολιτείας Παρανά, η οποία είχε συγκεντρώσει τους περισσότερους Έλληνες της νότιας Βραζιλίας. Η ελληνική παροικία ενισχύθηκε το 1951 με την άφιξη νέων μεταναστών και το Νοέμβριο του 1954 ιδρύθηκε ο *Σύνδεσμος Κυριών της Φιλοπτώχου Αδελφότητας τα Εισόδεια της Θεοτόκου* και απογευματινό σχολείο. Το 1961, με πρωτοβουλία του επί τιμή προξένου της Ελλάδας Ι. Ιωαννίδη, συγκεντρώθηκαν οι Έλληνες της περιοχής, κυρίως μεταπολεμικοί μετανάστες, προκειμένου να αναβαθμίσουν το *Σύνδεσμο Φιλοπτώχου σε Σύνδεσμο Ελλήνων του Παρανά*. Το 1963, με την οικονομική συμβολή των ευποροτέρων αγοράστηκε οικόπεδο όπου ανέγειραν κοινοτική αίθουσα τελετών (το σαλόνι) στις 14 Απριλίου 1968. Αργότερα (1968) στον ίδιο χώρο ανεγέρθηκε ο ορθόδοξος ναός του Αγίου Σάββα και μεγάλης αίθουσας τελετών. Το 2008 η Κοινότητα παραμένει κόμβος επικοινωνίας και πυλώνας ελληνομάθειας διατηρώντας ελληνόγλωσσο τρίωρο πρόγραμμα στο απογευματινό σχολείο της Κοινότητας, όπου λειτουργούσε μονοτάξιο τμήμα με 30 μαθητές και μαθήτριες.

Εθνογλωσσικό κέντρο του Ελληνισμού της Βραζιλίας κρατήθηκε ωστόσο η πόλη του Σάο Πάολο, το κύριο βιομηχανικό κέντρο της χώρας, το οποίο προσέφερε καλύτερες ευκαιρίες εγκατάστασης και οικονομικής ανέλιξης. Το 1937, η ελληνική παροικία της πόλης αριθμούσε πάνω από 1000 μέλη, ανάμεσά τους πολλοί έμποροι και επιχειρηματίες. Επίσης λειτουργούσε ο *Ελληνικός Εμπορικός Σύλλογος (Sociedade Comercial Hellenica Ltda)*, ενώ κυκλοφορούσε η εφημερίδα “*O Algodoeiro*” υπό τη διεύθυνση του Ι. Δ. Λεωνίδα. Οι πρωτοπόροι αρχικά εγκαταστάθηκαν στο εμπορικό κέντρο της πόλης, όπου βρίσκονταν τα καταστήματα ειδών ρουχισμού και η παροικία των Ελληνοεβραίων στο Bom Retiro. Στο εμπορικό αυτό προάστιο συγκεντρώθηκαν περίπου 5000 έποικοι και ζούσαν σε κομμούνες τρεις τέσσερις εργένηδες μετανάστες μαζί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Στους δρόμους ακούγονταν εβραϊκά και ελληνικά, σπάνια ακούγονταν τα βραζιλιάνικα. Επί της Rua Dos Italianos του Bom Retiro κατοικούσαν εκατοντάδες Έλληνες μέχρι το 1960, όταν άρχισε η προοδευτική μετοικεσία τους προς το γειτονικό προάστιο Brass, όπου συντελέστηκαν οι πρώτες Ορθόδοξες λειτουργίες στην Ελληνική (1954), αναγέρθηκε αργότερα (1958-1960) ο ναός του Αγίου Πέτρου και λειτούργησε η τοπική κοινότητα των Ελλήνων, σε οικόπεδο που δώρισε ο Κρητικός ευεργέτης Πέτρος Παπατζανάκης.

Το 1936, οι Έλληνες του Σάο Πάολο, αποφάσισαν την ίδρυση του πρώτου συλλογικού φορέα των Ελλήνων με την επωνυμία *Ελληνική Κοινότητα Σάο Πάολο Βραζιλίας (Colectividade Hellenica Sao Paulo Brazil)* έχοντας ως λογότυπο το Σταυρό. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Κοινότητα συνεργάστηκε στενά με τις ομοσπονδιακές αρχές της Βραζιλίας σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας, συγκεκριμένων πολιτικών προγραμμάτων και εθνικής ασφάλειας, όπως μαρτυρούν τα έγγραφα της Κοινότητας. Η ίδρυση της Κοινότητας του Σάο Πάολο συνοδεύθηκε από την οργάνωση ελληνικού απογευματινού σχολείου, καθώς και την εναργέστερη επικοινωνία με την Κοινότητα του Μπουένος Άιρες. Ωστόσο δεν έλειψαν και γεγονότα που δίχασαν τον Ελληνισμό. Η εμφάνιση του πρώην υπουργού εσωτερικών της δικτατορικής Κυβέρνησης Μεταξά, Κωνσταντίνου Μανιαδάκη στις 20 Σεπτεμβρίου 1941 και η άτυπη δεξίωση που του παρατέθηκε στην αίθουσα της Κοινότητας των Συρολιβανέζων, είχε ως συνακόλουθο την ενδοκοινοτική ένταση.

Στην περίοδο της μεγάλης ακμής (1927-1970), δεκάδες πρόκριτοι του Ελληνισμού εγκαταστημένοι στη μεγαλούπολη του Σάο Πάολο προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στους νεομετανάστες, πρόσφυγες της ελληνικής διασποράς, στα θύματα του πολέμου στην Ελλάδα και καλλιέργησαν σχέσεις συνεργασίας με τους ντόπιους. Μετά τη μαζική έλευση χιλιάδων νέων μεταναστών (1952-1965), σημειώθηκε έντονη δραστηριότητα στο χώρο της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, καθώς και της καλλιέργειας των ελληνο-βραζιλιανών σχέσεων με ειδική συμπαράσταση στο έργο του Ερυθρού Σταυρού της χώρας. Το Συμβούλιο του Πέτρου Παπατζανάκη, που ανέλαβε το 1955, ευεργέτησε την Κοινότητα προσελκύνοντας τη γενναιοδωρία του εμπορικού κόσμου. Ύστερα από ενθάρρυνση του Επισκόπου Ειρηναίου, ο Πέτρος Παπατζανάκης και η σύζυγός του Αμαλία, παρά το γεγονός ότι ήταν ρωμαιοκαθολική, δώρισαν το οικόπεδο, επί του οποίου ανεγέρθηκε ο Ορθόδοξος ναός του Αγίου Πέτρου, που έφερε το όνομα της προτίμησης του ευεργέτη. Μεγάλος αριθμός ευκατάστατων εμπόρων συνέβαλε στα έξοδα της ανέγερσης και πολλοί προσέφεραν προσωπική εργασία ως κτίστες και

σοβατζήδες. Τα εγκαίνια του ναού έγιναν την 25η Μαρτίου 1958 από τον Έλληνα Πρέσβη, Γ. Αργυρόπουλο, ο οποίος, για τη θεμελίωση του ναού, τοποθέτησε χώμα από την Ελλάδα, και δύο χρόνια αργότερα (26 Ιουνίου 1960), εορτάσθηκαν τα θυρανοίξιά του με πάνδημη συμμετοχή των Ελλήνων της περιοχής.

Ωστόσο τα πρώτα νέφη στις σχέσεις Κοινότητας και Εκκλησίας εμφανίσθηκαν στα τέλη του 1959, όταν η Αρχιεπισκοπή Αμερικής απαίτησε (α) την αλλαγή του λογότυπου της Κοινότητας σε *Ελληνική Ορθόδοξο Κοινότητα Σάο Πάολο* έναντι του κοσμικού τίτλου που έφερε το καταστατικό της ως *Ελληνική Κοινότητα Σάο Πάολο* (β) την προτέρα έγκριση από την Αρχιεπισκοπή όλων των αιρετών αξιωματούχων της Κοινότητας πριν από την ανάληψη των καθηκόντων τους και (γ) την τροποποίηση εδαφίων του καταστατικού και πρόσθεση νέων σχετικά με τον τύπο των μελών, την απαγόρευση αλλογενών και αλλοθρήσκων ή κομμουνιστών μελών, την κοινοτική περιουσία και τις σχέσεις της κοινότητας με την Εκκλησία. Ακολούθησε η επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου (16 Φεβρουαρίου 1960), ο οποίος έφερε το νέο Σύνταγμα της Αρχιεπισκοπής και ζήτησε την εναρμόνιση της Κοινότητας στη νέα τάξη πραγμάτων. Η συνεχιζόμενη διάσταση απόψεων μεταξύ των δύο θεσμικών οργάνων του Ελληνισμού είχε ως αποτέλεσμα τη διχοστασία, η οποία κορυφώθηκε το 1977, ύστερα από την απαίτηση της Αρχιεπισκοπής Βορείου Αμερικής να αλλάξει το Καταστατικό λειτουργίας της Κοινότητας, ώστε να δοθεί προβάδισμα στον εφημέριο των Ορθοδόξων και να απαγορευθεί η είσοδος αλλογενών και κυρίως αλλοθρήσκων ως μελών της Κοινότητας. Με την αλλαγή, θα επηρεαζόταν άμεσα το 20% των μελών της Κοινότητας αφού θα αποκλείονταν δεκάδες εβραίοι ελληνικής καταγωγής ως ισραηλίτες, εκατοντάδες σύζυγοι ως ρωμαιοκαθολικοί, επιπλέον δε οι διατάξεις του θα ήσαν αντίθετες με τον συνταγματικό χάρτη της Βραζιλίας.

Μιά άλλη διάσταση της εκτροπής αποτέλεσε και η ίδρυση δεύτερου συλλογικού οργάνου εκκλησιαστικής φιλανθρωπίας. Με εισήγηση της Επισκοπής Νοτίου Αμερικής ιδρύθηκε το 1963 η *Φιλόπτωχος Αδελφότητα Ελληνίδων Ορθοδόξων "Άγιος Πέτρος"* (*Liga Filantropica das Senhoras Ortodoxas Gregas 'Sao Pedro'*), έξω από τη δικαιοδοσία της Ελληνικής Κοινότητας "διά να έχει άμεσες σχέσεις με την διοίκηση της Εκκλησίας". Η ίδρυση δεύτερης φιλοπτώχου αδελφότητας, με απώτερο στόχο την άσκηση εξουσίας επί του κοινοτικού οργάνου από την Εκκλησία, σε μια μικρή παροικία Ελλήνων ταλαιπώρησε την ενότητα του Ελληνισμού.

Σημαντική για την οργάνωση του Ελληνισμού υπήρξε η αποστολική επίσκεψη του Αρχιεπισκόπου Ιακώβου το 1971 συνοδευόμενου από κληρικούς και τον Βοηθό Επίσκοπό του για τη Λατινική Αμερική. Κατά τη διάρκεια δείπνου που οργανώθηκε προς τιμή του από την παροικία του Σάο Πάολο ο πριμάτος της Ορθοδοξίας των Αμερικών οργάνωσε έρανο και συγκεντρώθηκε ένα σημαντικό ποσό με το οποίο αγοράστηκε αρχοντικό σε αριστοκρατική συνοικία του Σάο Πάολο, προκειμένου να λειτουργήσει ελληνικό ημερήσιο σχολείο. Αρχικά δόθηκε η εντύπωση ότι το σχολείο θα λειτουργούσε στα πρότυπα των Γερμανικών και Αμερικανικών και μεγάλες προσωπικότητες της Βραζιλίας έγραψαν τα παιδιά τους, για να διαπιστώσουν όμως στη συνέχεια ότι έλειπε η υποδομή και το κατάλληλο έμπνοχο δυναμικό. Επίσης, επειδή η περιοχή βρισκόταν μακριά από το συμπαγή Ελληνισμό, το σχολείο δεν προσέλκυσε μεγάλο αριθμό μαθητών

ελληνικής καταγωγής. Έτσι το ημερήσιο σχολείο αργότερα μεταφέρθηκε σε προάστιο προσβάσιμο στην ελληνική παροικία, ύστερα από την παρέμβαση του ευεργέτη και προέδρου της Κοινότητας, Στυλιανού Νικηφόρου.

Η περίοδος 1975-1995 ήταν για τη Βραζιλία, ό,τι ήταν για την Αργεντινή τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια της ακμής, αφού η μαζικότητα της εγκατάστασης είχε προηγηθεί εκεί κατά τριάντα χρόνια. Την εποχή αυτή αναδείχθηκαν επίσης χαρισματικοί ηγέτες, με συγκεκριμένο όραμα να καλλιεργηθεί πολιτιστική εθνική ταυτότητα στη νεολαία. Ακολούθησαν τα συμβούλια του ενεργητικού Θεοδώρου Γάτου (1983-1985), του διανοούμενου Κωνσταντίνου Ξύδη (1985-1986) και αυτό του χαρισματικού προέδρου Αντωνίου Μαύρου (Δεκέμβριος 1986-1988), επί θητείας του οποίου κυκλοφόρησε η εφημερίδα *Ολύμπια*, και δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη νεολαία και στον πολιτισμό. Το 1988 Πρόεδρος της Κοινότητας μέχρι το 1992 ανέλαβε ο Αθηναίος πετρελαιομηχανικός Στυλιανός Νικηφόρος, που είχε εγκατασταθεί στο Σάο Πάολο τον Ιούνιο του 1951. Τον χαρισματικό Πρόεδρο Στ. Νικηφόρο διαδέχθηκε ο Μακεδόνας νομικός Γεώργιος Τσουλάς (1994-1996), του οποίου η οικογένεια είχε μεταναστεύσει το 1956. Επί των ημερών του Γ. Τσουλά διατηρήθηκε η διένεξη που ζούσε ο Ελληνισμός από το 1977 με τη μορφή δικαστικού αγώνα μεταξύ της Κοινότητας και της Εκκλησίας σχετικά με την κυριότητα του ακινήτου, όπου στεγάζονταν τα δύο ιδρύματα. Αποκορύφωμα της ενδοκοινοτικής διχοστασίας ήταν να σφραγισθεί ο ναός του Αγίου Πέτρου για τρεις μήνες σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τη συμπεριφορά του εφημερίου των Ορθοδόξων και στη συνέχεια να κινηθεί αγωγή σε βάρος της Κοινότητας από την Εκκλησία. Αποτέλεσμα των δικαστικών αγώνων ήταν να γίνει έξωση των γραφείων της Κοινότητας και να υπάρξουν δύο διαφορετικοί πόλοι εξουσίας. Άλλα αίτια της προστριβής που κρατούσε μέχρι και το 2008 υπήρξαν η απόπειρα να αναγνωρισθούν μονοσήμαντα από την Εκκλησία τα ελληνικά εθνοτοπικιστικά σωματεία, και ο αυθαίρετος καλλωπισμός του ναού με υψηλές δαπάνες, που ξεπερνούσαν τους οικονομικούς περιορισμούς της κοινότητας.

Στα τέλη του 20ού αιώνα η Κοινότητα των Ελλήνων του Σάο Πάολο είχε καταγράψει ως μέλη της 1264 οικογένειες Ελλήνων ωστόσο ο αριθμός των ανέντακτων ομογενών στην κοινοτική δύναμη ήταν δυσανάλογα υψηλός, εξαιτίας της μηνιαίας συνδρομής των \$20 αμερικανικών δολλαρίων που έπρεπε να καταβάλουν, όταν ο βασικός μισθός του εργάτη δεν ξεπερνούσε τα 124 δολάρια το μήνα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, ιδιαίτερα επιτυχής και δραστήρια υπήρξε η λειτουργία της νεολαίας της Κοινότητας, με πλούσια καλλιτεχνική και κοινωνική δράση, απέχοντας από τις ενδοκοινοτικές έριδες και την εκκλησιαστικο-κοινοτική διχοστασία που ακολούθησε. Η Νεολαία κινήθηκε σε χώρους που είχαν σχέση με τη μουσική, το θέατρο, το χορό και τη συμμετοχή σε εορταστικές φολκλορικές εκδηλώσεις των Ελλήνων και συνεντεύξεις. Οι δραστηριότητες της νεολαίας ενισχύθηκαν περισσότερο μετά το 1975 με τη συμβολή των επιστημόνων και επαγγελματιών ελληνικής καταγωγής, που αναδύθηκαν στην ευρύτερη κοινωνία.

Στο Σάο Πάολο οργανώθηκε ο *Ερασιτεχνικός Θεατρικός Ομιλος Αττίκ*, ωστόσο δεν κατάφερε να σταθεροποιηθεί. Λειτουργήσαν, με εφήμερη διάρκεια, επίσης το *Αθηναϊκόν Εκπαιδευτήριον*, φορέας εκπαίδευσης και πολιτισμού, η *Προοδευτική Ομάδα*

(1947) προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν οι αριστερές τάσεις της ομεγένειας χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία, ο *Φιλανθρωπικός Σύνδεσμος Ελληνίδων Αγίου Πέτρου (Liga Filantropica das Senhoras Gregas de S. Pedro)*, *Αδελφότητα Ελληνίδων Σάο Πάολο (Liga Beneficente das Senhoras Gregas se Sao Paulo)*, το *Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Αθηνά (Instituto Educacional Ateniense)* και ο *Καθεδρικός Ναός του Αγίου Πέτρου (Catedral Ortodoxa Grega se Sao Pedro)*, η διοικούσα του οποίου αργότερα προέβηκε σε έξωση της Κοινότητας από τους χώρους κυριότητάς της. Οι μόνοι εθνοτοπικοί σύλλογοι που ιδρύθηκαν ήσαν ο *Σύλλογος Κρητών Βραζιλίας (Associacao Cretense do Brasil)* και η *Ελληνο-Βραζιλιανή Κοινότητα Μυτιληναίων (Sociedade Grego Brasileira de Mitilini)*. Με πρωτοβουλία του προέδρου της Κοινότητας Σταμάτη Ιατρόπουλου ιδρύθηκε στις 25 Μαρτίου 1968 η *Ελληνική Προσκοπική Ομάδα* μέσα στους κόλπους της Κοινότητας και ένα χρόνο αργότερα (20 Απριλίου 1969) η *Ομάδα Ελληνίδων Οδηγών*.

Ο αγώνας των Κυπρίων για ανεξαρτησία κατά της αποικιοκρατίας και των Βρετανών κατακτητών είχε ως αποτέλεσμα την πολιτική κινητοποίηση των Ελλήνων εποίκων, την ίδρυση σωματείων και τη δραστηριοποίηση της Ελληνικής Κοινότητας του Σάο Πάολο με στόχο να αποσπάσει τη στήριξη της βραζιλιανής πολιτείας. Τον Οκτώβριο του 1956, με πρωτοβουλία του Προξένου Ι. Λεωνίδα, του γραμματέα του Ελληνικού Προξενείου Κ. Δεδούση και του διευθυντή της εφημερίδας *Ελλάς*, Β. Σκαρλάτου οργανώθηκε το σωματείο *Φίλοι της Κύπρου*. Εφημερη υπήρξε η λειτουργία της *Ελληνικής Εστίας Σάο Πάολο*, που ιδρύθηκε στις 12 Απριλίου 1959 από ομογενείς πρόσφυγες της Αιγύπτου και ευρύτερης Μέσης Ανατολής, με σκοπό “την οικογενειακή συναναστροφή, την ψυχαγωγία των μελών, την συντήρησιν βιβλιοθήκης, μουσικές εσπερίδες...”.

Οι 1500 περίπου Έλληνες της τότε Πρωτεύουσας της Βραζιλίας Ρίο Ντε Ιανέιρο ίδρυσαν αρχικά (1940) τον *Ελληνικό Σύνδεσμο* και αργότερα (Απρίλιος 1952) ελληνική κοινότητα με τίτλο *Ελληνική Αγαθοεργός Εταιρεία η Ακρόπολις (Sociedade Beneficente Hellenica ‘Acropolis’)* με κύρια δραστηριότητα τη λειτουργία Ορθόδοξου Ναού και ελληνικού σχολείου στο προάστιο Μπομ Σουσέσο. Στη συνοικία αυτή είχαν συγκεντρωθεί όλοι οι Έλληνες έποικοι της εποχής. Ο Ελληνισμός του Ρίο άρχισε να συσπειρώνεται στα 1957. Μέχρι τότε η πλειοψηφία των εποίκων είχε βγει στους δρόμους ως πλανόδιοι φωτογράφοι. Ελάχιστοι, συγκριτικά με την παροικία των Ελλήνων του Σάο Πάολο, είχαν ιδρύσει εμπορικά καταστήματα και λιγότεροι από δέκα ασχολούνταν με το ρουχισμό. Το 1960 αναγέρθηκε ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, τον οποίον διοικούσε εκκλησιαστικό συμβούλιο, και όπου υπηρέτησαν περιοδεύοντες ιερείς και τακτικοί εφημέριοι. Στην περίοδο αυτή άκμασαν τα ελληνικά γράμματα, κυκλοφόρησαν τρεις ελληνόγλωσσες εφημερίδες, λειτούργησε ελληνόφωνο ραδιοφωνικό πρόγραμμα, λειτούργησαν ποδοσφαιρικά σωματεία, για να ακολουθήσουν τα χρόνια της στασιμότητας (1970-1990) και αργότερα, μετά το 1991, τα χρόνια της δημογραφικής και κοινωνικής συρρίκνωσης και παρακμής. Λειτούργησε, χωρίς συνέχεια, απογευματινό ελληνόγλωσσο σχολείο, ελληνόγλωσση εφημερίδα και έγιναν πολλές άκαρπες απόπειρες για εξεύρεση κοινοτικής αίθουσας σε κεντρικότερο σημείο του Ρίο, ώστε να συσπειρωθεί ο Ελληνισμός. Ο υψηλός αριθμός των διεθνικών γάμων στην παροικία των Ελλήνων του Ρίο (95% το 1996), η έντονη κοινωνική κινητικότητα και ο υψηλός δείκτης των μετοικεσιών είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια της γλωσσικής ταυτότητας των Ελλήνων

της δεύτερης και τρίτης γενιάς. Την παρακμή αυτή αναχαίτισε, μετά το 1996, η εμφάνιση στο Ρίο κάποιων ναυτιλιακών πρακτόρων και ελλαδιτών επιχειρηματιών, οι οποίοι έδρασαν με πλούσιο και φιλόδοξο πρόγραμμα αντίδρασης και αντίστασης κατά της ισοπέδωσης του Ελληνισμού.

Οργανωμένες παροικίες των Ελλήνων ιδρύθηκαν επίσης στην πόλη του Εσπίριτο Σάντο, όπου από το 1961 λειτουργεί η *Ελληνική Κοινότητα Εσπίριτο Σάντο*, ο περικαλλής ναός του Αγίου Γεωργίου, το πολυτελές και γραφικό *Salao de Festas* και ελληνόγλωσσο σχολείο και κυκλοφορεί η μηνιαία οκτασέλιδη εφημερίδα μικρού σχήματος *Vitoria (Νίκη)*, ως επίσημο όργανο προβολής των δράσεων της. Έλληνες μεταπολεμικοί έποικοι, κυρίως έμποροι και μικροεπιχειρηματίες, πήραν ενεργό μέρος στην ανέγερση της νέας πρωτεύουσας της χώρας Μπραζιλία, ώστε να τους αποδοθεί ο λειτουργικός χαρακτηρισμός “πρωτοπόροι” από τον δυναμικό Πρόεδρο της Βραζιλίας Juscelino Kubitschek (1956-1960). Η νέα πόλη, η οποία ανεγέρθηκε ως σύμβολο εθνικής συνοχής και οικονομικής ανάπτυξης, προσέλκυσε αμέσως 400 Έλληνες, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη γραφική παραγκούπολη Σιντάτε Λίβρε, 15 χιλιόμετρα από το μέρος όπου μετά την αποψίλωση από τα δάση, ανοικοδομούνταν η νέα πρωτεύουσα της Βραζιλίας, φαινόμενο αρχιτεκτονικού θαύματος. Οι δαιμόνιοι εκείνοι πορωτοπόροι Έλληνες είχαν σωστά αντιληφθεί ότι χρειαζόταν η ανάλογη υποδομή σε εστιατόρια, εμπορικά καταστήματα για να στηρίξει τις χιλιάδες των ανθρώπων που θα δούλευαν στα έργα ανοικοδόμησης. Στην κεντρική οδό της παραγκούπολης Αβενίδα Σεντράλ στήθηκαν δεκάδες ελληνικά καταστήματα που επέλυαν τις ποικίλες ανάγκες των εργαζομένων, και αργότερα, όταν έγιναν τα επίσημα εγκαίνια της πρωτεύουσας (21 Απριλίου 1960), οι Έλληνες από την παραγκούπολη είχαν μεταφέρει τις επιχειρήσεις τους σε υπερπολυτελή καταστήματα της Μπραζιλία. Εκατό περίπου Έλληνες, στην πλειοψηφία τους έμποροι και επιχειρηματίες, ίδρυσαν το 1965 στην πρωτεύουσα της Βραζιλίας την *Ελληνική Κοινότητα της Μπραζιλία*. Στην πόλη αυτή είχαν εγκατασταθεί 500 περίπου Έλληνες από όλα τα διαμερίσματα της Ελλάδας, ορισμένοι Αιγυπτιώτες Έλληνες και ελάχιστοι πρόσφυγες από τη Ρουμανία. Εκεί ανεγέρθηκε ο Ορθόδοξος ναός και το κοινοτικό κτήριο, για τις κοινωνικές ανάγκες των Ελλήνων της περιοχής και για την αρτιότερη αντιπροσώπευση του Ελληνισμού στη βραζιλιανή πρωτεύουσα.

Στην πρωτεύουσα της Πολιτείας Μίνας Ζεράις, Μπέλο-Οριζόντε, οι 200 περίπου έποικοι της περιοχής ίδρυσαν το 1957 την *Ελληνική Κοινότητα Belo Horizonte*, αποδεχόμενοι τις θρησκευτικές υπηρεσίες που τους παρείχαν οι πολυαριθμότεροι ομόδοξοι Συρολοβανέζοι έποικοι. Στο μικρό ναΐσκο του Αγίου Νικολάου συγκεντρώνονταν για τις πνευματικές τους ανάγκες, ενώ το κοινοτικό κέντρο των Ορθοδόξων Σύρων χρησιμοποιούσαν για τις συνάξεις τους, για να εορτάζουν κάθε χρόνο την εθνική επέτειο και να υποδέχονται προσωπικότητες από την Ελλάδα. Τη νεότερη κοινότητα του Ελληνισμού της Βραζιλίας συνέπηξαν οι 60 Έλληνες, κυρίως Κρητικοί, που είχαν εγκατασταθεί στο πρώτο λιμάνι της Βραζιλίας, την πόλη Σάντος, στην περιοχή του λιμανιού και την τουριστική περιφέρειά της. Στις 28 Ιανουαρίου 1955, οι 400 Έλληνες του Πόρτο Αλέγκρε της Πολιτείας Rio Grande do Sul, κυρίως έμποροι και μικροεπιχειρηματίες, συνέπηξαν την *Ελληνική Κοινότητα του Πόρτο Αλέγκρε*. Το 1966, επί προεδρίας του Γεωργίου Καρπούζα, με εισήγηση του μόλις αφιχθέντος από τη Ζάκυνθο εφημέριου των Ορθοδόξων Ελλήνων ιερέα Παναγιώτη Μείντάνη, ο Επίσκοπος

Λατινικής Αμερικής, Αριστείας Μελέτιος έθεσε το θεμέλιο λίθο του ελληνικού ορθόδοξου ναού των Δώδεκα Αποστόλων. Ο ναός ολοκληρώθηκε το 1969 για τις ανάγκες των λιγοστών Ελλήνων και ομοδόξων Συρολιβανέζων της περιοχής. Το 1973 η Κοινότητα αγόρασε, με τη συμβολή της ομογένειας, το παρακείμενο οικοπέδο και ανοικοδόμησε τρία χρόνια αργότερα (1976) τριώροφο μέγαρο, στο οποίο λειτούργησε αίθουσα τελετών, σχολείο, κοινοτικά γραφεία και πρεσβυτέριο. Το 2008, η κοινότητα συνέχιζε την πλούσια δράση της, εθνική και κοινωνική, ενώ πάνω από 500 Έλληνες παρέμεναν διασκορπισμένοι στην απέραντη πολιτεία του Rio Grande do Sul, και ιδιαίτερα στο λιμάνι του Rio Grande, στις κωμοπόλεις της ενδοχώρας Livramento, Passo Fundo, Cruz Alta και Santo Angelo.

Διακόσια χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της πρωτεύουσας Βραζιλία, στην πρωτεύουσα Γκοϊάνια της Πολιτείας Γκοϊάς, λειτούργησε στη δεκαετία του 1980 η *Ελληνική Κοινότητα της Γκοϊάνια* για τους λιγοστούς Έλληνες της περιοχής. Η Κοινότητα δεν ανέπτυξε εκπαιδευτική δράση, συνεργάστηκε με τους Συρολιβανέζους, με τους οποίους μοιράστηκε τις υπηρεσίες ναού και πνευματικού εφημέριου, και απέστειλε ως πρώτο αντιπρόσωπό της στην ιδρυτική συνέλευση της Ομοσπονδίας Ελληνικών Κοινοτήτων Βραζιλίας το 1988 στην πρωτεύουσα, τον πρόεδρό της Αλέξανδρο Κατωπόδη και αργότερα (1990) το Σπύρο Ανυφαντή, ο οποίος διετέλεσε και ταμίας της. Τέλος, τον Αύγουστο του 1987, με πρωτοβουλία του Έλληνα πρέσβη Αλέξιου Ζακυθηνού οργανώθηκε σύναξη των ηγετών των ελληνικών Κοινοτήτων της Βραζιλίας, προκειμένου να λειτουργήσει ενιαίος συλλογικός φορέας, στην έδρα της Ελληνικής Κοινότητας Μπραζιλίας.

Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία στη Βραζιλία ύστερα από πολύχρονες ενέργειες του Μητροπολίτη Γενναδίου Χρυσουλάκη απέκτησε νομικό πρόσωπο και αναγνωρίστηκε από τις τοπικές αρχές (1 Σεπτεμβρίου 1989). Χαρακτηριστικό της Εκκλησίας είναι η σοβαρή έλλειψη ιερέων, η αδυναμία των κοινοτήτων και της Εκκλησίας να στηρίζει επαγγελματικά το ιερατείο, η άμβλυνση της θρησκευτικής συνείδησης των νέων, το ελληνοκεντρικό των ιερέων της και η κυριαρχία του Καθολικισμού. Η οργάνωση ισχνών αριθμητικά ελληνικών κοινοτήτων προκαλούσε σοβαρότατα προβλήματα στην εκμίσθωση ιερέων και στη συντήρηση των ναών.

Χαρακτηριστική είναι η επαγγελματική κινητικότητα των Ελλήνων και η διαρκής μετοικεσία τους στο εσωτερικό της χώρας και στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ελάχιστοι υπήρξαν οι Έλληνες μετανάστες που παρέμειναν στον τόπο της πρώτης εγκατάστασης. Μετά το 1975, και την ανάδυση της δεύτερης γενιάς των εποίκων, τα παιδιά των πρωτοπόρων κατέκτησαν επίζητες θέσεις και διακρίθηκαν ως μηχανικοί, χημικοί και επιστήμονες διαφόρων κλάδων. Η κοινωνικο-οικονομική κινητικότητα από τη μισθωτή εργασία στην αυτοαπασχόληση δημιούργησε δομές στήριξης της οργανωμένης ομογένειας και βοήθησε στη συνεργασία και εναργέστερη κοινωνική συνοχή των Ελλήνων. Η κοινωνική και οικονομική εξάρτηση χιλιάδων Βραζιλιάνων υπαλλήλων και εργατών από τις ελληνικές βιομηχανίες, επιχειρήσεις και βιοτεχνίες είχε ως αποτέλεσμα επίσης να αυξηθεί το πολιτικό κύρος του Ελληνισμού στη χώρα. Έντονη είναι η ελληνική παρουσία στη βιομηχανία και εμπόριο ρουχισμού, πλαστικών, μετάλλου,

δέρματος και ξύλου, ενώ ανθούν οι επαγγελματιοβιοτεχνίες χρυσοχόων, κρεοπωλών, τυπογράφων και ιδιοκτητών supermarkets.

Το 1996 ο δείκτης της γλωσσικής συγκράτησης της Ελληνικής ανάμεσα στους εποίκους της δεύτερης και τρίτης γενιάς ήταν ιδιαίτερα ασθενής στη Βραζιλία. Το 2008, η Ελληνική παρέμενε εθνόλεκτος σε ορισμένα ελληνικά νοικοκυριά (27%), ενώ η γλωσσική απόκλιση από την Ελληνική σε διαγενεολογικό επίπεδο το 1996 ήταν υψηλή, ήτοι 28% στην πρώτη γενεά των εποίκων, 56% στη δεύτερη και 88% στην τρίτη. Η άνθηση της συστηματικής διδασκαλίας της ελληνικής συνέπεσε επίσης με την καθιέρωση του θεσμού της απόσπασης εκπαιδευτικών από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας και το διορισμό των πρώτων Συμβούλων Εκπαίδευσης στο εξωτερικό (Νοέμβριος 1978). Από το 1979, που σημειώθηκε η απόσπαση των πρώτων δύο εκπαιδευτικών στα απογευματινά σχολεία του Σάο Πάολο και του Ρίο, ο θεσμός των αποσπασμένων συνεχίστηκε ανελλιπώς. Το 2007 στα τρία τμήματα του σαββατιανού σχολείου του Σάο Πάολο φοιτούσαν 100 μαθητές σχολικής ηλικίας, οι οποίοι παρακολουθούσαν το κανονικό πρόγραμμα διδασκαλίας και άλλοι 30 ενήλικες σε μορφή φροντιστηρίου κατά τη διάρκεια της εβδομάδας.

Το *Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Ατενιένσε (Instituto Educacional Ateniense)* είναι το μοναδικό ημερήσιο ελληνικό σχολείο της Βραζιλίας, στο οποίο διδάσκεται προαιρετικά η Ελληνική γλώσσα. Το σχολείο ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1966, και λειτούργησε ως δημοτικό μέχρι το 1972 στις κοινοτικές εγκαταστάσεις, κάτω από το Ναό του Αγίου Πέτρου. Αργότερα λειτούργησε για δύο χρόνια σε οικία που είχε αγοραστεί από την κοινότητα μέχρι την τελική του εγκατατάσταση στις σημερινές εγκαταστάσεις του, σε μικρή απόσταση από τις κτηριακές εγκαταστάσεις της Ελληνικής Κοινότητας του Σάο Πάολο, ως αποτέλεσμα κοινής συναίνεσης της τοπικής Κοινότητας των Ελλήνων, της Εκκλησίας και των γονέων. Τη διοίκηση του σχολείου, που λειτουργούσε σε ιδιόκτητο οίκημα, είχε μέχρι το 1985 αναλάβει Σχολικό Συμβούλιο, ανεξάρτητο από την Κοινότητα και είχε την εκπαιδευτική ευθύνη, το διορισμό των δασκάλων και τον εξοπλισμό του. Τον Νοέμβριο του 1985, επί προεδρίας Κωνσταντίνου Ξύδη, τη μέριμνα του σχολείου ανέλαβε η Ελληνική Κοινότητα, “για να υπάρξει ευθύνη και συγκεκριμένη διοικητική εκπροσώπηση”. Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 1986 επανασυστάθηκε η πέμπτη Γυμνασίου, προκειμένου να διαμορφωθεί πλήρες Γυμνάσιο, όπως συνέβαινε μέχρι το 1984. Το ημερήσιο σχολείο, αρχικά (1966-1978) συγκέντρωσε στην πλειοψηφία του (75%) μαθητές ελληνικής καταγωγής. Το 1988 ο αριθμός των μαθητών αυξήθηκε σε 157 παιδιά, με αποτέλεσμα να επέμβει η Κοινότητα δια του γραμματέα Γ. Τσουλφά και να ασκήσει περιορισμούς στην είσοδο αλλοεθνών. Το 1996 ο αριθμός των μαθητών μειώθηκε σε 120 παιδιά, ωστόσο στο πρόσφατο παρελθόν (2003), αυξήθηκαν αριθμητικά οι αλλογενείς μαθητές (81%), κυρίως επειδή αυτοί καταβάλλουν δίδακτρα με μικρή απαλλαγή. Άλλα αίτια της δημογραφικής μετάλλαξης των μαθητών είναι το ότι το σχολείο λειτουργεί μακριά από τα προάστια με συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, επίσης η ζοφερή κοινωνική κατάσταση που δεν επιτρέπει απρόσκοπτη και ασφαλή διακίνηση, καθώς και η παλιννόστηση.

Στις 28 Μαρτίου 1955, ο Καστελλορίζιος Σάββας Ι. Ιωαννίδης ίδρυσε στην Κουριτίμπα της Βραζιλίας την πρώτη ελληνόγλωσση εφημερίδα με τίτλο *Μαραθών*,

έχοντας ως λογότυπό της ένα αρχαίο Αθηναίο οπλίτη έτοιμο να βάλει με το ακόντιό του. Διευθυντής της σύνταξης ορίστηκε ο Στέφανος Μουσούρης, ο οποίος εξέδιδε την εφημερίδα χωρίς την ύπαρξη τυπογραφείου και ελληνικών στοιχείων μέχρι και το 1967. Το 1964 ο Αρμένιος Hagop Kechician ίδρυσε στο Σάο Πάολο τη δεκαπενθήμερη *Ελλάς*, ως Εθνική Ανεξάρτητη Εφημερίδα με συντάκτη της το Βασίλειο Σκαρλάτο, τον Κωνσταντίνο Καποτά στα οικονομικά και τις διαφημίσεις, και τον Κώστα Χαμόπουλο στο τυπογραφείο. Ήταν εφημερίδα μεγάλου σχήματος έξι σελίδων, με λογότυπο το μέανδρο και με έμφαση στις ελλαδικές ειδήσεις. Η *Ελλάς* συνέχισε την κυκλοφορία της για τρεις σχεδόν δεκαετίες χρησιμοποιώντας κανονικό σύστημα τυπογραφίας με ελληνικά στοιχεία και πλούσιο περιεχόμενο. Ο Δημήτριος Νιώτης εξέδωσε στην πόλη του Ρίο την εφημερίδα *Παρθενών*, έχοντας ως λογότυπό του τον Παρθενώνα και το μέανδρο, “δια την σύνδεσιν των Ελλήνων μεταξύ των, γέφυραν πνευματικήν μεταξύ ξενητευμένων και πατρίδος”. Οι Γ. Σελλήνας και Σπυρίδων Σπυρίδης εξέδωσαν για έξι μήνες μόνον το περιοδικό *Πατρίς* χρησιμοποιώντας γραφομηχανή. Το 1972 ο Βασίλειος Σκαρλάτος εξέδωσε στο Σάο Πάολο ένα “λεύκωμα” της ζωής των Ελλήνων με τίτλο *Κοινωνικός και Εμπορικός Οδηγός των Ελλήνων της Βραζιλίας*, παρουσιάζοντας την κοινωνική και εμπορική δράση των Ελλήνων. Το 1983, στο Σάο Πάολο κυκλοφόρησε στην πορτογαλική από τον Παναγιώτη Καραντάνη η οκτασέλιδη εφημερίδα μικρού σχήματος *Jornal Helenico*. Η εφημερίδα αυτή, που όφειλε την κυκλοφορία της σε ιδιωτική πρωτοβουλία, έκλεισε το 1987. Το 1986 κυκλοφόρησε η μηνιαία, 16σέλιδη εφημερίδα μικρού σχήματος *Pan-Helenico* με λογότυπο δύο παιανίζοντες κενταύρους.

Το 1954, τέσσερεις μήνες μετά την άφιξή του στο Σάο Πάολο, ο Κεφαλονίτης Βασίλειος Σκαρλάτος λειτούργησε το πρώτο ελληνόφωνο ραδιοφωνικό πρόγραμμα στο ραδιοφωνικό σταθμό ABC, με εφήμερη διάρκεια. Το 1957, ο ίδιος δημοσιογράφος προχώρησε σε δεύτερη απόπειρα και ίδρυσε ελληνόφωνο πρόγραμμα με τίτλο *Retrato da Grecia* (εικόνα της Ελλάδας). Συνεργάτες του υπήρξαν η Λίνα Παπαλαμπροπούλου, η Γεωργία και Μίμης [...]. Στην περίοδο 1983-1986 λειτούργησε στο Σάο Πάολο από τον Παναγιώτη Καραντάνη εβδομαδιαία ραδιοφωνική εκπομπή, ενώ ο ίδιος είχε προγραμματίσει και τη λειτουργία τηλεοπτικής εκπομπής, η οποία τελικά ναυάγησε εξαιτίας οικονομικής ανέχειας. Στις πρωτεύουσες των πολιτειών, όπου λειτουργούσαν ελληνικές Κοινότητες, ιδρύθηκαν εβδομαδιαία ελληνικά ραδιοφωνικά προγράμματα που επιμελούνταν ιερείς, εκπαιδευτικοί και στελέχη του οργανωμένου εκεί Ελληνισμού.

Πλούσια σχετικά δράση ανέπτυξαν οι Έλληνες της Βραζιλίας στα αθλητικά, ιδιαίτερα στους χώρους της πάλης, του ποδοσφαίρου και των αγώνων ταχύτητας στην περίοδο 1950-1965. Στην περίοδο αυτή έδρασε ο πρωτοπαλαιστής Καστόλιας, που είχε αφιχθεί στη Βραζιλία το 1947 και κέρδιζε τον τίτλο του πρωταθλητή επί σειρά ετών κατανικώντας μεγάλους αντιπάλους του. Επίσης, ο Δημ. Καποτάς κέρδισε επί σειρά πέντε ετών τα μετάλλια στους μοτοσυκλετικούς αγώνες του Σάο Πάολο. Παρά την τεράστια παράδοση της Βραζιλίας στο ποδόσφαιρο ελάχιστα υπήρξαν τα ελληνικά αθλητικά σωματεία που επιδόθηκαν στο ποδόσφαιρο. Το 1957, επί προεδρίας του Γ. Αργυρόπουλου στην Ελληνική Κοινότητα ιδρύθηκε ποδοσφαιρική ομάδα στο Ρίο με την επωνυμία *Μαραθών* και με έφορο αθλητισμού τον Μ. Μαστρογιάννη. Ιδιαίτερα επιτυχείς υπήρξαν οι ποδοσφαιρικές ομάδες του πρώτου ελληνικού σωματείου στο Σάο Πάολο

Παρθενών (C.R.D. Parthenon, recreative e desportivo), και αργότερα του *Απόλλωνα*, που διακρίθηκαν με τη δράση τους.

Ωστόσο δεν έλειψαν οι καλλιτέχνες εκείνοι που ξεπήδησαν από τις παροικίες των Ελλήνων της Βραζιλίας και αργότερα απέκτησαν διεθνή ακτινοβολία και κύρος. Για παράδειγμα, η Βέρα Γιαννακοπούλου, ανενσφιιά του πρώτου Έλληνα προξένου στον Σάο Πάολο, Δημ. Γιαννακόπουλου (1923-1930), η οποία διακρίθηκε ως αοιδός κλασικής μουσικής και κατέκτησε τον βραζιλιάνικο μουσικό κόσμο και ο Πότης Θαλασσινός, ο οποίος έφθασε μετανάστης στο Σάο Πάολο το 1955, εργάστηκε ως ζωγράφος στην τοπική τηλεόραση, σπουδάζοντας δίπλα στο μεγάλο Βραζιλιάνο καλλιτέχνη Ντε λα Πιάτσι, οργάνωσε δύο μεγάλες ατομικές εκθέσεις στη Βραζιλία, πριν να αναγνωρισθεί το πολυσύνθετο ταλέντο του στον υπόλοιπο κόσμο. Ο Ελληνοεβραίος καλλιτέχνης Σύλβιο Σάντος της οικογενείας Αβραάμ Αβραβανέλ από τη Θεσσαλονίκη διακρίθηκε επίσης ως διάσημος τραγουδιστής.

Μεγαλύτερη καλλιτεχνική φυσιογνωμία του Ελληνισμού της Νότιας Αμερικής αναδείχθηκε ο Αθηναίος γλύπτης Νικόλαος Φλαβιανός (1929-). Ο πατέρας του ήταν συμβολαιογράφος και η μητέρα του προσφυγοπούλα από τη Σμύρνη. Μετά τη στρατιωτική του θητεία αφιερώθηκε στην τέχνη της επεξεργασίας του μετάλλου. Εγκαταστάθηκε αρχικά στο Παρίσι (1956), φοίτησε στην Academie de la Grande Chaumiere και μαθήτευσε δίπλα στο μεγάλο γλύπτη Zadkine, στη γλυπτική και κεραμική. Το 1961 αντιπροσώπευσε την Ελλάδα στη μεγάλη VI Bienale του Σάο Πάολο και απέσπασε διακρίσεις για το έργο του γεγονός για το οποίο τον κέρδισε μόνιμα η Λατινική Αμερική. Έργα του Βλαβιανού φιλοξενούνται σε μεγάλες ιδιωτικές συλλογές, στολίζουν μεγάλες βιομηχανικές και εμπορικές μονάδες χωρών της Βόρειας και Νότιας Αμερικής και της Ευρώπης, καθώς και τα εθνικά μουσεία των ΗΠΑ, Βραζιλίας, Αργεντινής, Ουρουγουάης, Ελλάδας και Μεγ. Βρετανίας.

Μεγάλος υπήρξε ο αριθμός Βραζιλιανών διανοουμένων, καλλιτεχνών, δημοσιογράφων και επιστημόνων που συντάχθηκαν με τον Ελληνισμό της περιοχής για να διαδώσουν τον ελληνικό πολιτισμό και να στηρίξουν εθνικές υποθέσεις της Ελλάδας. Οι φιλέλληνες αυτοί εξέδωσαν πληθώρα άρθρων υπέρ της Ελλάδας, των μνημείων της, της μυθολογίας, της ιστορίας, της κυπριακής ανεξαρτησίας, της απελευθέρωσης των Δωδεκανήσων και συμπαραστάθηκαν σε φυσικές καταστροφές που έπληξαν τον τόπο. Ανάμεσά τους οι Cristiano Muller, Zoze Kappato, Pascoal Carlos Magno, Pedro Calmon, J.A. Barboza Carneiro, Ildfonso Falcao, Araujo Castro, Pinheiro Guimataes, Carlos Lacerda, Nedda Barata, Marcos Kertzman, Harold Lisboa, Carmen Prudente και Carvalho Pinto. Εξάλλου, από το 1954 λειτουργούσε στη Βραζιλία το *Ινστιτούτο Ελλάς Βραζιλία* με ιδρυτικό πρόεδρο το δικαστή Faustino Nascimento. Ο νομομαθής φιλέλληνας είχε εκλεγεί το Δεκέμβριο του 1957 επίτιμο μέλος του *Ελληνο-Βραζιλιανού Συνδέσμου Αθηνών* (Associacao Greco-Brasileira de Atenas) που είχαν ιδρύσει στην Αθήνα το 1945 ο Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας Π. Κιλίμης και ο Π. Βιτάλης, οι οποίοι διατηρούσαν συναισθηματικούς δεσμούς με τη Βραζιλία και τον Ελληνισμό της, με πρώτο πρόεδρο τον ακαδημαϊκό Δ. Λαμπαδάριο. Ο σύνδεσμος αυτός ατόνησε στα χρόνια που ακολούθησαν, επαναδραστηριοποιήθηκε το 1949 με τη συμβολή των πρέσβων της Βραζιλίας και έδωσε σειρά διαλέξεων, ραδιοφωνικών εκπομπών, ενώ το

1952 εκδόθηκε από τον Π. Κιλίμη το βιβλίο του με τίτλο *Βραζιλία*. Ο Σύνδεσμος εξέδιδε στην Αθήνα το *Ελληνοβραζιλιανό Δελτίο* για ένδεκα χρόνια (1955-1966), ενώ λειτούργησε ειδικό τμήμα στην Εθνική Βιβλιοθήκη με ενότητα τη Βραζιλία.

Στο διάστημα 1950-1970, ορισμένοι Βραζιλιάνοι διανοούμενοι και ακαδημαϊκοί ίδρυσαν θεσμικά όργανα προβολής του ελληνικού πολιτισμού και καλλιέργησαν επιστήμες που είχαν σχέση με την αρχαία και σύγχρονη Ελλάδα. Για παράδειγμα, ο Καθηγητής της Έδρας της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Κουριτίμπα, Dario Vellozo, ίδρυσε το *Ναό των Μουσών και το Ινστιτούτο Νεο-Πυθαγορικών Μελετών* (Templo Das Musas Instituto Neo-Pitagoriko), ίδρυμα που οργάνωσε σειρά διαλέξεων και συμποσίων. Το έργο του Βελόζο συνέχισε ο φιλέλληνας καθηγητής Rosala Garzuzo που τον διαδέχθηκε.

Παρά το μικρό αριθμό των Ελλήνων εποίκων και την έλλειψη οργανωμένων φορέων για την προώθηση ομογενών στην πολιτική ζωή, αρκετοί διακρίθηκαν στο χώρο της πολιτικής ως βουλευτές, δήμαρχοι, τοπικοί άρχοντες, πολιτευτές και τουλάχιστον δύο από αυτούς διακρίθηκαν κατακτώντας ηγετικές θέσεις. Ο βουλευτής Γεώργιος Λασέρδας, αναδείχθηκε Κυβερνήτης της Πολιτείας Σάντα Καταρίνα (1955-1958). Ο Γ. Λασέρδας σπούδασε ιατρική και νομική, συνεργάστηκε ως δημοσιογράφος και πολιτικός με την *Εθνική Δημοκρατική Ένωση* και εκλέχθηκε ομοσπονδιακός βουλευτής στις εκλογές του 1950, με την αντιπολίτευση. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1954, που ακολούθησαν την αυτοκτονία του Προέδρου Βάρκας, ο Λασέρδας επανεκλέχθηκε και ανέλαβε Κυβερνήτης της πολιτείας Σάντα Καταρίνα, μέχρι και την ημέρα του τραγικού θανάτου του σε αεροπορικό δυστύχημα το 1958. Σημαντικότερη υπήρξε επίσης η παρουσία και προσφορά του Παντιά Καλογερά, που χρημάτισε Υπουργός Στρατιωτικών (1923-1927).

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ECUADOR (ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΥ)

Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τουλάχιστον ένδεκα οικογένειες Ελλήνων είχαν εγκατασταθεί στη Δημοκρατία του Ισημερινού. Η ελληνική αποίκηση, σύμφωνα με γραπτές πηγές, άρχισε στην πλούσια, σε δάση, μεταλλεύματα και χρυσό, αυτή χώρα του Ειρηνικού στα μέσα της δεκαετίας του 1910 με την εγκατάσταση νησιωτών Ελλήνων, κυρίως Κρητικών, όχι στην Πρωτεύουσα Κίτο (Quito), αλλά στην παραθαλάσσια πόλη του Ατλαντικού, Γουαγιακίλ (Guayaquil). Η εγκατάσταση των Ελλήνων πρωτοπόρων στην πόλη αυτή δεν ήταν αποτέλεσμα της αλυσωδής μετανάστευσης, αλλά κυρίως του συνεχούς ανταγωνισμού μεταξύ των πληθυσμών που διαβιούσαν στα ορεινά διαμερίσματα της χώρας με τους κατοίκους των πεδινών και των παραθαλασσίων πόλεων, ενός ανταγωνισμού που διατηρείται αμείωτος μέχρι και τις μέρες μας. Την εγκατάσταση μεγάλου αριθμού Ελλήνων δεν βοήθησε επίσης το ασταθές πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς του Ισημερινού, αφού από το 1830 μέχρι το 2002, μόνον έξι από τις 37 κυβερνήσεις της χώρας εξάντλησαν τη θητεία τους. Οι υπόλοιπες διεκόπηκαν 21 φορές από δικτατορίες και ανατροπές του καθεστώτος, που κόστισαν βαριά στην οικονομία της χώρας

Οι πρωτοπόροι Έλληνες άνοιξαν δικά τους μικρομάγαζα, κυρίως εμπορικά, στην περίοδο 1920-1935, και στην ολότητά τους, λόγω των δυσχερών ιστορικών και κλιματολογικών συνθηκών, εγκαταστάθηκαν στο εμπορικό και ιστορικό λιμάνι της χώρας Γουγιαγκίλ. Στην πλειοψηφία τους οι έποικοι αυτοί ήσαν ναυτικοί, που εγκατέλειψαν τα πλοία τους, προκειμένου να αναζητήσουν καλύτερες ευκαιρίες. Ο Κρητικός Δημήτριος Ροδάκης άνοιξε εκεί δικό του μηχανουργείο, ενώ ο συμπατριώτης του, Στυλιανός Μανωλάκης παντοπωλείο, σε συναγωνισμό με τον Θεόδωρο Καριοφίλη και τον Δαβίδ Σοφή, που διατηρούσαν επίσης καταστήματα με διάφορα αναλώσιμα προϊόντα. Εμπορικά καταστήματα είχαν ο Μανώλης Αλμοσλίνος, ο Χρυσόστομος Δημητριάδης, ο Γεώργιος Γκίκας και ο Αθανάσιος Κότσικας, κοντά στην κεντρική πλατεία Σεντενάριο της πόλης, ενώ γεωργικά προϊόντα πουλούσε στους λιγοστούς κατοίκους της επαρχίας, που βασάνιζε το πρωτόγονο συγκοινωνιακό δίκτυο, ο Ιωσήφ Κουμέλης.

Οι διακρατικές σχέσεις με την Ελλάδα και τους Έλληνες κρατήθηκαν σε χαμηλό επίπεδο, ενώ τα συμφέροντα των λιγοστών Ελλήνων μεριμνούσαν αρχικά επί τιμής Πρόξενοι και στη συνέχεια η Ισπανική Πρεσβεία. Κατά την περίοδο 1920-1940 επίτιμος Πρόξενος της Ελλάδας είχα αναλάβει ο λόγιος παιδαγωγός και λογοτέχνης του Ισημερινού, Jaime Tomas de Verdaguer Garcia. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ελάχιστοι Έλληνες, που είχαν αναζητήσει αρχικά την τύχη τους σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής και ορισμένοι ναυτικοί, που πήδηξαν από τα πλοία τους, εγκαταστάθηκαν στον Ισημερινό.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΚΟΛΟΜΒΙΑΣ

Η Κολομβία εξαιτίας των δύσκολων κλιματολογικών συνθηκών και του δύσβατου της αχανούς επαρχίας της δεν προσέλκυσε πολλούς Έλληνες εποίκους, παρά το γεγονός ότι διαθέτει πλουσιότατο υπέδαφος, πολύτιμα σμαράγδια, φημισμένη βανίλια, πλουσιότατη βλάστηση και απέραντα δάση. Οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες άρχισαν να εγκαθίστανται στην Πρωτεύουσα Μπογκοτά (Santa Fe de Bogota) και στις πόλεις Cali, Barranquilla, Cartagena και Armenia από το 1924. Η ελληνική εποίκηση δεν υπήρξε ποτέ συγκροτημένη και μαζική. Οι λιγοστοί νησιώτες και μικρασιάτες που εγκαταστάθηκαν στην Κολομβία, πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήσαν φιλοπερίεργοι ναυτικοί που είχαν υπογράψει συμβάσεις εργασίας με ναυτιλιακές εταιρείες και ορισμένοι αντιπρόσωποι αμερικανικών κυρίως εμπορικών εταιρειών. Στις αρχές του 1930, λειτούργησαν οι πρώτες ελληνικές επιχειρήσεις, στηριζόμενες στο τόπιο εργασιακό δυναμικό.

Μετά το 1952, άρχισε η δεύτερη φάση της ελληνικής εποίκησης στην Κολομβία, όταν 200 περίπου Έλληνες από τα νησιά του Αιγαίου και την Αίγυπτο εγκαταστάθηκαν στη χώρα αυτή αναζητώντας ευοίωνες ευκαιρίες πλουτισμού. Η συντριπτική πλειοψηφία εγκαταστάθηκε στην Μπογκοτά (130 άτομα), στη Medellin (16 άτομα) και από δέκα στις

πόλεις Cali, Barranquilla, Cartagena και Armenia. Από τους πρώτους μεταπολεμικούς μετανάστες συγκαταλέγονται ο μηχανικός Σπυρίδων Γαλακάτος, ο οδοντοτεχνίτης Αχιλλέας Σιόμπολας και ο τερναδόρος Δημήτρης Γουτάρας, οι οποίοι, στη συνέχεια, προσέφεραν τη συμπαράστασή τους στους άλλους που ακολούθησαν.

Ο μικρός αριθμός τους ωστόσο δεν επέτρεψε συμπαγή και οργανωμένη παρουσία των Ελλήνων και δεν καλλιέργησε την ανάγκη να λειτουργήσει από νωρίς ναός και ελληνικό σχολείο. Μόλις το 1993, έγινε η πρώτη προσπάθεια να συσταθεί και να λειτουργήσει συλλογικό όργανο του Ελληνισμού. Η πρωτοβουλία ανήκει στον παιδίατρο Δημήτρη Χριστοδουλόπουλο, ο οποίος συγκάλεσε τη πρώτη σύναξη των Ελλήνων και ιδρύθηκε στην Μπογκοτά ο *Σύλλογος Ελλήνων Κολομβίας το Πανελλήνιο (Asociation de Griegos en Colombia)*. Τα τριάντα μέλη που υπέγραψαν το πρώτο Πρακτικό εξέλεξαν τον Χριστοδουλόπουλο, ιδρυτικό Πρόεδρό τους. Τον παιδίατρο, διαδέχθηκε δύο χρόνια αργότερα, ως πρόεδρος του *Πανελληνίου*, ο Νικήτας Μητροσμπάρας, ο οποίος είχε μεταναστεύσει στην Κολομβία το 1956. Ο Μητροσμπάρας ήταν αιγυπτιώτης Έλληνας, Κάσιος στην καταγωγή, υποπλοίαρχος του Ελληνικού Εμπορικού Ναυτικού. Ο Μητροσμπάρας ανέπτυξε στην Μπογκοτά πλούσια κοινοτική δράση, συνεργαζόμενος με τον ευεργέτη του εκεί Ελληνισμού Χρήστο Αρβανίτη και το Βασίλειο Σταθουλόπουλο. Ο τελευταίος ανέλαβε τρίτος πρόεδρος του Συλλόγου των Ελλήνων, όταν ο Μητροσμπάρας μετοίκησε προσωρινά στην πόλη Αρμένια. Το 2001 και 2005, ο Μητροσμπάρας επανεκλέχθηκε Πρόεδρος του *Πανελληνίου* με τον Θεόδωρο Λύκο (Αντιπρόεδρο), Βασίλειο Σταθουλόπουλο (Ταμία), τη Διάνα Σάββα (Γραμματέα), Γεώργιο Κατσίδα, Γεώργιο Εικοσιδέκα και Ιωάννη Αλεξίου (μέλη). Επίτιμος Πρόεδρος του *Πανελληνίου* εκλέχθηκε από τη συνέλευση των Ελλήνων ο ευεργέτης της παροικίας των Ελλήνων της Κολομβίας Χ. Αρβανίτης.

Στην Μπογκοτά της Κολομβίας αναγέρθηκε στο κέντρο της πόλης και λειτουργεί ο Ναός του Ευαγγελισμού. Τις πνευματικές ανάγκες των 60 ελληνικών οικογενειών που διαμένουν στην Κολομβία είχε χει αναλάβει από το 1986, ως Αρχιερατικός Επίτροπος, ο ιερατικός προϊστάμενος των Ορθοδόξων της Βενεζουέλας, ιερέας Μανώλης Ρεμουντάκης, μέχρι το 1999, που διορίστηκε ντόπιος ιερέας για τις πνευματικές ανάγκες των λιγοστών Ορθοδόξων και των φίλων τους. Συγκαιρινά, το ποσοστό των διεθνικών γάμων μεταξύ των 300 περίπου Ελλήνων της χώρας είναι ένα από τα υψηλότερα της Λατινικής Αμερικής. Σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά αρχεία το ποσοστό ανέρχεται σε 85%, ωστόσο εκτιμάται ότι είναι υψηλότερο αν ληφθεί υπόψη ότι πολλοί Έλληνες συνάπτουν διεθνικούς γάμους χωρίς να τους δηλώνουν θρησκευτικά. Ωστόσο ο δείκτης εγκληματικότητας στη χώρα αυτή είναι χαμηλότερος αυτού της Βενεζουέλας και της Παραγουάης, με κύριο πρόβλημα αυτό της ανεργίας, των ναρκωτικών και της εσωτερικής καθεστωτικής εκτροπής. Η ασταθής πολιτική κατάσταση είχε τραγικές συνέπειες στην οικονομία της χώρας και γέννησε εμπόλεμες αντικαθεστωτικές επαναστατικές ομάδες, αρχικά στην επαρχία, και στη συνέχεια με τη δημιουργία των αστικών ανταρτικών ομάδων κρούσεως, τους «*ουρμπάνος*», στις πόλεις. Οι *ουρμπάνος*, από το 1994, είχαν θέσει ως στόχο τους την απαλλαγή των πόλεων από την πορνεία, τα παιδιά των φαναριών, τους ομοφυλόφιλους, και τους εγκληματίες, σε μία εποχή που ο πόλεμος των ομάδων ναρκωτικών είχε στο ενεργητικό του το 2% των θανάτων της χώρας. Για παράδειγμα, στις 7 Αυγούστου 2002, Ημέρα της Εθνικής Επετείου της

χώρας, (Μάχη της Boyaca) οι *ουρμπάνος* κτύπησαν με βομβιστικές ενέργειες την πρωτεύουσα της Κολομβίας, αφήνοντας πίσω τους 18 νεκρούς πολίτες, σε ένδειξη διαμαρτυρίας κατά του Προέδρου της χώρας Alvaro Uribe Delles.

Το 2008, η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων της Κολομβίας ασχολούνταν με το εμπόριο και τις επιχειρήσεις. Διακεκριμένος ευεργέτης του Ελληνισμού αναδείχθηκε στην Κολομβία ο Χρήστος Αρβανίτης, εργοστασιάρχης πλαστικών ειδών, ο οποίος αναδείχθηκε μαικήνας και μεγάλος χορηγός των έργων του Ναού και της τοπικής κοινότητας. Με δικές του δωρεές αγοράσθηκε το οικόπεδο όπου αναγέρθηκε στη συνέχεια από τον ίδιο ο Ναός του Ευαγγελισμού, πρεσβυτερείο και αίθουσα συνάθροισης των Ελλήνων της Μπογκοτά. Τις πνευματικές ανάγκες των Ελλήνων Ορθοδόξων του ναού από το 2000 εξυπηρετούσε ο εφημέριος του Ευαγγελισμού ο Κολομβανός ιερέας Μιχαήλ. Ελληνικό σχολείο δεν λειτουργήσε στην Κολομβία για τις ανάγκες των λιγοστών εκεί Ελλήνων. Κατά περιόδους προσφέρθηκαν ορισμένα μαθήματα ελληνικών χωρών, χωρίς όμως διάρκεια και συνέπεια.

Αξιόλογη δράση αποστολικής διακονίας ανέπτυξε στην Κολομβία η Ορθόδοξη Εκκλησία. Σε χιλιάδες ανέρχονται οι αλλοεθνείς, κυρίως ιθαγενείς, που ασπάσθηκαν την Ορθοδοξία και έμμεσα αποδέχθηκαν πολλά χαρακτηριστικά του ελληνικού πολιτισμού εξαιτίας κυρίως των ελληνοκεντρικών Ορθοδόξων ιερέων που τους διακονούσαν πνευματικά. Στην Κολομβία, για παράδειγμα, ο αριθμός των ντόπιων που βαπτίσθηκαν Χριστιανοί ξεπερνά τις 5000, με αποτέλεσμα τα τελευταία 20 χρόνια (1988-2008) να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν εκεί τρεις Ναοί αποκλειστικά για τις θρησκευτικές τους ανάγκες. Οι περισσότεροι από αυτούς υπήρξαν θύματα των δύσκολων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στις χώρες αυτές, κάτοικοι άθλιων συνοικιών μίζεριας, των λεγομένων «μπάριος» ή «φαβέλων». Οι λιγοστοί Έλληνες της Κολομβίας, οι οποίοι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία είχαν συνάψει διεθνικούς γάμους, διατηρούσαν τα έθιμα της Ελλάδας και εόρταζαν τις εθνικές τους εορτές με ενδοπαροικιακές συνάξεις που οργάνωναν στους χώρους του Ναού και της κοινοτικής αίθουσας.

Η Κολομβία, παρά τις φιλελληνικές προθέσεις των κατοίκων της, δεν ανέπτυξε ιδιαίτερες σχέσεις με την Ελλάδα και τους Έλληνες. Από τις αρχές του 20ού αιώνα τα συμφέροντα της Ελλάδας υπηρετούσε, ως επίτιμος Γενικός Πρόξενος ο φιλέλληνας διανοούμενος και ευπατρίδης Jules J. Dupuy. Μετά τον πόλεμο και την αύξηση του αριθμού των Ελλήνων εποίκων, επίτιμος Πρόξενος διορίσθηκε από την Αθήνα ο Κολομβιανός διανοούμενος και φιλέλληνας Alberto Barco Vargas και αργότερα ο Έλληνας γιατρός Δημήτριος Χριστοδουλόπουλος. Ωστόσο η παρουσία του δεν βοήθησε στην προώθηση διμερών σχέσεων και δεν συνέτεινε στην καλλιέργεια ιδιαίτερα εμπορικών σχέσεων με την Ελλάδα. Ακόμη και τις θεωρήσεις των αδειών εισόδου στην Ελλάδα εξέδιδε για λογαριασμό της Ελληνικής Πολιτείας η Ισπανική Πρεσβεία στην Μπογκοτά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗΣ

Η ελληνική μετανάστευση στην Ουρουγουάη είναι σχεδόν αποκλειστικά φαινόμενο της προπολεμικής περιόδου (1909-1939), με μία υστερογενή έξαρση (1945-1955), εξαιτίας των γεγονότων που ακολούθησαν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι περισσότεροι έποικοι που εγκαταστάθηκαν στην Ουρουγουάη προέρχονταν από τη Μικρά Ασία, την Αίγυπτο, τα ανατολικά νησιά του Αιγαίου και κυρίως τη Χίο, Μυτιλήνη, Σάμο, Λήμνο, Κάλυμνο, και λιγότερο την Τήνο, Σύρο, Μήλο, Εύβοια και Κρήτη με ελάχιστους Πελοποννησίους και σχεδόν ανύπαρκτους τους Μακεδόνες και Ρουμελιώτες. Πολλοί Έλληνες των αλύτρωτων περιοχών του Ελληνισμού, ιδιαίτερα των νήσων του Αιγαίου και της Μικράς Ασίας, έστελναν τα παιδιά τους στις υπερπόντιες χώρες για να αποφύγουν την ένταξή τους στον τουρκικό στρατό.

Η πρώτη εγκατάσταση σημειώνεται στους δρόμους γύρω από το τελωνείο (Aduana) στο λιμάνι απέναντι από την παλιά αγορά, από εποίκους από την Άνδρο, Μήλο, Μικρά Ασία, Σύρο και Χίο. Τους βόλευε ο χώρος του λιμανιού, αφού οι περισσότεροι ήσαν ναυτικοί από τα νησιά της Ελλάδας. Νοίκιαζαν μικρομάγαζα και ασκούσαν τα επαγγέλματα που έφεραν από την ιδιαίτερη πατρίδα τους και οι υπόλοιποι πουλούσαν προϊόντα στα πλοία, ψιλικά και τρόφιμα. Ορισμένοι άνοιξαν δικά τους «κιόσκος» (περίπτερα), λιγότεροι εξειδικεύθηκαν στη ζαχαροπλαστική, αλλά οι περισσότεροι αναζήτησαν εργασία στα σφαγεία της Πρωτεύουσας. Σχεδόν ταυτόχρονα ένα άλλο κύμα εγκαθίσταται στις γειτονιές της συνοικίας του Λόφου (Cerro), όπου λειτουργούσαν τα απέραντα σφαγεία με τα ψυγεία του κρέατος, τα περίφημα frigoríficos.

Στο διάστημα 1909-1915, με τον τερματισμό των Βαλκανικών Πολέμων και το ξέσπασμα του Πρώτου Μεγάλου Πόλεμου, συνολικά 200 περίπου Έλληνες έφθασαν στην Ουρουγουάη και δημιούργησαν τις βάσεις οργανωμένης παροικίας. Σύμφωνα με την Απογραφή του 1932, ο αριθμός των Ελλήνων εποίκων ανερχόταν σε 3300 άνδρες, χωρίς να είχε καταμετρηθεί επισήμως ο αριθμός των γυναικών. Το 1922, οι Σμυρνιοί Αριστοτέλης Ωνάσης και Νικόλαος Κονιαλίδης εγκαταστάθηκαν στο Μπουένος Άιρες και ο μικρότερος αδελφός του Κονιαλίδη, Κωνσταντίνος στο Μοντεβιδέο. Στην Ουρουγουάη, ο Κωνσταντίνος Κονιαλίδης κατόρθωσε μέχρι το 1936 να ιδρύσει την *Ελληνο-Ουρουγουανή Εταιρεία Εμπορίου*, που αναδείχθηκε η μεγαλύτερη προπολεμική επιχείρηση της Ουρουγουάης.

Μετά τον πόλεμο, η Ουρουγουάη αναπτύχθηκε ως χώρα με το σταθερότερο κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς της Λατινικής Αμερικής, αποσπώντας έτσι σε περιφερειακό επίπεδο ρόλο μεγαλύτερο του μεγέθους της. Συνακόλουθο της κατάστασης αυτής ήταν να προσελκύσει αρκετούς Έλληνες μετανάστες από τη Βραζιλία και την Αργεντινή. Ωστόσο, η οικονομική αστάθεια που τραυμάτισε ακόμη και το πολιτικό καθεστώς πολλών χωρών της Λατινικής Αμερικής, είχε δραματική συνέπεια και για την Ουρουγουάη. Τον Αύγουστο του 2002, ξέσπασε δραματική οικονομική κρίση, αναγκάζοντας την Κυβέρνηση της χώρας να κηρύξει σε δημόσια αργία τις Τράπεζες για μία ημέρα, προκειμένου να της δοθεί η ευκαιρία να ανασυγκροτηθεί και να αναζητήσει λύσεις που θα επανέφεραν την εμπιστοσύνη των επενδυτών και των πελατών που κατά

χιλιάδες έσπευδαν για να ανασύρουν τις οικονομίες ετών. Η κατάσταση αυτή είχε συνέπειες στην οικονομική παρουσία των ελληνικών ναυτιλιακών εταιρειών.

Το 2008, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις ο αριθμός των Ελλήνων εποίκων, συμπεριλαμβανομένων κι αυτών με έναν εκ των δύο γονέων ελληνικής καταγωγής δεν ξεπερνούσε τα 1400 άτομα, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων ήταν εγκαταστημένοι στο Μοντεβιδέο. Από τα μέσα του 1980 δεν σημειώθηκε δημογραφική αλλοίωση του ελληνισμού της περιοχής με εξαίρεση τη διαρκή άφιξη και παλιννόστηση του υπαλληλικού προσωπικού των ναυτιλιακών επιχειρήσεων. Το ποσοστό των μικτών γάμων ανερχόταν σε 80 τοις εκατό, ιδιαίτερα μετά την έξαρση που γνώρισε τα τελευταία 20 χρόνια. Μόνον το 40 τοις εκατό των Ελλήνων ήσαν ενταγμένοι στους κοινότητες των Ελλήνων και συμμετείχαν στη θρησκευτική λατρεία και στις εορτές των Ελλήνων, ενώ το 70% των μελών της Κοινότητας δεν ομιλούσε την Ελληνική. Υψηλότατο ήταν το ποσοστό συμμετοχής των Ελλήνων στα δίκτυα οργάνωσης του Ελληνισμού και ιδιαίτερα στην τοπική κοινότητα. Ο αριθμός των ενεργών μελών της Κοινότητας ανερχόταν σε 420 το 2008, αναλογικά ο μεγαλύτερος στη Λατινική Αμερική και ένας από τους ισχυρότερους στον κόσμο, αφού το 84% των ελληνικών οικογενειών έχουν τουλάχιστον ένα μέλος τους στην Κοινότητα.

Η αρχαιότερη Κοινότητα των Ελλήνων της Λατινικής Αμερικής ιδρύθηκε και λειτούργησε στο Μοντεβιδέο το 1916 με τον τίτλο *Ελληνική Κοινότης Μοντεβιδέο (Colectividad Helenica del Uruguay)*. Η Κοινότητα ιδρύθηκε, τρεις μήνες πριν λειτουργήσει ο αρχαιότερος εθνοτοπικιστικός σύλλογος των Ελλήνων της Λατινικής Αμερικής στη Χιλή με την επωνυμία *Σύλλογος Ελλήνων Αντοφαγάστας*, και δύο χρόνια μετά την ίδρυση του αρχαιότερου Ελληνικού σωματείου της Λατινικής Αμερικής, ο *Άγιος Δημήτριος* στο Μπουένος Άϊρες (1914). Τα ιδρυτικά στελέχη της Ελληνικής Κοινότητας του Μοντεβιδέου ήσαν όλοι μικρασιάτες και νησιώτες. Την ομαλή λειτουργία του κοινοτικού φορέα προστάτευσαν οι εκάστοτε επίτιμοι πρόξενοι της Ελλάδας, οι οποίοι ως επιχειρηματίες και άτομα ενέπνεαν την εμπιστοσύνη και το σεβασμό των μελών.

Το 1929, ιδρύθηκε και λειτούργησε στο οίκημα της Κοινότητας το πρώτο ελληνικό σχολείο με τίτλο *Grecia*, του οποίου οι εργασίες συνεχίσθηκαν ανελλιπώς καθ' όλη τη διάρκεια της κοινοτικής παρουσίας, ενώ στα τέλη του 1933, αγοράστηκε το οίκημα επί της οδού Ελλάδος 3785 (Calle Grecia 3785), και εκεί οι πρωτοπόροι ανοικοδόμησαν το πρώτο οίκημα της Κοινότητας. Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ιδρύθηκε η *Επιτροπή Ελληνίδων για τα Θύματα του Πολέμου*, με στόχο τη βοήθεια της πολεμοπληκτης Ελλάδας, ενώ λίγους μήνες αργότερα ιδρύθηκε και λειτούργησε από τον επίτιμο Πρόξενο της Ελλάδας στην Ουρουγουάη, Γρηγόριο Πανταζόγλου η ραδιοφωνική *Ελληνική Ώρα*, ένα πρόγραμμα που συνεχιζόταν με συνέπεια και από το γιό του Αλέξανδρο Πανταζόγλου, εξήντα χρόνια αργότερα

Το 1961, ιδρύθηκε και λειτούργησε η *Φιλόπτωχος Αδελφότητα* με στόχο τους ελάχιστους αναξιοπαθόντες εποίκους ενώ επί προεδρίας του Γεωργίου Βαλογιώργη (1970), η Κοινότητα απέκτησε κτήριο επί της οδού Agrasiada 3424 το οποίο μετέτρεψε σε οίκο ευγηρίας, προκειμένου να αντιμετωπίσει την καλπάζουσα γήρανση της παροικίας

του Μοντεβιδέο. Το κτήριο επεκτάθηκε και οι εγκαταστάσεις του βελτιώθηκαν αισθητά με τη γενναιόδωρη προσφορά του εφοπλιστή Κωνσταντίνου Κονιαλίδη. Τα βελτιωτικά έργα που διάρρησαν τέσσερα χρόνια και κάλυψαν την προεδρία του Γεωργίου Αυγουστή και Επαμεινώνδα Φέρτη προσέφεραν καλύτερες συνθήκες στους απόμαχους εποίκους. Τα έργα συνεχίστηκαν μέχρι το 1988, όταν επί προεδρίας του Γεωργίου Βαλογιώργη και πάλι κατασκευάστηκε, στον ίδιο χώρο, μικρό γήπεδο ποδοσφαίρου και πετοσφαίρισης, σκεπαστή ψησταριά και άλλες ανέσεις, ύστερα από τη γενναιόδωρη προσφορά του Αθανασίου Βαρελιά. Στις 5 Μαΐου 2002, ο Πρόεδρος της Κοινότητας Αλέξανδρος Πανταζόγλου εγκαινίασε τα έργα επέκτασης και εξωραϊσμού της αίθουσας τελετών της Κοινότητας. Τον Αύγουστο του 2002, Πρόεδρος της Κοινότητας αναδείχτηκε ο Αντώνιος Σταθάκης, του οποίου ο παππούς υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη της Κοινότητας.

Το 1935, λειτούργησε ο πρώτος εθνοτοπικιστικός οργανισμός των Ελλήνων της Ουρουγουάης, ο *Λημνιακός Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος*, προκειμένου να ενισχύσουν τους νεομετανάστες συντοπίτες τους. Το 1943, Ρόδιοι έποικοι οργάνωσαν Τμήμα της *Δωδεκανησιακής Ένωσης* που λειτουργούσε ήδη στο Μπουένος Άϊρες, με στόχο τη διαφώτιση της κοινής γνώμης. Τον Μάρτιο του 1947, οι Ρόδιοι της Ουρουγουάης οργάνωσαν προσωρινά παράρτημα του *Συλλόγου Ροδίων ο Κλεόβουλος*, το οποίο όμως το 1951 προσχώρησε στην *Δωδεκανησιακή Ένωση*. Το 1944 λειτούργησε η *Ελληνική Εστία*, ως συλλογικό όργανο των Ελλήνων που αντιπολιτεύονταν την Ελληνική Κοινότητα του Μοντεβιδέο. Το συλλογικό αυτό μόρφωμα αρχικά γνώρισε δημοτικότητα, ίδρυσε σχολείο, κυκλοφόρησε δικό του έντυπο, ωστόσο τρία χρόνια αργότερα συγχωνεύθηκε με την Κοινότητα. Ενωμένος ο Ελληνισμός, το 1952 ανοικοδόμησε δικό του κοινοτικό κέντρο σε οικόπεδο που δώρισε ο ευεργέτης Κωνσταντίνος Κονιαλίδης, όπου ανοικοδομήθηκε και ο περικαλλής ναός του Αγίου Νικολάου με πρεσβυτέριο και σχολείο.

Μετά το 1994, σημειώθηκε σταθερότερη κατάσταση όσον αφορά στις εσωτερικές μετακινήσεις και στις παλιννοστήσεις των μελών της Κοινότητας. Το σχολείο, που μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, λειτουργούσε μισή μέρα καθημερινά, περιορίστηκε στα σαββατιανά ελληνόγλωσσα προγράμματα, συρρικνώθηκαν και οι κοινωνικές δραστηριότητες της Κοινότητας. Στις 10 Οκτωβρίου 1987 οργανώθηκε από την Κοινότητα του Μοντεβιδέο η πρώτη φιλική συνάντηση των Ελληνικών Κοινοτήτων της Λατινικής Αμερικής, με την ενεργό συμμετοχή αντιπροσώπων από τις ελληνικές Κοινότητες των Porto Alegre, San Paulo, Vitoria, Livramento (Βραζιλία), Buenos Aires, Berrisso, La Plata, Mar Del Plata, Comodoro Rivadavia, Πανελληνίου και Σωκράτη (Αργεντινής). Έκτοτε η σύναξη αυτή μετονομάστηκε *Συνέδριο Κληρικολαϊκών Κοινοτήτων Κεντρικής και Νοτίου Αμερικής*.

Το Ναό του Αγίου Νικολάου εγκαινίασε ο τότε επίσκοπος Νοτίου Αμερικής Ειρηναίος μόλις το 1952. Ιδρυτικός εφημέριος των Ορθοδόξων της Ουρουγουάης διορίστηκε ο Αρχιμανδρίτης Νεόφυτος Βαλετέλης, ωστόσο εξαιτίας του μικρού αριθμού Ορθοδόξων δεν στάθηκε βιώσιμη η μόνιμη παραμονή του. Σύντομα (1956), τον διαδέχθηκε προσωρινά ο πρεσβύτερος Νικόλαος Πιτιάς και αυτόν ιερείς που είχαν ως έδρα τους τις νότιες πόλεις της Βραζιλίας καθώς και εφημέριοι των Ορθοδόξων του

Μπουένος Αΐρες, όπως για παράδειγμα οι Αρχιμανδρίτης Γαβριήλ Μιχανετζόγλου και ο ιερέας Πέτρος Γεωργιάδης. Χαρακτηριστική ήταν η εφημερία του ιερέα Παναγιώτη Μείντάνη, ο οποίος διορίστηκε ιερατικώς προϊστάμενος των Ορθοδόξων του Μοντεβιδέο (1988-2000), ωστόσο ουσιαστικά έδρασε ως περιοδεύων ιερέας. Τον Δεκέμβριο του 2000 χειροτονήθηκε ως μόνιμος εφημέριος των Ορθοδόξων ο Σταύρος Κουφουδάκης.

Ιδιαίτερη δραστηριότητα μεθοδευμένα ανέπτυξαν στο Μοντεβιδέο οι Ελληνίδες, όχι μόνο στο χώρο της παιδείας, αλλά στις τέχνες, στα γράμματα, στη μουσική και στην πολιτική. Σε αναλογία πληθυσμού, οι Ελληνίδες της Ουρουγουάης, μαζί με τις ντόπιες που ασπάζθηκαν τον ελληνικό πολιτισμό, σημείωσαν την πλέον έντονη παρουσία στο χώρο της Νοτίου Αμερικής. Από πολύ ενωρίς (1938), η Μαριγώ Σγόντζου διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο και διεκδίκησε για λογαριασμό της ελληνικής παροικίας ειδική πολιτιστική ώρα στο ραδιόφωνο.

Έλληνες με εμπορική παράδοση στη θάλασσα, εγκαταστάθηκαν στο Μοντεβιδέο από πολύ νωρίς (1914), εκμεταλλεύόμενοι τα ευεργετήματα που παρείχε το σύστημα. Οι πρωτοπόροι Έλληνες ερχόμενοι στην Ουρουγουάη απασχολήθηκαν στα σφαγεία και ψυγεία κρεάτων. Από τα 45 τεράστια σφαγεία κρεάτων της προπολεμικής και όψιμης μεταπολεμικής περιόδου, μόνον τα πέντε λειτουργούσαν το 2006. Η περιορισμοί που άσκησε η Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλες αγορές, η πολιτική αστάθεια της περιόδου 1967-1985, και ο παγκόσμιος συναγωνισμός στις τιμές του κρέατος και του μαλλιού, συρρίκνωσαν τις οικονομικές δυνατότητες της Ουρουγουάης. Ιδιαίτερα αισθητή υπήρξε η παρουσία του εφοπλιστικού κόσμου της Ελλάδας στην Ουρουγουάη εξαιτίας των ευνοϊκών φορολογικών προϋποθέσεων που προσφέρει η Ουρουγουάη αλλά και της γεωγραφικής της θέσης. Μεγάλες εταιρείες διαμετακομιστικού εμπορίου, ασφαλιστικές εταιρείες και εφοπλιστικά γραφεία ίδρυσαν ισχυρές αντιπροσωπείες τους στο Μοντεβιδέο και βοήθησαν σημαντικά στη ναυτιλιακή ανάπτυξη της Ουρουγουάης. Οι αντιπρόσωποί τους, επίσης, διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στα κοινοτικά και πολιτιστικά δρώμενα της Ομογένειας. Οι εφοπλιστικές εταιρείες του Παναγιώτη Τσάκου, της Montemar, της Universal Shipping Agency του Ματθαίου και Μιχαήλ Ελευθερίου και οι εταιρείες επιδιορθώσεων και συντήρησης πλοίων, όπως η Πίι Ltda με διευθυντή το Βασίλειο Χερικό. Οι εφοπλιστές αυτοί έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην οργάνωση και ανέλιξη της Ελληνικής Κοινότητας και στήριξαν κοινωνικά και οικονομικά τις δραστηριότητες των Ελλήνων.

Καθοριστική για την πολιτιστική και οικονομική συμβολή της Ελλάδας και του ελληνικού πολιτισμού στην περιοχή υπήρξε η παρουσία του Έλληνα εφοπλιστή Παναγιώτη Τσάκου, ο οποίος ύστερα από ένα ανιχνευτικό ταξίδι του στο Μοντεβιδέο, αγόρασε τα χρεωκοπημένα ναυπηγεία Ρεγούσι και Βουλιμίνο. Με υποχρέωση να αναδιοργανώσει και να επαναλειτουργήσει τα ναυπηγεία, η εταιρεία Π. Τσάκου προέβηκε σε κατάλληλες επενδύσεις και μετέτρεψε την προβληματική εταιρεία σε προσοδοφόρα. Σύντομα η εταιρεία αγόρασε επίσης εκτάσεις στην Ουρουγουάη, όπου παραγάγεται ξυλεία και από το 1994 άρχισαν εξαγωγές στην Ευρώπη, συμπράττοντας με συνεταιρισμούς ξυλεμπόρων. Οι δραστηριότητες της εταιρείας του Π. Τσάκου περιλαμβάνουν επίσης εταιρεία ρυμουλκών στο λιμάνι του Μοντεβιδέο, καθώς και

ρυμουλκά θαλάσσης που προσφέρουν υπηρεσίες στην ευρύτερη περιοχή του Ατλαντικού. Στην εταιρεία αυτή ανήκει, από το 1990, η μεγαλύτερη πλωτή δεξαμενή της Νοτίου Αμερικής, καθώς και οι εκσκαφείς στο λιμάνι της Πρωτεύουσας.

Παρά το γεγονός ότι η ελληνική εποίκιση στην Ουρουγουάη είναι φαινόμενο πλέον τεσσάρων προς πέντε γενεών, εν τούτοις η συμβολή των ευκατάστατων Ελλήνων είναι αρκετά εμφανής, ιδιαίτερα σε εκδηλώσεις πολιτισμού και παιδείας. Στα 2008, δραστήρια παρουσία ανέπτυξαν ο επιχειρηματίας και κτηματίας Γεώργιος Δήμου, ο οποίος διατηρούσε επίσης τεράστιες εκτάσεις με βόδια και πρόβατα και ασχολούνταν με εισαγωγές και εξαγωγές, ο Γεώργιος και Στυλιανός Αυγουστής ευκατάστατοι πλοιοκτήτες που επιμένουν να χρησιμοποιούν την Ελληνική ως οικόλεκτο, η εφοπλίστρια Λουίζα Τζωτζόγλου με τα παιδιά της που συμμετείχουν στα κοινά, τα τρία αδέρφια Ελευθερίου, οι οποίοι διατηρούσαν μεγάλα τουριστικά και κτηματομεσητικά γραφεία και δραστηριοποιούνταν ως πλοιοκτήτες, ο Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος και Αντώνιος Κωνσταντινίδης που διατηρούσαν ασφαλιστικές εταιρείες και συνέδραμαν στις οργανωμένες προσπάθειες του Ελληνισμού. Ευεργέτες του Ελληνισμού και μακίηνες των γραμμάτων και των τεχνών αναδείχθηκαν επίσης ο Μικρασιάτης Εμμανουήλ Ασημάκος, έμπορος χαλιών, ο οποίος υπηρέτησε και ως Πρόεδρος της Κοινότητας, ο επίσης Μικρασιάτης Χαράλαμπος Σαμαΐδης, που διατηρούσε εργοστάσιο αναψυκτικών, προσφέροντας καταστήματα, διαμερίσματα και οικόπεδα στο κοινό ταμείο, ο Αθανάσιος Βαρέλιας, ο οποίος άφησε χρήματα για την κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων.

Το 1938, μια ομάδα Ελλήνων διανοουμένων ίδρυσαν στο Μοντεβιδέο την αρχαιότερη ελληνόφωνη ραδιοφωνική εκπομπή, με τίτλο *Ελληνική Μορφωτική Ώρα* (Hora Cultural Helenica). Το 1948 την ευθύνη της *Ελληνικής Μορφωτικής Ώρας* ανέλαβε ο Ιωάννης Ραμούνδος μέχρι το 1961, και τη συνέχισε μέχρι το 1973 ο δημοδιδάσκαλος Β. Χαχαβιάς. Ο Αλέξανδρος Πανταζόγλου, ανέλαβε από τον Χαχαβιά τη *Μορφωτική Ώρα* στο τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό την αναδιοργάνωσε και την παρουσίασε με πλούσιο πολιτιστικό πρόγραμμα, συνεντεύξεις και ρεπορτάζ από την Ελλάδα. Η εκπομπή παρέμενε δημοφιλής και στα 2008, με δαπάνες που μοιράζονταν η εταιρεία του Νικολάου Κονιαλίδη και το *Ίδρυμα Μαρίας Τσάκου*.

Το πρώτο ελληνικό απογευματινό σχολείο ιδρύθηκε το 1929 από τον Πύρρο Κονιαλίδη και λειτούργησε ως μονοθέσιο με μία δασκάλα. Στη δεκαετία του '30 τα παιδιά των πρωτοπόρων βρίσκονταν ήδη σε προχωρημένη σχολική ηλικία και η ίδρυση και λειτουργία ενός κανονικού σχολείου ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού κρινόταν απαραίτητη ανάγκη από τους μετανάστες που διατηρούσαν οικογένεια. Το 1936, στο νεόδμητο κοινοτικό οίκημα λειτούργησε επί προεδρίας του Άγγελου Μαραγκού, το πρώτο κανονικό σχολείο, όπου δίδαξε επί 20 χρόνια η Χιώτισσα Αργυρώ Ιωαννίδου-Ξυδά. Το κοινοτικό σχολείο αναδιοργανώθηκε το 1954 και τρία χρόνια αργότερα ύστερα από πρωτοβουλία του ευεργέτη Κωνσταντίνου Κονιαλίδη, εγκαταστάθηκε στο Μοντεβιδέο ο πρώτος επαγγελματίας εκπαιδευτικός Βασίλειος Χαχαβιάς. Ο δάσκαλος αυτός προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες ελληνομάθειας σε εκατοντάδες Έλληνες και ντόπιους σπουδαστές, μέχρι το Δεκέμβριο του 1983 που παλιννόστησε. Παρά το μεγάλο αριθμό των διεθνικών γάμων το σχολείο της Ελληνικής Κοινότητας είχε εγγράψει το 2006, συνολικά 30 μαθητές, προερχόμενα από 23 οικογένειες, εκ των οποίων το 64%

ήσαν αποτέλεσμα διεθνικών γάμων. Τα ελληνόγλωσσα μαθήματα προσφέρονταν από την Κοινότητα δωρεάν, σε παιδιά ηλικίας έξι έως 17 ετών, κάθε Σάββατο για τρεις ώρες.

Την αγάπη για την ελληνόμαθεια, στην περίοδο μέχρι το 1968, ενίσχυε και η επίσημη πολιτική της Κυβέρνησης της Ουρουγουάης, με την καθιέρωση της διδασκαλίας της Ελληνικής και της Κλασσικής Ιστορίας ως υποχρεωτικών μαθημάτων στα Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας. Στο Κρατικό Πανεπιστήμιο της Ουρουγουάης λειτουργούσε το 2007 Έδρα Ουμανιστικών Σπουδών στην οποία περιλαμβάνεται Τμήμα Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορίας και Γραμματολογίας, με Ουρουγουανούς καθηγητές και λέκτορες. Μεγάλος αριθμός Ουρουγουανών ισπανικής καταγωγής μελέτησε συστηματικά τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Ελλήνων. Αρκετοί από αυτούς, όπως η Margarita Larrigera, μετεκπαιδεύτηκαν στην Ελλάδα, όπου παρακολούθησαν μαθήματα στα τριτοβάθμια ιδρύματα της χώρας και αναδείχθηκαν σε ελληνιστές που δίδαξαν συστηματικά την Ελληνική γλώσσα και πολιτισμό στη συνέχεια στο *Ίδρυμα Τσάκου*, καθώς και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ουρουγουάης. Στις 4 Νοεμβρίου 1993, με πρωτοβουλία της πρέσβειρας Πόπης Λυμπεροπούλου ιδρύθηκε και λειτούργησε το *Λύκειο Ελληνίδων Μοντεβιδέο*, το οποίο, παρά τους αρχικούς ενδοιασμούς, έγραψε 40 μέλη. Ιδρυτική Πρόεδρος ανέλαβε η εφοπλίστρια Λουίζα Τζωρτζόγλου, η οποία είχε να επιδείξει πλούσια κοινοτική δράση.

Στις 20 Μαρτίου 1978, ο Χιώτης εφοπλιστής Παναγιώτης Ν. Τσάκος ίδρυσε στο Μοντεβιδέο αξιόλογο πολιτιστικό ίδρυμα, αρχικά με την επωνυμία *Ίδρυμα Τσάκου [Fundacion Tsakos]*, το οποίο τον Απρίλιο του 2002 μετονομάστηκε σε *Ίδρυμα Μαρία Τσάκου*, στο οποίο ελληνομαθείς Ουρουγουανοί προσφέρουν στους ομοεθνείς τους ενήλικες, τα στοιχεία της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού που έχουν αφομοιώσει. Μέχρι το 2008, περισσότεροι από 3000 Ουρουγουανοί σπουδαστές είχαν ενδιαφέρει στα μαθήματα Ελληνικών που οργάνωσε το Ίδρυμα. Κατά την περίοδο 1978-2008 το *Ίδρυμα Μαρίας Τσάκου* οργάνωσε δεκάδες πολιτιστικές εκδηλώσεις συμπεριλαμβανομένων παρουσιάσεων βιβλίων, διαλέξεων, εκθέσεων, οργάνωσης περιπτέρων για την προβολή του ελληνικού πολιτισμού και ελληνικών προϊόντων, οργάνωσης χορών, σεμιναρίων και συνεδρίων..

Παρά το μικρό αριθμό των Ελλήνων του Μοντεβιδέο, η άνετη κοινωνικο-οικονομική ανέλιξη του Ελληνισμού και η ευμάρεια που σημειώθηκε είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση μεγάλου αριθμού Ελλήνων καλλιτεχνών, οι οποίοι διέπρεψαν στις κλασικές τέχνες της χώρας. Από πολύ νωρίς, κατά την προπολεμική περίοδο ο Νικόλαος Αγάπιος (1904-1959), ίδρυσε δική του ορχήστρα ταγκό και έγινε πολύ γνωστός στη δεκαετία του '50 παίζοντας σε όλα τα μεγάλα κέντρα της Λατινικής Αμερικής. Η Βίλμα Χριστίνη (1940-) με το σύζυγό της δημιούργησαν συγκρότημα ισπανικών λαϊκών χορών (Φλαμέγκο), με περιοδείες σε όλη την Αμερικανική ήπειρο. Ο Γεώργιος Σπαθάκης (1958-) σπούδασε ιατρική, αλλά διέπρεψε ως μουσικός, παρουσιαστής τηλεθέασης και εκφωνητής σε διάφορους ραδιοφωνικούς σταθμούς της χώρας, ενώ ο σχετικά νεότερος Μιχάλης Πανταζόγλου (1979) διακρίθηκε από πολύ νωρίς ως συνθέτης, κιθαρίστας και τραγουδιστής παραδοσιακής ουρουγουανής μουσικής, αποσπώντας το πρώτο βραβείο στους κρατικούς μουσικούς αγώνες της χώρας το 2001.

Στο χώρο των καλών τεχνών επίσης διάπρεψαν στην Ουρουγουάη ο Χριστόφορος Καλαφάτης, ο οποίος συνεργάζεται στενά με το Λύκειο των Ελληνίδων για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού. Η Γρασιέλα Παρασκευαΐδου (1942-) είναι αξιόλογη μουσικός του γερμανικού σχολείου της Πρωτεύουσας και μουσικοσυνθέτης κλασικής μουσικής με διεθνή φήμη, αφού έργα της παίχθηκαν και βραβεύθηκαν στην Ευρώπη. Η Λένα Χουάν (Ιωάννου) είναι καθιερωμένη ζωγράφος της χώρας, μαθήτρια του διάσημου Ουρουγουανού καλλιτέχνη Torre Garcia. Η υψηφονος Γρασιέλα Ζωγράφου (1948-), διαπρέπει ως σοπράνο στην Εθνική Όπερα της Ουρουγουάης, με μακρύχρονη επίσης καριέρα στη *Δημοτική Λυρική Σκηνή*. Σε μεγάλες στιγμές της Κοινότητας των Ελλήνων, η Ζωγράφου είχε την ευκαρία να δώσει παραστάσεις Ελλήνων συνθετών κλασικής μουσικής και να οργανώσει συναυλίες προς τιμή της Ελλάδας με εξαιρετικές κριτικές στις ντόπιες εφημερίδες.

Παρά τον μικρό αριθμό των Ελλήνων εποίκων της Ουρουγουάης, μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον που επέδειξαν δραστήριοι Έλληνες έποικοι για την πολιτική. Για παράδειγμα, ο πρώτος Πρόεδρος της Κοινότητας, Εμμανουήλ Ταγκάκης αναμίχθηκε από ενωρίς στα πολιτικά και εκλέχθηκε το 1926 δημοτικός σύμβουλος στη Δημαρχία του Μοντεβιδέο. Με δική του πρωτοβουλία το 1930, στα πλαίσια των εορτασμών της εκατονταετίας της Ανεξαρτησίας της Ουρουγουάης, ο Δήμος του Μοντεβιδέο ονόμασε την κεντρικότερη λεωφόρο της συνοικίας του *Λόφου, Οδός Ελλάς* (Calle Grecia), ενώ την ίδια εποχή δρόμος της Αθήνας ονομάστηκε *Οδός Ουρουγουάης*. Σημαντική φυσιογνωμία στάθηκε ο πανεπιστημιακός Θεόφιλος Σκανδαλιάρης, ο οποίος χρημάτισε βουλευτής και Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας. Λειτουργικός υπήρξε επίσης ο ρόλος του Δημοτικού Συμβούλου της πρωτεύουσας, Ιωάννη Διακάκη, ο οποίος συνήργησε να ονομασθεί κομμάτι της παραλιακής λεωφόρου του Μοντεβιδέου *Rambra Republica Helenica* (1994). Η παρουσία ελληνικής πρεσβευτικής αρχής, σε ένα φιλελληνικό περιβάλλον ενίσχυσε σημαντικά την παρουσία των ελληνικών εμπορικών συμφερόντων, ιδιαίτερα στο χώρο της ναυτιλίας, του διαμετακομιστικού εμπορίου και καλλιέργησε σχέσεις της Αθήνας με τους πλέον συνεπείς φίλους των Ελλήνων, που είναι γενικά οι Κυβερνήσεις και οι λαοί της Λατινικής Αμερικής.

Αλλά και οι σχέσεις των Ελλήνων της Ουρουγουάης με την Ελλάδα και τους Έλληνες υπήρξαν λειτουργικές, ιδιαίτερα μετά το 1979, όταν άρχισε να εκδηλώνεται περισσότερο μεθοδευμένα και έμπρακτα το ενδιαφέρον της μητροπολιτικής Ελλάδας για τον Ελληνισμό της περιφέρειας, και ιδιαίτερα για τους Έλληνες της Ωκεανίας και Λατινικής Αμερικής (Τάμης, 2006). Οι εκδηλώσεις μνήμης υπέρ της Μελίνας Μερκούρη με τη συμμετοχή Ελλήνων και Ουρουγουανών (Μάϊος 1994), οι τακτικές επισκέψεις Υφυπουργών Εξωτερικών, Γενικών Γραμματέων Απόδημου Ελληνισμού και Βουλευτών, Καθηγητών Πανεπιστημίου και υψηλόβαθμων λειτουργών του κράτους. Στο χώρο των γραμμάτων, της παιδείας και των τεχνών καλλιεργήθηκαν διαπανεπιστημιακές σχέσεις, ανταλλαγές και προγράμματα με στόχο την κατανόηση του ιστορικού παρελθόντος των δύο χώρων από τις κοινωνίες της Ελλάδας και της Ουρουγουάης. Το 1993 ονομάστηκε το Πρώτο Δημοτικό σχολείο του Πειραιά «Ουρουγουάη» και προικίσθηκε με βιβλία και αναμνηστικά. Ντόπιοι σπουδαστές της Ελληνικής από το Μοντεβιδέο επισκέφθηκαν το Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και δώρισαν μεγάλη συλλογή βιβλίων

λατινοαμερικανικής λογοτεχνίας, ενώ Ελληνο-Οθρουγουανοί της Αθήνας ανήγειραν άγαλμα του Εθνικού Ήρωα της Ουρουγουάης G. Artigas επί της Μιχαλακοπούλου, μπροστά από το ξενοδοχείο *Ηλύσια* των Αθηνών. Πολλά υπήρξαν τα οφέλη που αποκόμισαν Ουρουγουανοί λογοτέχνες και καλλιτέχνες από την παρουσία των Ελλήνων στο Μοντεβιδέο και των πολιτιστικών κέντρων που οργάνωσαν οι εκεί ομογενείς με την οικονομική συναντίληψη ελληνικών ναυτιλιακών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα του *Ιδρύματος Μαρίας Τσάκου*.

Τα θεσμικά όργανα πολιτισμού των Ελλήνων της Ουρουγουάης, το *Ίδρυμα Μαρίας Τσάκου* και το *Ελληνο-Ουρουγουανό Εμπορικό Επιμελητήριο*, προώθησαν επίσης τα οικονομικά συμφέροντα της Ουρουγουάης, προφέροντας έτσι μεγάλες υπηρεσίες στην οικονομία της χώρας. Άψογες υπήρξαν και διατηρούνται το 2008 οι σχέσεις της Ομογένειας με τις ουρουγουανές αρχές και το κράτος. Η υποχρεωτική μελέτη του ελληνικού πολιτισμού και ιστορίας στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ουρουγουάης, η οικονομική καταξίωση των Ελλήνων της χώρας και τα αισθήματα αφοσίωσης προς την Ουρουγουάη που νιώθουν οι Έλληνες της περιοχής και εκδηλώνουν έμπρακτα μέσα από τους κοινοτικούς και πολιτιστικούς φορείς (*Ίδρυμα Μαρίας Τσάκου*), καλλιεργούν ίσως το πλέον ένθερμο φιλελληνικό ρεύμα στον κόσμο. Η φιλελληνικότητα αυτή εκδηλώνεται με δραστηριότητες αφοσίωσης και φιλίας που καλλιεργεί το επίσημο κράτος.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΟΥΑΗΣ

Η αποικιοκρατική περίοδος της Παραγουάης άρχισε το 1536, όταν εγκαταστάθηκαν στην περιοχή οι πρώτοι Ισπανοί σε αναζήτηση του El Dorado. Ένα χρόνο αργότερα (1537) ίδρυσαν την Πρωτεύουσα Ασουνσιόν και άρχισε η αρμονική και λειτουργική συνοίκηση τους με τους ιθαγενείς, χάρις κυρίως της ισχυρότατης παρουσίας των Ιησουιτών στην περιοχή. Οι Καθολικοί αυτοί μοναχοί προστάτευσαν τους Ιθαγενείς μέχρι και της βίαιης έξωσής τους από την Παραγουάη, όταν η Ισπανική Αυλή τους θεώρησε απειλή κατά της δικής της εξουσίας. Δεκάδες χιλιάδες ιθαγενείς πουλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Βραζιλίας, μετά το 1767, έτος έξωσης των Ιησουιτών. Η Παραγουάη ανακηρύχθηκε αναξάρτητη αρχικά στις 14 Μαΐου 1811, ωστόσο της παραχωρήθηκαν πλήρη δικαιώματα μόνον στις 12 Οκτωβρίου του 1813 μετά την ολοκληρωτική αποδέσμευσή της από την εξάρτηση της Αργεντινής.

Κατά την περίοδο 1905-1924, περίπου είκοσι Έλληνες έποικοι, κυρίως νησιώτες από τη Χίο, Σάμο, Λέσβο και τα Δωδεκάνησα, είχαν εγκατασταθεί στην Πρωτεύουσα Asuncion (Ασουνσιόν) και στο εσωτερικό της χώρας (San Juan και Coromel Oviedo). Ανάμεσα στους πρώτους εποίκους που εγκαταστάθηκαν, κατά την περίοδο αυτή, συγκαταλέγονται οι Σακελλαρίδης, Χ. Παπαλουκάς, Γ. Λωμάτης, Μ. Καρκάλος και Δ. Αποστολάκης. Ορισμένοι πρωτοπόροι επιβίωσαν εργαζόμενοι ως πλανώδιοι πωλητές τροφίμων, άλλοι ανοίγοντας μικρομάγαζα, κυρίως αρτοποιεία και ραφτάδικα, και τέλος, άλλοι στα εργοστάσια κρεάτων της πρωτεύουσας. Ο Σπυρίδων Οικονόμου το 1934 εργαζόταν σε εταιρεία κρεάτων και διατηρούσε σχέσεις με τον Ελληνισμό της γειτονικής Ουρουγουάης. Ωστόσο όλοι οι απόγονοί τους σύναψαν γάμους με ντόπιους, απώλεσαν

την ελληνικότητα, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους και ορισμένοι από αυτούς στις αρχές του 21ου αιώνα αγνούσαν την ελληνική καταγωγή τους.

Αμέσως μετά τον τερματισμό του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου άρχισαν να εποικούν την Παραγουάη Έλληνες από τα νησιά του Αιγαίου και πρόσφυγες, κυρίως από την Αίγυπτο. Από τους πρωτοπόρους της μεταπολεμικής περιόδου ήταν ο Γεώργιος Ηλιού, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Ασουνσιόν το 1946 και εργάστηκε αρχικά σε κατάσταση υφασμάτων, για να ανοίξει στη συνέχεια δικό του. Την εμπορική παράδοση της οικογένειας συνέχισε ο γιός του Ηλίας Ηλιού, ο οποίος επιδόθηκε με επιτυχία στο εμπόριο υφασμάτων, διατηρώντας την εθνογλωσσική του ταυτότητα. Ορισμένοι Έλληνες εργάστηκαν στα μεγάλα δημόσια υδροηλεκτρικά έργα του ποταμού Παρανά, όπως ο Ι. Αποστολάκης.

Στους πρωτοπόρους συγκαταλέγεται και ο ζωέμπορας Ευθύμιος Ιωαννίδης, ο οποίος εγκατάστηκε στην πρωτεύουσα και στο εσωτερικό της χώρας και διατηρούσε τεράστια κτηνοτροφικά αγροκτήματα και σφαγεία ζώων (εστάνσια). Δραστήριος και καλός πατριώτης υπήρξε ο Δημήτριος Γέφος, που διατηρούσε και αυτός κατάστημα εμπορίας ρούχων με τη σύζυγό του και την κόρη τους. Μετά τον θάνατο του Δημήτρη Γέφου, την εμπορία ανέλαβαν η σύζυγός και η κόρη του, οι οποίες έδειξαν ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα που αφορούσαν τον Ελληνισμό. Μεγάλος έμπορος δερμάτων υπήρξε ο Παναγιώτης Δημητρακόπουλος, από την Καλαμάτα, που είχε εγκατασταθεί στην Ασουνσιόν το 1948. Ο γιος του Γιώργος Δημητρακόπουλος αργότερα μετοίκησε στην πόλη San Juan και ανέπτυξε δικό του εμπόριο εισαγωγών και εξαγωγών δερμάτων.

Ωστόσο ηγετική υπήρξε η φυσιογνωμία Έλληνα του Γεωργίου Βουρλιώτη, ο οποίος μετανάστευσε με τον πατέρα του σε ηλικία επτά ετών από τη Μανσούρα της Αιγύπτου. Ο πατέρας του Κωνσταντίνος Βουρλιώτης, Σαμιώτης στην καταγωγή, έφθασε στην Παραγουάη το Σεπτέμβριο του 1952, συνοδευόμενος από τη σύζυγό του και τον πεθερό του Δημήτριο Ανδρέου, Κύπριο στην καταγωγή και τη Σμυρνιά πεθερά του Κυριακούλα Πολίτη. Έμπειρος βαμβακοκαλλιεργητής και ειδικός στην επεξεργασία του μαλλιού, ο Κώστας Βουρλιώτης, δούλεψε μέχρι το 1955 σε κατάσταση υφασμάτων, πριν τελικά προσληφθεί σε μεγάλη βιομηχανία παραγωγής υφασμάτων.

Ο Γεώργιος Βουρλιώτης, που είχε γενηθεί το Φεβρουάριο του 1945, συγκαταλέγεται στους ελάχιστους απογόνους των πρωτοπόρων Ελλήνων της Παραγουάης που σπούδασε και κοινωνικά ενσωματώθηκε στην ντόπια λατινική κοινωνία. Αναδείχθηκε ικανότατος επιστήμονας στο χώρο της διοίκησης επιχειρήσεων και δίδαξε στην ανώτερα σχολή επιστημών της πρωτεύουσας, UTESE, διοίκηση και οικονομία, ενώ παράλληλα διηύθυνε εταιρεία φαρμάκων. Νυμφεύτηκε τη λατινορωσίδα Άννα στο μοναδικό Ορθόδοξο ναό της Παναγίας και απέκτησαν τρία παιδιά, τον Γεώργιο, Αικατερίνη και Σαντιάγκο, ο οποίος το 2003 ήταν φοιτητής της Ιατρικής στο κρατικό πανεπιστήμιο της χώρας. Ο Γεώργιος Βουρλιώτης διατήρησε την εθνογλωσσική του ταυτότητα, και για πολλά χρόνια λειτούργησε ως μοναδικός σύνδεσμος του Ελληνισμού της περιοχής με τις επίσημες ελληνικές αρχές. Η ανεργία και η δύσκολη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της χώρας, οδήγησαν τα δύο του αδέρφια του να εγκαταλείψουν από ενωρίς (1973) την Παραγουάη και να παλιννοστήσουν στην Αθήνα.

Αξιόλογη δράση ανέπτυξε στην Πρωτεύουσα Ασουνσιόν και ο νεότερος αδελφός του Βουρλιώτη, Μιχάλης, ο οποίος γεννήθηκε στην Παραγουάη το 1958, και ασχολήθηκε με το εμπόριο φαρμάκων. Ο Μιχάλης Βουρλιώτης παντρεύτηκε ντόπια από την Αργεντινή και απέκτησε τρία παιδιά, τους έδωσε ελληνικά ονόματα (Ηλίας, Παύλος και Ζούμη), στα οποία επιχείρησε να μεταφυτεύσει την ελληνική ταυτότητα. Τέλος, το 2003, μόνον ένας Έλληνας έποικος, ο Ιωάννης Δημητρόπουλος, ζούσε στο εσωτερικό της χώρας, στην πόλη Coronel Oviedo, όπου επαγγελλόταν τον έμπορο.

Τις πνευματικές ανάγκες των λιγοστών Ελλήνων της Παραγουάης εξυπηρετούσε στις μέρες μας, η ρωσική Ορθόδοξη εκκλησία της Παναγίας. Σχεδόν όλοι οι έποικοι της χώρας ήταν νυμφευμένοι με ντόπιες, και τα παιδιά και τα εγγόνια τους είχαν εθνογλωσσικά και κοινωνικά αφομοιωθεί χωρίς την ύπαρξη κοινοτικού ή εκκλησιαστικού ελληνικού φορέα. Στην Παραγουάη δεν λειτούργησε ελληνικό σχολείο, ούτε και εκδηλώθηκε η ανάγκη ύπαρξης συλλογικού φορέα. Από το 1975, η Αθήνα διόρισε στην Ασουνσιόν, επί τιμής Πρόξενο, τον ντόπιο φιλέλληνα λόγιο και νομικό Oscar Vartzini, ενώ με το θάνατό του το 1997, τον διαδέχθηκε το 1998 ο Lopez Moreira.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΟΥ

Το 1532, ένας Έλληνας πολέμαρχος, ο Πέτρος Κρητικός αναδείχθηκε υπαρχηγός του αδίστακτου Ισπανού κατακτητή του Περού Francisco Pizarro και πήρε μέρος στην ίδρυση της πόλης Λίμα (1535), που εξελίχθηκε πρωτεύουσα της χώρας. Στο Περού, που λειτούργησε ο αρχαιότερος πολιτισμός της Λατινικής Αμερικής και ιδιαίτερα των Chimú, Nazca, Chavín και Tiahuanaco και Incas, υπάγονταν αρχικά και όλες οι χώρες της βόρειας Νοτίου Αμερικής. Η τραγική περίοδος της αποικιοκρατίας τερματίστηκε το 1824 όταν τα απλευθερωτικά στρατεύματα του Αργεντινικού στρατηγού Jose de San Martín και του Βενεζουελάνου ελευθερωτή Simon Bolívar έδωσαν την ανεξαρτησία στους κατοίκους της. Ακολούθησε μία μακρά περίοδος πολέμων κατά των γειτονικών χωρών, συγκρούσεων ιθαγενών ινδιάνων με τις αμερικανικές εταιρείες μεταλλευμάτων που είχαν αποικιοποιήσει τη χώρα, επαναστατικών εξεγέρσεων και κινημάτων εναντίον των αμερικανών και της συντηρητικής πολιτικής ηγεσίας του Περού. Η εναλλαγή στην εξουσία συντηρητικών κυβερνήσεων και στρατιωτικών, υπό την αιγίδα των αμερικανικών συμφερόντων διήρκεσε έκτοτε με ποικίλα πρόσωπα και σχήματα.

Στη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας του 20ού αιώνα το Περού συγκλονίστηκε από την εμφύλια διαμάχη ανάμεσα στις καθεστωτικές δυνάμεις και το τρομοκρατικό κίνημα, μαοϊκού τύπου, της *Φωτεινής Ατραπού* (Sendero Luminoso), με 25.000 θύματα, συλλήψεις και καταδίκες ανταρτών και του ηγέτη τους Abimael Guzman στις 12 Σεπτεμβρίου 1992, από το συντηρητικό καθεστώς του προέδρου Alberto Fujimori, γιου Ιάπωνα μετανάστη. Η υψηλότερη ανεργία και πενία των λαϊκών στρωμάτων, ο καλπάζων πληθωρισμός και το τεράστιο εξωτερικό χρέος της χώρας (πάνω από \$US45 δισεκατομμύρια το 2007), οδήγησαν σε χαλαρές δημοκρατικές

κυβερνήσεις και αμφισβητήσιμες εκλογικές αναμετρήσεις ανάμεσα σε κυβερνήσεις των φιλελευθέρων (Alan Garcia, Fernando Bellaunde Terry και Alberto Fujimori) και των συντηρητικών, συμπεριλαμβανομένου και του διάσημου λογοτέχνη Mario Vargas Llosa, ηγέτη του *Fredemo Front*.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, ορισμένοι από τους Έλληνες εποίκους του Περού, πήραν μέρος στον Πόλεμο του Ειρηνικού (στη ναυμαχία του Ιγκίκε, 12 Μαΐου 1879), μεταξύ Χιλής και Περού, και θυσιάστηκαν αυτοπυρπολώντας τη ναυαρχίδα του Περουβιανού στόλου *Guascar*. Οι πατριώτες αυτές ήσαν ο Αθανάσιος Ναϊσόπουλος, Εμμανουήλ Γεωργιάδης και Αθανάσιος Κατωχέρας, τους οποίους στη συνέχεια η Περουβιανή πολιτεία τίμησε με ειδικό μνημείο, όπως άλλωστε έπραξε και η Χιλιανή για τους Έλληνες εποίκους που πολέμησαν στην ίδια ναυμαχία εναντίον των Περουβιανών. Το 1920, σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του έτους αυτού, είχαν εγκατασταθεί στη Λίμα και στο επίγειό της Καλλάο 36 άνδρες και 13 γυναίκες, Έλληνες υπήκοοι. Είκοσι χρόνια αργότερα (1940), η επίσημη κρατική Απογραφή κατέγραψε συνολικά 47 άνδρες και πέντε γυναίκες, Έλληνες υπηκόους, ενώ το 1950 ο αριθμός τους αυξήθηκε σε 850 εποίκους. Οι περισσότεροι Έλληνες ασχολήθηκαν με την κατεργασία δερμάτων, χαρτοβιομηχανία, σαπωνοποιία, οιοπνευματοποιία, αλλά και με τις βιομηχανίες της υφαντουργίας, πιλοποιίας και τις απέραντες φυτείες κακάο, καφέ, βανίλιας και ελαστικής κόμμης.

Πριν από τον πόλεμο, Έλληνες, κυρίως ναυτικοί, που εγκατέλειψαν τα πλοία τους, και υπάλληλοι ναυτιλιακών εταιρειών αναζήτησαν την τύχη τους στην ιστορική Πρωτεύουσα της χώρας Λίμα, αλλά και στις πόλεις και κωμοπόλεις του Περού, που προσέφεραν ιδανικές συνθήκες πλουτισμού, συμπεριλαμβανομένων των πόλεων Καλλάο (Callao), Ήλο (Ilo), Τσικλάγιο (Chiclayo) και Ταλάρα (Talara). Από τους πρωτοπόρους εποίκους ήσαν ο Κωνσταντίνος Σουλόπουλος και Αναστάσιος Ράλλης που διατηρούσαν ραφτάδικα ενώ σε κεντρικά σημεία της πόλης και δικό του πολυτελές πιλοποιείο ο μικρασιάτης Νικόλαος Παπανικολάου, εμπόριο μηχανημάτων ο Ιωάννης Φιλιππίδης, γαλακτοπωλείο ο Αθανάσιος Αλμαλιώτης, δικό του μηχανοστάσιο ο Μιχάλης Αλεξιάδης με τίτλο *Antibyxina Alex*, εργοστάσιο και βιομηχανία κακάο ο ελληνοκύπριος Αλέξανδρος Ορφανίδης, και εντυπωσιακό επιπλοποιείο με άνετους εκθεσιακούς χώρους ο αδελφός του Χαράλαμπος Ορφανίδης. Υπηρεσίες σε επιχειρήσεις προσέφεραν οι Σωκράτης Σουλόπουλος (στην ηλεκτρική εταιρεία) και ο Ελευθέριος Σουλόπουλος στη Γαλλική βιβλιοθήκη. Οι περισσότεροι από αυτούς συνήψαν γάμους με ντόπιες και με την πάροδο του χρόνου εκπερουανίσθηκαν.

Αμέσως μετά τον Πόλεμο, ένα κύμα 300 Ελλήνων, στην πλειοψηφία τους ναυτικοί και εργάτες αμερικανικών εταιρειών της διώρυγας του Παναμά εποίκησαν το Περού. Οι περισσότεροι διασκορπίστηκαν στη μεγάλη αυτή χώρα χωρίς να αναπτύξουν οργανωμένες κοινότητες και προοδευτικά αφομοιώθηκαν. Μετά το 1947, έφθασε στο Περού μικρή ομάδα Ελλήνων εποίκων ανάμεσά τους και ορισμένοι πρόσφυγες από τη Ρουμανία. Οι περισσότεροι από τους νεοφερμένους ήσαν έποικοι άλλων χωρών της Λατινικής Αμερικής, όπου είχαν αρχικά εγκατασταθεί, κυρίως Βενεζουέλα, Κολομβία και Βραζιλία. Σύμφωνα με την Απογραφή του 1996, ο αριθμός των ελλαδογεννημένων του Περού ανερχόταν σε 140 (114 ήσαν άνδρες), κατά συνέπεια ο συνολικός αριθμός

των Περουβιανών ελληνικής καταγωγής ανερχόταν το 2008 σε 700 άτομα.. Στο χώρο της οικονομίας και των επιχειρήσεων, οι Έλληνες του Περού διέπρεψαν ως μικροί επιχειρηματίες και καταστηματάρχες. Αρκετοί από αυτούς που πλούτισαν αναδείχθηκαν στη συνέχεια ευεργέτες του Ελληνισμού, στηρίζοντας τις προσπάθειες του οργανωμένου ελληνισμού για διατήρηση της εθνογλωσσικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας.

Ο μικρός αριθμός των Ελλήνων εποίκων δεν επέτρεψε τη συγκρότηση ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας στο Περού. Ωστόσο το Δεκέμβριο του 1949, οι ενωμένες προσπάθειες των ομοδόξων Ρώσων, Σέρβων, Συριολιβανέζων και Ελλήνων είχαν ως αποτέλεσμα να ιδρύσουν τον *Πολιτιστικό Σύλλογο Ορθοδόξων Χριστιανών (Asociacion Cultural Ortodoxa Cristiana)*. Υπό την προεδρία και πνευματική καθοδήγηση του Ρώσου Ορθόδοξου ιερέα Σεραφεΐμ Φατισώφ (1908-1998), ο οποίος είχε έρθει στο Περού το 1948, οι Ορθόδοξοι αποφάσισαν να ιδρύσουν τον πρώτο ναό τους στη χώρα. Ο ναός της Αγίας Τριάδος, που αρχικά στηρίχθηκε κυρίως στους Ρώσους, στη συνέχεια περιήλθε στους Έλληνες, ύστερα από την προοδευτική έξοδο των Ρώσων από τη χώρα. Τα μυστήρια που τελέστηκαν αναγνωρίστηκαν ως έγκυρα από την Εκκλησία της Ελλάδας το 1971, παρά το γεγονός ότι ο ναός παρέμενε εντεταγμένος στο κλίμα της ρωσικής Μητρόπολης της Νέας Υόρκης. Το 1991, με την ενεργό διαμεσολάβηση του επί τιμή Προξένου της Ελλάδας, Δημητρίου Μπαμπατσιά, ο ναός της Αγίας Τριάδας περιήλθε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο υπό τη διοικητική ευθύνη της Μητρόπολης του Μπουένος Άϊρες και του Αρχιεπισκόπου Γεννάδιου Χρυσουλάκη. Τον επόμενο χρόνο (1992) διορίστηκε Έλληνας Ορθόδοξος ιερέας και στη συνέχεια ο Βραζιλιάνος Ατρχιμανδρίτης Jose Roberto Oliveira de Candina. Ο ναός ανακαινίστηκε εκ νέου και τα εγκαίνια τελέστηκαν από το νέο Μητροπολίτη Νότιας Αμερικής, Ταράσσιο (14 Απριλίου 2002).

Προκειμένου να εξασφαλίσουν την αλληλεγγύη και την αλληλοβοήθεια, οι 200 Έλληνες της πρωτεύουσας το 1967 ίδρυσαν τον *Ελληνικό Αλληλοβοηθητικό Σύλλογο* και στη συνέχεια την «Ένωση Ελλήνων Περού» με εφήμερη διάρκεια. Το 1994 μια ομάδα πατριωτών, ενθαρρυνόμενοι από τον εφημέριο των Ορθοδόξων αναβίωσαν το Σύλλογο, ως *Σύλλογο Ελλήνων (Asociacion Helenica)* και στη συνέχεια (1997) τον μετωνόμασαν σε Ελληνική Κοινότητα του Περού (*Comunidad Helenica del Peru*). Οι ενθουσιώδεις αυτοί οργανωμένοι Έλληνες ανέλαβαν την κυκλοφορία φυλλαδίου ενημέρωσης των μελών με τίτλο *Grecia*, και την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων με την ενεργό συμμετοχή φιλλελήνων περουβιανών. Χώρος συγκέντρωσης των Ελλήνων είναι η απεθνικοποιημένη πλέον Ορθόδοξη Εκκλησία, στο «σαλόνι» της οποίας, μετά το πέρας της Θείας Λειτουργίας, πίνουν τον καφέ τους κάθε Κυριακή οι παριστάμενοι και συζητούν, κυρίως ή σχεδόν αποκλειστικά, στην Ισπανική.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 λειτουργούσε στη Λίμα φιλελληνικός σύλλογος περουβιανών διανουμένων με τίτλο *Νέα Ακρόπολη (Nueva Acropolis)*, τον οποίο είχαν ενίσχυσει οικονομικά επιχειρηματίες και πολιτικοί ελληνικής καταγωγής του Περού, ανάμεσά τους ο βουλευτής Δημήτριος Πατσιάς και ο επιχειρηματίας Δημήτριος Βαρδάκας. Το 2008, συνέχισε να λειτουργεί στη Λίμα με πλούσια πολιτιστική δράση ο *Ορθόδοξος Πολιτιστικός Σύλλογος (Asociacion Cultural Ortodoxo Cristiana)*, με Πρόεδρο τον εφημέριο των Ορθοδόξων του Περού και αντιπρόεδρο τον επιχειρηματία Δημήτριο Μπαμπατσιά. Ο Πολιτιστικός Σύλλογος των Ορθοδόξων διατηρούσε στενές

σχέσεις με τη *Νέα Ακρόπολη* και συνεργαζόταν σε θέματα πολιτισμού. Από κοινού είχαν οργανώσει εργαστήριο ελληνικών χορών και είχαν αναλάβει εκστρατεία για τη διάδοση της βυζαντινής ψαλτικής τέχνης, αγιογραφίας και αρχιτεκτονικής, ενώ προσέφεραν αγαθοεργία και φιλανθρωπία σε διάφορα ευαγή ιδρύματα του Περού, συμπεριλαμβανομένου και του Νοσοκομείου Παιδών (Hospital del Nino). Μέσα από τους φορείς αυτούς καλλιεργήθηκαν θετικότερες σχέσεις μεταξύ των Ελλήνων και των επίσημων περουβιανών αρχών. Ο φιλληληνισμός των Περουβιανών εκδηλώνεται με εκδηλώσεις που προαγάγουν την ελληνική παιδεία, καθώς και με έργα που προβάλλουν την ελληνική ιστορία. Πρόσφατα στην πόλη Chiclayo των 450.000 κατοίκων, ιδρύθηκε πλατεία σε κεντρικότατο σημείο της πόλης, με αγάλματα που αναπαριστούν τις μούσες της ελληνικής μυθολογίας και ονομάζεται Paseo de las Musas.

Σημαντικό ρόλο στην αναβίωση της παροικιακής δραστηριότητας διαδραμάτισε η ίδρυση και λειτουργία της ελληνικής πρεσβείας, η οποία συνέχισε το λειτουργικό πολιτιστικό ρόλο που είχε αναλάβει ο τελευταίος επίτιμος Γεν. Πρόξενος, Δημήτριος Μπαμπατσιάς. Η αναδιοργάνωση του Ελληνισμού σηματοδότησε την επιστράτευση του οικονομικώς αποκαταστημένου ελληνικού στοιχείου της Πρωτεύουσας, καθώς και επιχειρηματιών από τις άλλες πόλεις του Περού, ανάμεσά τους του γεωκτήμονα Παύλου Παπαδόπουλου από το Τσικλάγιο, των μεγαλοεπιχειρηματιών στις εξαγωγές προϊόντων αλιείας αδελφούς Παλιγγίνη από την Πιούρα στο Βόρειο Περού και κυρίως του βιομήχανου Δημητρίου Βαρδάκα, που εκλέχθηκε Πρόεδρος της Κοινότητας το 1995.

Ο κοζανίτης επιχειρηματίας Βαρδάκας ξεκίνησε εκτενή εκστρατεία προβολής του ελληνικού πολιτισμού, ενισχύοντας την κυκλοφορία του περιοδικού *Grecia*, και επιχορηγώντας πολιτιστικές εκπομπές της Ελληνικής Κοινότητας στο δημοφιλή ραδιοφωνικό σταθμό *El Pacifico* της Λίμα, με θέμα την Ελλάδα και τους Έλληνες. Από τα τέλη του 1995 άρχισε να οργανώνεται από την Ελληνική Κοινότητα του Περού η *Ελληνική Πολιτιστική Εβδομάδα*, με την ενεργό συναντίληψη του περουβιανού πολιτιστικού συλλόγου *Nueva Acropolis* και της ελληνικής Πρεσβείας με διαλέξεις, επιδείξεις εθνικών χορών, οργάνωση περιπτέρων ελληνικών ποτών και εδεσμάτων και προβολή κινηματογραφικών έργων για την Ελλάδα.

Το Περού, σε αντίθεση με άλλες δυτικές λατινοαμερικανικές δημοκρατίες, δέχθηκε την επίσκεψη μεγάλων πολιτικών, συμπεριλαμβανομένου του Ελευθερίου Βενιζέλου, το 1927, ο οποίος είχε βαφτίσει τότε τον γιο του φίλου του Ιωάννη Παπαδόπουλου και του έδωσε το όνομα Βενιζέλος. Ο Βενιζέλος Παπαδόπουλος Πατίνιο-Πατρώνης αναδείχθηκε διάσημος οδοντίατρος που οφέλησε την Ομογένεια. Το 1965, επισκέφθηκε το Περού ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος «έτυχε παλλαϊκής υποδοχής από τον τότε Πρόεδρο της χώρας Fernando Belaunde Terry και τις επίσημες αρχές». Παρά τον μικρό αριθμό των Ελλήνων του Περού, πολλοί ήσαν αυτοί που διακρίθηκαν στο τομέα τους ως ανώτατοι πολιτικοί, καλλιτέχνες, άνθρωποι των Γραμμάτων και της Τέχνης. Ο σιατιστινός στην καταγωγή Δημήτριος Πατσιάς, σπούδασε γεωλογία και διατέλεσε οκτώ χρόνια Βουλευτής και Υφυπουργός Ορυκτού Πλούτου, ενώ η Μαρία-Κρυστάλλα Κωνσταντινίδη εκλέχθηκε Δήμαρχος στην περιοχή Mariscal Nieto (1981-1984), 400 χιλιόμετρα νότια από τη Λίμα και διατέλεσε Πρόεδρος της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Βουλής και Βουλευτρια από το 1985 έως

το 1990. Στο χώρο των επιστημών διέπρεψαν ο Οράτιος Σταυρίδης (ερευνητής ιατρός-ψυχίατρος), ο αδελφός του Διογένης, γενικός διευθυντής της μεγάλης περουβιανής τράπεζας Banco de Credito, στις τέχνες και γράμματα οι Αχιλλέας Ράλλης (λαϊκός ζωγράφος), Μαίρη Κατωπόδη (ζωγράφος), οι αδελφές Τερέζα και Ρεβέκκα Ράλλη (ηθοποιοί) Κλαίρη Καραβάση (ποιήτρια), Έλληνας Καραβάσης (φιλόσοφος), η Μαίρη Ορφανίδη αναδείχθηκε Miss Περού το 1968 και ο Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Pontificia Universidad Catolica και Universidad Nacional Naylor de San Marcos, Αλέξανδρος Βασιλάκης, Διευθύνων Σύμβουλος του οργανισμού Cedro φορέα κατά των ναρκωτικών. Τέλος, η Μόνια Δέλτα, επίγονος των πρωτοπόρων Ελλήνων εποίκων του Περού αναδείχθηκε σε μία από τις μεγαλύτερες παρουσιάστριες της περουβιανής τηλεόρασης, κοινωνικού και πολιτικού περιεχομένου, με υψηλή θεαματικότητα, η οποία προσέλκυε το σεβασμό της ευρύτερης κοινωνίας του Περού.

Από την εποχή που διορίστηκε ο πρώτος επί τιμή πρόξενος της Ελλάδας στο Περού το 1902, διακεκριμένοι Περουβιανοί και Έλληνες επιχειρηματίες και καταξιωμένες προσωπικότητες του Ελληνισμού υπηρέτησαν ως προξενικοί αντιπρόσωποι της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, πρώτος διορίστηκε ο φιλέλληνας επιχειρηματίας και έμπορος Victor Kiefer Marchand, του οποίου οι υπηρεσίες αποτέλεσαν αντικείμενο εκτίμησης από τους λιγοστούς Έλληνες εποίκους της περιοχής. Στη συνέχεια διορίστηκε ο γιος του Xavier Kiefer Marchand, και το 1949 ο Άγγλος υπήκοος David Benjamin Williams μέχρι το 1954, που παραιτήθηκε. Ο μικρασιάτης Νικόλαος Παπανικολάου, που διατηρούσε εμπορικό κατάστημα στη Λίμα, αναδείχθηκε πρώτος επίτιμος πρόξενος ελληνικής καταγωγής, στις 26 Ιουνίου 1955. Αυτόν διαδέχθηκε τον Ιούλιο του 1973 αρχικά ως επίτιμος πρόξενος και στη συνέχεια ως επίτιμος γενικός πρόξενος της Ελλάδας στη Λίμα, ο Δημήτριος Μπαμπατσιάς με βοηθό τον έμπορο Κωνσταντίνο Πανόπουλο. Ο γιος του Ιωάννης Μπαμπατσιάς, που σπούδασε διοίκηση επιχειρήσεων, διοίκηση ναυτιλιακών και διεθνές δίκαιο στο Καθολικό Πανεπιστήμιο της Λίμα (Pontificia Universidad Catolica), ανέλαβε το 2002 επίτιμος Γενικός Πρόξενος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Πρώτος Πρέσβης υπήρξε ο Αλκιβιάδης Καρόκης μέχρι το Φεβρουάριο του 1997, τον διαδέχθηκε, από το 1997 έως το 1999, ο Κωνσταντίνος Πίσχινας που υπηρετούσε μέχρι τότε στο Σύδνεϋ της Αυστραλίας για να ακολουθήσει η θητεία του Ιωάννη Νεονάκη, ενώ στην πόλη Κούσκο, που είχε αδελφοποιηθεί με την Αθήνα, λειτούργησε ελληνικό προξενείο.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΧΙΛΗΣ

Έλληνες ναυτικοί νησιώτες από τα ενετοκρατούμενα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου εγκαταστάθηκαν στη Χιλή. Πρωτοπόρος Έλληνας της Χιλής, σύμφωνα με εξακριβωμένες πηγές, είναι ένας κρητικός επωνομαζόμενος Γιάννης Μαρτίν Χανιώτης, ο οποίος έφθασε στη Χιλή το 1540. Ο Γιάννης Μαρτίν ίδρυσε την εμπορική εταιρεία Ιμπεριάλ, στην Πρωτεύουσα Santiago και τον διαδέχθηκε ως επιτηρητής της εταιρείας ο γιος του Μιχάλης Χανιώτης το 1591. Με την εγκαθίδρυση της ισπανικής αποικιοκρατίας

και την κυριαρχία των τσιφλικάδων στη Χιλή, η αποίκηση προχώρησε με αργούς ρυθμούς χωρίς την εμφάνιση Ελλήνων αποικιστών. Σύμφωνα με τα στρατιωτικά χρονικά της χώρας, Έλληνες ναυτικοί πήραν μέρος στον Πόλεμο του Ειρηνικού, δηλαδή της Χιλής κατά του Περού και της Βολιβίας (1879-1883), μαχόμενοι υπό τις διαταγές του Arturo Pratt, Κυβερνήτη του ηρωϊκού σκάφους *Εσμεράλδα*, που αυτοπυρπολήθηκε στη ναυμαχία του Ιγκίκε (21 Μαΐου 1879) για να κατακαύσει το περουβιανό θωρηκτό *Guascar*, στο οποίο όμως επέβαιναν και πολεμούσαν άλλοι Έλληνες συμπατριώτες. Στον κατάλογο των πεσόντων ναυτικών, ηρώων της Χιλής, αναφέρονται και τα ονόματα των Ελλήνων ναυτικών Μικαλβής, Σταματόπουλος, Βλαχόπουλος, Γεωργίου και Δεσπότης.

Η μαζικότερη εποίκηση των Ελλήνων στη Χιλή υπήρξε φαινόμενο της περιόδου (1900-1940), ήταν άρρυθμη, αλυσιδωτή και δεν έτυχε κυβερνητικής πρόνοιας. Χαρακτηριστικό της εποίκησης υπήρξε επίσης η μεγάλη κινητικότητα προς αναζήτηση ευκαιριών, ο ανδροκρατικός χαρακτήρας της και η έλλειψη οργανωμένων δομών προστασίας των πρωτοπόρων. Οι περισσότεροι από αυτούς, πριν από την τελική εγκατάστασή τους, είχαν μετακινηθεί από χώρα σε χώρα στην αχανή ήπειρο προς εξεύρεση ευκαιριών. Οι περισσότεροι προσελήφθηκαν στα εργοστάσια και στις βιομηχανίες της Χιλής ως ανειδίκευτοι εργάτες, και ασχολήθηκαν στα μεταλλεία και αλατωρυχεία της Βόρειας Χιλής, καθώς επίσης με το εμπόριο, τη διανομή νερού και γάλακτος και με επαγγέλματα που έφεραν από την Ελλάδα, κυρίως ως αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες και κουρείς.

Καθοριστικός παράγοντας εγκατάστασης παρέμενε η βοήθεια που έπαιρναν από συμπατριώτες τους και η ύπαρξη ευκαιριών να εξασκήσουν επαγγέλματα που έφεραν από τις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Έλληνες από την Κύμη της Ευβοίας, τη Ρόδο, τα νησιά του Ιονίου, τη Θεσσαλία και τη Μικρά Ασία άρχισαν να καταφθάνουν από το 1902 και να εργάζονται, αρχικά, στα απέραντα ορυχεία της βόρειας Χιλής και στη συνέχεια να εγκαθίστανται σε μεγάλους αριθμούς στο κύριο αστικό κέντρο της περιοχής, την Αντοφαγάστα. Οι Έλληνες της Αντοφαγάστα, οργανωμένοι σε μικρές επιχειρήσεις, κυρίως αρτοποιεία, ζαχαροπλαστεία, κουρεία και μικρά εμπορικά καταστήματα, πήραν μέρος στους εορτασμούς της εκατονταετηρίδας της ανεξαρτησίας της Χιλής το 1910, και ύστερα από συλλογική απόφαση και κοινή ερανική σύμπραξη, αφιέρωσαν αναμνηστική μαρμάρινη στήλη, η οποία έκτοτε στολίζει την κεντρική πλατεία της πόλης, στη λεωφόρο Βραζιλίας. Δεκάδες άποροι και άνεργοι μετανάστες προστατεύθηκαν από τις οργανώσεις των Ελλήνων ζητώντας άσυλο μέσα από τις στήλες της μοναδικής τότε δεκαπενθήμερης εφημερίδας *Η Ένωσις*, που είχε κυκλοφορήσει τον Απρίλιο του 1930.

Λιγότεροι Έλληνες εγκαταστάθηκαν από τα τέλη του 19ου αιώνα στην πρωτεύουσα Σαντιάγο και εξάσκησαν επαγγέλματα που είχαν μεταφέρει από τις πατρογονικές τους εστίες, ενώ αρκετοί έκαναν εμπόριο και επιβλήθηκαν. Με την ίδρυση της Ελληνικής Κοινότητας του Σαντιάγου το 1918, ο οργανωμένος Ελληνισμός της περιοχής στράφηκε αρχικά στην αλληλοβοήθεια και στην οργάνωση ερανικών αγώνων προς στήριξη της Ελλάδας καθώς και προς ενίσχυση των πολεμόπληκτων συμπατριωτών τους. Η πρόνοια για την ίδρυση ναού και σχολείου αποτέλεσε προτεραιότητά τους στα ύστερα χρόνια της εγκατάστασης, όταν άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτες οικογένειες των Ελλήνων. Οι Έλληνες έποικοι άνοιξαν δικά τους καταστήματα, κυρίως εμπορικά, οινοποιεία, αρτοποιεία, οίκους εισαγωγής ελληνικών προϊόντων, λογιστικά

γραφεία, ξενοδοχεία, γραφεία τροφοδοσίας ελληνικών και ξένων αεροπολιών και του χιλιανού στρατού, εταιρείες θαλασσιών και οδικών μεταφορών, ζαχαροπλαστεία και δεκάδες ελληνικές επιχειρήσεις.

Κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, η Χιλή, δεν αποτέλεσαν πόλο έλξης των Ελλήνων μεταναστών. Η εγκατάσταση 500 περίπου Ελλήνων στη Χιλή τερματίστηκε οριστικά το 1963. Μετά το 1965, σημειώθηκε μεγάλο ρεύμα παλιννόστησης από τη Χιλή και μεγάλη έξοδος Ελλήνων εποίκων σε άλλες χώρες, η οποία πήρε επιδημικές διαστάσεις στα χρόνια της δικτατορίας του Augusto Pinochet. Το 2008, λιγότεροι από 1000 Έλληνες συνέχιζαν την παραμονή τους στη Χιλή και προσπαθούσαν να οργανωθούν ενταγμένα με την ενεργό συναντίληψη της Ελληνικής Πρεσβείας, που ιδρύθηκε και λειτουργούσε στο Σαντιάγο από το Σεπτέμβριο του 1991, με πρώτο Πρόσβη εκεί τον Αλέξανδρο Μηλιαρέση-Φωκά.

Το 2008, οι περισσότεροι Χιλιανοί ελληνικής καταγωγής διατηρούσαν μόνο συναισθηματικό δεσμό με την Ελλάδα δεν έρχονταν σε επαφή με την ελληνική Πρεσβεία και είχαν περιορισθεί στις τρεις κύριες πλέον εστίες εγκατάστασης – Σαντιάγο, Αντοφαγάστα και Βαλπαράϊσο, όπου υπήρχε κοινοτική υποδομή και συμπαγέστερος πληθυσμός των επιγόνων εποίκων. Το ποσοστό των μικτών γάμων στις αρχές του 21ου αιώνα είχε ξεπεράσει το 90 στα εκατό.

Στα πρώτα χρόνια της εποίκησης (1909), μία ομάδα πρωτοπόρων, που αποτελούσαν ο Θεόδωρος Χαραμής, ο Ιωάννης Σεζένιας και ο Ελευθέριος Τριανταφύλλου σχημάτισαν άτυπα την *Ελληνική Αποικία της Αντοφαγάστα* με στόχο την αλληλοϋποστήριξη. Στις 20 Σεπτεμβρίου του 1916, με πρωτοβουλία του δραστήριου ευπατρίδη Βάϊου Τσιλοβίτη ιδρύθηκε το δεύτερο αρχαιότερο σωματείο του Ελληνισμού της Λατινικής Αμερικής, με τίτλο *Ελληνικός Αλληλοβοηθητικός Σύλλογος της Αντοφαγάστας*. Εκατόν είκοσι έποικοι είχαν συγκεντρωθεί και εξέλεξαν το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο, με Πρόεδρο τον Χρήστο Τριανταφύλλου. Στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου του 20ου αιώνα, Ελληνοχιλιανοί νέοι της Αντοφαγάστας ίδρυσαν το *Ελληνοχιλιανό Αθλητικό Κέντρο* (1944), με στόχο να προβάλλουν τον αθλητισμό και τον ελληνικό πολιτισμό μέσα από τον αθλητισμό και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Μετά τον πόλεμο και τη ραγδαία συρρίκνωση του ελληνικού πληθυσμού της Αντοφαγάστας, τα διοικητικά συμβούλια της παροικίας συνέχισαν να προσφέρουν το κοινωνικό και πολιτιστικό τους έργο, παρά το γεγονός ότι η αφομοίωση είχε δραματικές εθνογλωσσικές συνέπειες

Το 1917, με πρωτοβουλία του εργολάβου δημοσίων έργων Θεόδωρου Πανούση, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στη Χιλή το 1897, μία ομάδα Ελλήνων εποίκων αποφάσισε να ιδρύσει την πρώτη Ελληνική Κοινότητα της Χιλής με τίτλο *Ελληνική Κοινότητα Αλληλοβοηθείας*. Με τον τερματισμό του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και την οικονομική και κοινωνική εδραίωση των πρωτοπόρων, ο κοινοτικός αυτός φορέας της πρωτεύουσας άλλαξε λογότυπο και στόχους προτεραιότητας και μετονομάστηκε το 1946 σε *Ελληνική Κοινότητα του Σαντιάγο*. Το 2003, Πρόεδρος της Κοινότητας του Σαντιάγο εκλέχθηκε ο επιχειρηματίας Γεώργιος Μαρινάκης με αντιπρόεδρό του τον Μάριο Μαγκούσο. Η Κοινότητα, ελλείψει συνεπούς παρουσίας της Ορθοδοξίας

Εκκλησίας, ίδρυσε το *Σύλλογο Φιλοπτώχων Ελληνίδων του Σαντιάγο* και ανέπτυξε πλούσια αγαθοεργό δράση σε ευαγή ιδρύματα και αναξιοπαθούντες συμπατριώτες τους

Με τη ραγδαία έξοδο του ελληνικού πληθυσμού από την Αντοφαγάστα, ενισχύθηκε η ολιγάριθμη παροικία του Βαλπαράϊσο με αποτέλεσμα να ιδρυθεί και να λειτουργήσει εκεί η *Ελληνική Κοινότητα του Βαλπαράϊσο*. Πρωτοπόροι της ίδρυσης του συλλογικού αυτού φορέα στάθηκαν οι αδελφοί Γεώργιος και Γαβριήλ Μουστάκη, οι οποίοι οργάνωσαν την ιδρυτική τους σύναξη την Άνοιξη του 1931, στην οποία πήραν μέρος σαράντα περίπου έποικοι, όλοι άνδρες. Στην κωμόπολη Πούντα Αρένας (Punta Arenas) της επαρχίας Magallanes είχαν εγκατασταθεί από το 1890 ορισμένοι νησιώτες από την Άνδρο και την Κεφαλονιά και ίδρυσαν άτυπα την πρώτη εκεί παροικία των Ελλήνων. Μεγάλη όντως υπήρξε η δράση που ανέπτυξε ο οργανωμένος Ελληνισμός της Χιλής κατά τη διάρκεια των δύο Πολέμων υπέρ της πολεμόπληκτης Ελλάδας. Στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας δημιουργήθηκαν ακόμη και σύλλογοι, επιτροπές και αναρίθμητες ομάδες, αποτελούμενες κυρίως από γυναίκες, οι οποίες προσέφεραν μεγάλες υπηρεσίες σε συνεργασία με τον Ερυθρό Σταυρό, σε εργαστήρια ραφής και πλεξίματος, σε συνεργεία συγκέντρωσης ρουχισμού και τροφίμων, ενώ οι οργανωμένοι Έλληνες στις Κοινότητες εστίασαν την προσοχή τους στη συγκέντρωση και αποστολή χρημάτων. Το 2008, λειτουργούσαν ακόμη οι ελληνικές Κοινότητες, παρά το ασυμπαγές και το ασύνεκτο πλέον του ελληνικού πληθυσμού, με κύριο στόχο προσφοράς τη λατρεία της Ορθοδοξίας, τη διατήρηση στοιχείων της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού μέσα από τα κρατικά κυρίως σχολεία και τη συνεπή τήρηση των εορταστικών και λατρευτικών εκδηλώσεων του Ελληνισμού, και την αγαθοεργία.

Οι θρησκευτικές ανάγκες των Ελλήνων και λοιπών Ορθοδόξων της Χιλής επιλύονταν αρχικά με περιοδεύοντες ιερείς που έστελνε κατά περιόδους η Μητρόπολη της Νοτίου Αμερικής με έδρα το Μπουένος Άϊρες της Αργεντινής. Η έλλειψη ιερέων και η αδυναμία των διεσπαρμένων και οικονομικά ασθενών ελληνικών κοινοτήτων να στηρίξουν επαγγελματικά τη θέση του ιερέα, σε συνδυασμό με το ισχυρότατο ρεύμα του καθολικισμού, που εξελίσσεται σε κοινωνικό φαινόμενο μέσα από τους μικτούς γάμους, είχαν ως αποτέλεσμα να μην υπάρξει μεθοδευμένη πρόνοια. Γι αυτό το λόγο, σε αντίθεση με τα δρώμενα άλλων ελληνικών παροικιών ανά τον κόσμο, τις Φιλόπτωχες Αδελφότητες της Χιλής, τους ευκτήριους οίκους και τους ναούς, ίδρυσαν και στήριξαν αποκλειστικά οι λαϊκοί των κοινοτήτων. Στο Βαλπαράϊσο, εξαιτίας κυρίως και της ευεργετικής οικονομικής παρουσίας των αδελφών Γεωργίου και Γαβριήλ Μουστάκη λειτούργησε με συνέπεια Ορθόδοξος ναός, στον οποίο υπηρέτησαν Έλληνες κυρίως εφημέριοι. Ο ναός συγκεκριμένα ανεγέρθηκε στην παραθαλάσσια, σχεδόν, δίδυμη γειτονική πόλη του Vina del Mar, και ανήκε 40% στους Έλληνες και 60% στους αραβόφωνους Ορθοδόξους της περιοχής, οι οποίοι πνευματικά υπάγονται στην Αντιοχειανή Εκκλησία. Στα 2006, ο ναός αυτός λειτουργούσε κανονικά και εφημεριακά καθήκοντα ασκούσε ο Αρχιμ. Σταύρος Καλογερόπουλος. Στην πρωτεύουσα Σαντιάγο, όπως συνέβη και σε άλλες παροικίες των Ορθοδόξων, Έλληνες και Αραβόφωνοι Ορθόδοξοι οργάνωσαν αρχικά από κοινού τον πρώτο ευκτήριο οικό τους, ενώ μετά το 1982 οι Έλληνες αποπεράτωσαν τον ναό τους, που παρέμεινε κλειστός από το 1999, ελλείψει ιερέα. Σημειώνεται ότι μέχρι τότε εφημεριακά καθήκοντα, χωρίς να τιμήσουν

ιδιαίτερα την αποστολή τους, είχαν ασκήσει και Ορθόδοξοι χιλιανής καταγωγής με ελληνική μόρφωση.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του Ελληνισμού της Χιλής στην περίοδο της ακμής του (1904-1954), υπήρξαν η μεγάλη κοινωνική κινητικότητα και η εσωτερική μετανάστευση. Οι αρνητικές συνέπειες της ραγδαίας και μαζικής εσωτερικής μετανάστευσης των Ελλήνων, που πυροδοτούσαν πάντα οι κοινωνικο-οικονομικές μεταλλάξεις, ήταν να δημιουργούνται εφήμερα σωματεία και φερέοικες παροικίες, χωρίς να προλαβαίνουν να σχηματίσουν μηχανισμούς αντίστασης κατά της αφομοίωσης. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση της ελληνικής παροικίας της Αντοφαγάστα, η οποία το 1932 αριθμούσε 700 μέλη, για να μειωθεί σε 65 μέλη δέκα χρόνια αργότερα, εξαιτίας της απόπειρας κρατικοποίησης των μεταλλείων και των περιορισμών που επέβαλαν οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις της περιόδου.

Η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων εποίκων της Χιλής υπήρξαν βιοπαλαιστές και εργάτες, οι οποίοι στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια αφομοιώθηκαν εθνογλωσσικά, διατηρώντας απλά σχέση παράδοσης με τον ελληνικό πολιτισμό. Ωστόσο, ακόμη και στα μικρά αστικά κέντρα της αχανούς χώρας, υπήρξαν και αυτοί που επιβλήθηκαν με τη δουλειά τους και αναδείχθηκαν εύποροι κοινοτάρχες και επί τιμής πρόξενοι της Ελλάδας. Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις των Ελλήνων της Χιλής συμπεριελάμβαναν ξενοδοχειακές μονάδες, καταστήματα γενικού εμπορίου και ελληνικούς εισαγωγικούς οίκους. Ορισμένοι Έλληνες επιχειρηματίες ασχολήθηκαν με γενικές τροφοδοσίες ελληνικών και ξένων ατμοπλοίων και με την προμήθεια του χιλιανού στρατού με τρόφιμα και φρούτα, όπως για παράδειγμα, οι αδελφοί Τεφαρική στην Τοκοπίλλια και Αντοφαγάστα και οι αδελφοί Πολίτη στην Αντοφαγάστα, άλλοι με αρτοποιεία σε όλες σχεδόν τις πόλεις, εργοστάσια ποτοποιίας, όπως αυτό των Μ. Πατσιδιώτη και Μ. Ραπανάκη στο Σαντιάγο, λογιστικά γραφεία και αντιπροσωπείες.

Σε μακίγνες των γραμμάτων και μεγάλους ευεργέτες του Ελληνισμού της Χιλής και του ελληνικού πολιτισμού γενικότερα αναδείχθηκαν τα μέλη της οικογένειας Μουστάκη από τα Δενδρινάτα της Κεφαλονιάς. Αρχηγέτης της οικογένειας υπήρξε ο Γεώργιος Μουστάκης, ο οποίος εγκαταστάθηκε στη Χιλή το 1921, προερχόμενος από την Αμερική όπου είχε αρχικά μεταναστεύσει. Η μεγάλη εμπορική δραστηριότητα που ανέπτυξε είχε ως αποτέλεσμα να οργανώσει υποκαταστήματα της εταιρείας του σε 18 πόλεις της Χιλής και της Αργεντινής, ενώ η ποικιλία των εμπορικών του συναλλαγών, επεκτεινόταν από λάδι μέχρι μεταλλεύματα και από φρούτα μέχρι προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας. Σε μεγαλύτερο ευεργέτη του Ελληνισμού αναδείχθηκε ο νεότερος αδελφός του Γεωργίου, Γαβριήλ Μουστάκης. Σε λίγα χρόνια οι αδελφοί Μουστάκη έστησαν μία από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της προπολεμικής ελληνικής Διασποράς, με τεράστια οικοδομικά συμπλέγματα στην πρωτεύουσα Σαντιάγο, στη εξοχική πόλη Βίνια ντε Μαρ, στο Βαλπαράϊσο, στο Μπουένος Άϊρες και στην Γκόρτοβα της Αρνεντινής. Στη δεκαετία του '70 ο Γαβριήλ Μουστάκης άρχισε μεθοδευμένη εκστρατεία ιδρύοντας αγαθοεργό ίδρυμα, προκειμένου να διεισδύσει ο ελληνικός πολιτισμός και η παιδεία εναργέστερα στη χιλιανή κοινωνία. Οι αδελφοί Μουστάκη αναδείχθηκαν μεγάλοι ευεργέτες του Ελληνισμού με τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση της έδρας *Βυζαντινών και Ελληνικών Σπουδών Φώτιος Μαλλέρος* στο Πανεπιστήμιο του

Σαντιάγο. Το 2008 λειτουργούσε στη Χιλή το Ίδρυμα Γαβριήλ και Μαίρης Μουστάκη με δραστήριο διοικητικό συμβούλιο που αποτελούσαν οι Κωνσταντίνος Μουστάκης, Γεώργιος Αναστασίου και Ραούλ Τόρο. Ευεργέτης του Ελληνισμού της Χιλής αναγορεύθηκε και ο πρώην Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας του Σαντιάγο, Νικηφόρος Νικολαΐδης, ο οποίος στα 2003 υπηρετούσε ως αρμόδιος για τα πολιτισμικά θέματα των Ελλήνων.

Από την εποχή (1930) που κυκλοφόρησε η πρώτη ελληνική δεκαπενθήμερη εφημερίδα μικρών διαστάσεων με τίτλο *Η Ένωσις*, κυκλοφόρησαν δεκάδες άλλα έντυπα και περιοδικά με εφήμερη όμως διάρκεια. Για παράδειγμα, στο Σαντιάγο κυκλοφόρησε το περιοδικό *Έθνος* ενώ στην Αντοφαγάστα κυκλοφορούσε το 2003 ένα ομογενειακό ενημερωτικό φυλλάδιο με τίτλο *Ο Σπόρος* από τον τοπικό Σύλλογο των Ελλήνων. Λειτουργήσε επίσης κατά καιρούς ελληνική ραδιοφωνική ώρα μέχρι το 1999 στο Σαντιάγο, στο Βαλπαράϊσο και την Αντοφαγάστα, οπότε και διακόπηκαν. Μέχρι το 2003, λειτουργούσε μόνον το ραδιοφωνικό πρόγραμμα *Grecia* κάθε Κυριακή σε συνεργασία της τοπικής κοινότητας με το Πανεπιστήμιο Santa Maria. Στη διετία 1956-1957 κυκλοφόρησε στο Σαντιάγο η εφημερίδα *Η Φωνή της Μεσογείου (La Voz del Mediterraneo)*, την οποία εξέδιδαν οι Θεοδόσης Οικονόμου και Omar Rumie Vera με βοηθό εκδότη τον Alejandro Caloguera Vizcarra. Η εφημερίδα εκδόθηκε περιοδικά μέχρι και τα τέλη του 1957, αρχικά 16σέλιδη και στη συνέχεια οκτασέλιδη, είχε ως λογότυπο της έγχρωμο χάρτη της Ευρώπης και ήταν μεγέθους tabloid.

Ελληνόγλωσσα προγράμματα προσφέρθηκαν κατά καιρούς στη Χιλή, όπου άλλωστε λειτούργησε και το αρχαιότερο ελληνικό κοινοτικό σχολείο της Λατινικής Αμερικής (Αντοφαγάστα, 1919), με τον Βάιο Τσίλοβιτς, ως εμπνευστή και ιδρυτή του. Έκτοτε λειτούργησαν απογευματινά σχολεία που προσέφεραν, χωρίς συνέπεια και περιοδικά, λίγες ώρες ελληνικής γλώσσας και χορού. Συστηματικότερα λειτούργησαν τμήματα ελληνικών χωρών, ελληνικής ιστορίας, μυθολογίας και πολιτισμού στην Ισπανική, σε 12 χιλιάνα κρατικά σχολεία που ονομάστηκαν «Ελληνική Δημοκρατία» και τα οποία οικονομικά στήριξε το Ίδρυμα «Γαβριήλ και Μαίρης Μουστάκη». Στα 2003 τα σχολεία αυτά συνέχιζαν την προσφορά τους στις πόλεις και προάστια Σαντιάγο, Βαλπαράϊσο, Αντοφαγάστα, Πουέντε Άλτο, Ταλαγάντε και Ρανκάγουα. Στην κοινοτική αίθουσα το 2008 παρέδιδαν μαθήματα ελληνικών χωρών και διηύθυναν το ελληνικό χορευτικό συγκρότημα παραδοσιακών εθνικών χωρών η Τζανέτ Σιμονιάν με τη βοήθεια της καθηγήτριας Μαργαρίτας Ραπανάκη.

Το 1961 ιδρύθηκε το *Ελληνοχιλιανό Μορφωτικό Ινστιτούτο του Σαντιάγο*, το οποίο λειτούργησε αρχικά άτυπα, μέχρι που απέκτησε νομική υπόσταση το 1994 επί προεδρίας του Ιωάννη Ασημακοπούλου. Το Ινστιτούτο είχε ως πρότυπο το μοντέλο της Αργεντινής και στηρίχθηκε οικονομικά από ελληνικές επιχειρήσεις. Το Ινστιτούτο, που ιδρύθηκε με στόχο τη διάχυση του ελληνικού πολιτισμού από Έλληνες και Χιλιανούς διανοούμενους και συμπεριελάμβανε μεγάλες προσωπικότητες της εποχής, όπως τον καθηγητή Φώτη Μαλλέρο, τον Millas, Hector Castillio Mounioz, Davila, επιχορηγούνταν οικονομικά από την Ελληνική Κυβέρνηση. Το Ινστιτούτο είχε στο ενεργητικό του την οργάνωση διαλέξεων, θεατρικών παραστάσεων με ελλαδίτικους

περιοδεύοντες και ντόπιους θιάσους, σε μεγάλα θέατρα της Πρωτεύουσας, συμπεριλαμβανομένου του La Ausencia και του κρατικού Πανεπιστημίου της Χιλής.

Μεγάλη υπήρξε η προσφορά προς τον ελληνικό πολιτισμό και παιδεία εκ μέρους πολλών Ελλήνων και αλλογενών φιλελλήνων, οι οποίοι εργάσθηκαν συστηματικά για την προβολή του κλασσικού ελληνισμού αλλά και της νεότερης ελληνικής παιδείας. Ανάμεσά τους η Δανάη Στρατηγοπούλου, ο Αλέξανδρος Ζορμπάς, ο πανεπιστημιακός Μιγκουέλ Καστίγιο Ντιντιέρ, ο οποίος διευθύνει το *Κέντρο Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών «Φώτιος Μαλλέρος»*, το οποίο στεγάζεται σε περίπτερο ελληνικού κλασσικού ρυθμού στο Πανεπιστήμιο του Σαντιάγο, που έχει αναγερθεί το 1961 με δαπάνες των ευεργετών της παροικίας αδελφών Μουστάκη. Το Κέντρο, που διαθέτει πλούσια βιβλιοθήκη με σπάνια συγγράμματα των Ελλήνων του Πόντου και των Αρμενίων, είναι εντεταγμένο και λειτουργεί ως Τμήμα του Εθνικού Πανεπιστημίου της Χιλής στο Σαντιάγο. Η μοναδική Έδρα Ελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας στη Λατινική Αμερική ιδρύθηκε από τον ελληνιστή Καθηγητή Φώτιο Μαλλέρο, ο οποίος μαζί με τον διάδοχό του Καθηγητή Αλέξη Ζορμπά, κατόρθωσαν να εδραιώσουν το Κέντρο και να συλλέξουν σπάνια έγγραφα που αναφέρονται στη γενοκτονία των Αρμενίων και των Ελλήνων του Πόντου. Την Έδρα ανέλαβε στη συνέχεια ο Μιγκουέλ Καστίγιο, αμέσως μετά την επιστροφή του από τη γενέτειρά του Βενεζουέλα, όπου είχε καταφύγει μετά την επικράτηση της δικτατορίας του Pinochet. Το Κέντρο έχει πραγματοποιήσει σημαντικότερες λογοτεχνικές και επιστημονικές εκδόσεις, με μεταφράσεις στην Ισπανική του Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας, όπως επίσης και των έργων του Α. Κάλβου, Οδυσσέα Ελύτη, Νίκου Καζαντζάκη, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1997 ιδρύθηκε και το *Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πλάγια Άντσα* του Βαλπαράϊσο, με στόχο την καλλιέργεια και διάδοση της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Το Κέντρο ιδρύθηκε με τη συναντίληψη των Κοινοτήτων Σαντιάγο και Βαλπαράϊσο και πραγματοποιούσε σεμινάρια και Ημερίδες με στόχο την εξοικείωση των Χιλιανών με τη σύγχρονη Ελλάδα. Ιδιαίτερη δράση στα πολιτισμικά ανέπτυξαν αρκετοί φιλέλληνες και χιλιανοί ελληνιστές, ανάμεσά τους ο πρώην Πρύτανης του Πανεπιστημίου Σαντιάγο, ιστορικός βυζαντινολόγος Hector Herreras Cajas, ο Hector Castillio Mounioz, ο Millas ο Davila αλλά και δραστήριοι ομογενείς, όπως οι Νικηφόρος Νικολαΐδης, Καλλιόπη Καραμάνου, Γεώργιος Ραζής, και ο πρώην διευθυντής του Κέντρου «Φώτιος Μολλιέρος», Αλέξης Ζορμπάς. Αρκετοί Χιλιανοί ελληνικής καταγωγής επιδόθηκαν με επιτυχία στις τέχνες και τα γράμματα χωρίς όμως να ξεχωρίσουν ως ιδιαίτερες προσωπικότητες. Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση του Αλέξανδρου Χουσάκου, ο οποίος διακρίθηκε και συνεχίζει να μεσουρανάει ως πιανίστας αξιώσεων. Ο Χουσάκος τιμήθηκε το 2001 με το διεθνές βραβείο Claudio Araου και θεωρείται ως ο πλέον χαρισματικός του είδους του στη Χιλή.